

1° Negyed.

Januáriusz, Februáriusz, Mártziusz.

1825.

Jóváírású Jelentés 1827.

A' Felsőges Magyar Királyi Helytartó Tanács' kegyes engedelmé mellett, ez idén, 1825 KASSÁN, Felső Magyar Országai Minerva czimje alatt kezdődnek ezen Folyó-Irás' három három Füzetekből álló Negyedjei. —

A' Tudományok, Szép-mesterségek, és a' Művészség minden nemének köribe tartozó tárgyakat (kivéven a' Politikát illetőket) szabad nékünk azokba bé-venni. Azon leszünk: hogy vagy szükséges, vagy köz-hasznú, és kedveséget érdemlő tárgyakkal kedveskedjünk. A' szelidség, a' jámborság, a' kémélés' lelke fog-minket élesíteni. Ha nem szép virágos és gyümölcsös Kert, legalább Kert, és nem Csata-piacz fog lenni Folyó-Irásunk. Azért választottuk Czímül a' Bölcsesség Isten-Aszszonya' nevét, mert azt tartjuk: hogy minden tárgy megszengveni a' bölcsesség' mértékletességét, és hogy azon igyekezni mind az emberi ész', mind az emberi szív' legfőbb kötelessége. Ezen mértékletesség nélkül minden elméleti művelődés vagy késhöz, vagy buborékhoz; emészto' s hervaszto', nem pedig élesítő és világító sűgárokhoz hasonlít. Minket tehát már nevezete is Folyó-Irásunknak emlékeztetni fog tisztunkre. Nem czélunk a' diszszal fenn-álló, honni nyelven készített Folyó-Irások' becsét kisebbiteni; nem gondoljuk azonban: hogy azok a' honni Literatúra mostani felvergődéséhez képpes, már elég számmal légyenek, és hogy káros azok' nevedekedése, annál inkább; mivel tudjuk: miképp' szaporodtak a' Magyar Idő-szaki Írások' számára készült jobb Kidolgozások már eddig elé is annyira: hogy nem férnek többé a' mostanság divatban lévő Hav'-Írásokba. Megkértük Előkelőbb Magyarjainkat, és némely részét esmeretesebb Magyar Tudósainknak: méltóztatának minket czélunkban elő segíteni. Hazánk' haszna' s disze lévén czélunk, és a' szükséges, hasznos és szép Esameretek' elterjesztése; arra kértük-meg-őket, ne terheltessenek a' szerint elintézni elő adásaikat: hogy minden nemű és rendű Magyar Olvasók' és Olvasónék' nagyobb része minket megszengvedhessen.

Ha igaz: hogy szoros szászse köttetésben állanak az Írók az Olvasókkal, az Olvasók pedig az Írókkal; bizonyonnyal minden Írás nemeiben az az elő adás' módja legtetésőbb; melyben az Író, az Írás' azon nemehez, a' melyben ír, alkalmaztatván magát, egy-szer-smind olvasójához simúl, az az: úgy tanítja, vagy gyönyörködteti őtet; hogy ez, mind nagy fáradság nélkül érthesse tanítóját, mind pedig szivesen tanuljon tőle; a' ki tehát eléggé világos szűvétnek nélkül vezeti a' mélységekbe olvasóját, vagy olyan magosan repül: hogy az őtet még szemével is alig követhesse; az ugyan magában és magának nagy eszű és nagy tudományú Író lehet; de az soha sem fogja olvasóját megemertetni a' tárgyak' setétes és szűvevényes mélységeivel, sem pedig őket felkapni az égi d: rületek' sűgárok' öntöneibe; mindég nagyon meszszí fognak esni egymástól, az Író s az Olvasó; a' meszszí esők között pedig nagy a' hézag, és így igen gyenge mindenkor a' hatás, és lehet e' ugyan hatás nélkül a' szívre szintőgy, mint az észre, akármely literaturatis is gyarapítani és terjeszteni? — A' bölcs Szokratész követő helyes Oskola-mesterek is, tanítványaik' többségéhez alkalmaztatták magokat, aert nem lehet senkit is felemelni, ha hozzája le nem bocsátkozunk; a' többség azonban jobbadára a' magos ég' közép tájain lebeg, s csak né a' fecske egyedül korholja a' föld' színét, valamint a' sas a' napnak körül csapkodja és hasítja szárnyaival.

Negyed réthen, tiszta fejár papirosan a' Művészi-mesterségek' finomodása következésben, újabb izlésű betűkkel, négy réze metszett képekkel, Negyedenként, csinos horitékkel fog Folyó-Irásunk megjelenni, és így Mártziusz' végével 1825. az 126 Kötet, s a t. Az Esztendői Előfizetés' árra pengő pénzben oda értvén a' Posta költséget is 6 Rft. — Fél Esztendőre is lehet előre fizetni 3 Rfjával pengő pénzben, Kassán, az alól írt Kíadó' Könyvárak' bőltyában, egyebütt-a' következendő helyeken, és TT. Uraknál, a' kik erre nézve, alázaatos bizodalommal megkérutettek, úgy mint:

Aradon: T. Perczesny Nagy László Úr, T. Na. Arad Váro. Fő Szola-Bírja.
Becsen: TT. Schauburg Károly Úr, Könyváros, és Segéd Társa, T. Igaz Sámuel Úr, és T. Józsa Sigmund Úr, felelküdt Prókátor.
Bélys Vármegyében: T. Hódmezősi Kornély Ambrus Úr, T. Békés Várm. Gener. Perceptora.
Budán: T. Kászony János Úr, több Tek. Familiák' Agense.
Beregzás: TT. Beregzászi Nagy Pál Úr, Böltselkés-Doktora, és több T. Várm. Tábla-Bírja.

A' Felséges Magyar Király
1825 KASSÁN, Fels
ezen Folyó-Írás' hátr

Szerkesztő: háró Podmaniczky Lajos
Művészeti könyvtárral 1889.

igedelme mellett, ez időn,
rva czimje alatt kezdődnek
gyedjei. —

A' Tudományok, Szép-mesterségek, és a' Művészek minden nemeinek köribe tartozó tárgyakat (kivéven a' Politikát illetőket) szabad nékünk azokba bé-venni. Azon leszünk: hogy vagy szükséges, vagy köz-hasznú, és kedvességet érdemlő tárgyakkal kedveskedjünk. A' szelidség, a' jámborság, a' kéméltés' lelke fog minket éleszteni. Ha nem szép virágos és gyümölcsös Kert, legalább Kert, és nem Csata-piacz fog lenni Folyó-Írásunk. Azért választottuk Czímül a' Bölcsesség Isten-Aszszonya' nevét, mert azt tartjuk: hogy minden tárgy megszengved a' bölcsesség' mértékletességét, és hogy azon igyekezni mind az emberi ész, mind az emberi szív' legfőbb kötelessége. Ezen mértékletesség nélkül minden elméleti művelődés vagy késhéz, vagy buborékhoz; emészto' s hervaszto', nem pedig éleszto' és világitó sugárokhoz hasonlít. Minket tehát már nevezete is Folyó-Írásunknak emlékeztetni fog tisztunkre. Nem czélunk a' diszszal fenn-álló, honni nyelven készített Folyó-Írások' becsét kissebbíteni; nem gondoljuk azonban: hogy azok a' honni Literatúra mostani felvirágodásához képest, már elég számmal legyenek, és hogy káros azok' nevedekése, annál inkább; mivel tudjuk: miképp' szaporodtak a' Magyar Idő-szaki Írások' számára készült jobb Kidolgozások már eddig elé is annyira: hogy nem férnek többé a' mostanság divatban lévő Hav-Írásokba. Megkértük Előkelőbb Magyarjainkat, és némely részét esmeretesebb Magyar Tudósainknak: méltóztatnának minket czélunkban el segíteni. Hazánk' haszna 's disze lévén czélunk, és a' szükséges, hasznos és szép Esmeretek' elterjesztése; arra kértük-meg őket, ne terheltessenek a' szerint elintézni elő adásaiat: hogy minden nemű és rendű Magyar Olvasók' és Olvasónék' nagyobb része minket megszengvedhessen.

Ha igaz: hogy szoros össze köttetésben állanak az Írók az Olvasókkal, az Olvasók pedig az Írókkal; bizonytal minden Írás nemeiben az az elő adás' módja legteltszöbb; mellyben az Író, az Írás' azon neméhez, a' mellyben ír, alkalmaztatván magát, egyszerűs mind olvasójához simúl, az az: úgy tanítja, vagy gyönyörködteti őtet; hogy ez, mind nagy fáradság nélkül érthesse tanítóját, mind pedig szivesen tanuljon tőle; a' ki tehát eléggé világos szövétnék nélkül vezet a' mélységekbe olvasóját, vagy olyan magosan repül: hogy az őtet még szemével is alig követhesse; az ugyan magában és magának nagy eszű és nagy tudományú Író lehet; de az soha sem fogja olvasóját megemertetni a' tárgyak' setétes és szövévényes mélysegeivel, sem pedig őket felkapni az égi derűletek' sugárhoz özőneibe; mindég nagyon messzsi fognak esni egymástól, az Író 's az Olvasó; a' messzsi esők között pedig nagy a' hézag, és így igen gyenge mindenkor a' hatás, és lehet e ugyan hatás nélkül a' szívre szántúgy, mint az észre, akármely literatúrát is gyarapítani és terjeszteni? — A' bölcs Szokratest követő helyes Oskola-mesterek is, tanítványaik' többségéhez alkalmaztatják magokat, mert nem lehet senkit is felemelni, ha hozzája le nem bocsátjukunk; a' többség azonban jobbadára a' magas ég' közép tájjain lebeg, 's csak nem a' fecske egyedül korholja a' föld' színét, valamint a' sas a' napnak körül csapokdjia és hasítja szárnyaival.

Negyed rétbén, tiszta fehér papíron a' Művészi-mesterségek' finomodása következőseben, újabb izlésű betűkkel, négy rézre metszett képekkel, Negyedenként, csinos borítékkal fog Folyó-Írásunk megjelenni, és így Mártiusz' végével 1825. az 156 Kötet, 's a' t. Az Esztendői Előfizetés árra pengő pénzben oda értvén a' Posta költségét is 6 Rfr. — Pál Esztendőre is lehet előre fizetni 3 Rfr-jával pengő pénzben, Kassán, az alól írt Kidolgozó' Könyváros bőljtában, egybeitt a' következődó helyeken, és T. T. Uraknál, a' kik erre nézve, alázatos bizodalommal megkérletetnek, úgy mint:

Aradon: T. Percsenyi Nagy László Úr, T. Ns. Arad Várm. Fő Szolga-Birája.

Bécsben: T. T. Schaumburg Károly Úr, Könyváros, és Segéd Társa, T. Igaz Sámuel Úr, és T. Józsa Sigmund Úr, felektudó Prókator.

Békés Vármegyében: T. Hóldmészai Kornely Ámbros Úr, T. Békés Várm. Gener. Preceptura.

Budaon: T. Bászony János Úr, több Trk. Faullik' Agense.

Beregszász: T. Beregszászi Nagy Pál Úr, Bölcselkedés Doktora, és több T. Várm. Tábla-Birája.

ESZTERI
KÁROLY AMBERUS
AUSZTRIÁNAK FŐ-MAGYAR ÉS CSEH ORSZÁGOKNAK
ÖRÖKÖS KIRÁLYI HERCZEGE,
ESZTERGOMI ÉRSEK-MAGYAR-ORSZÁGI PRIMÁS
SZÜL. MDCCCLXXXV. NOVEMB. 8. MEGHALT MDCCCIX. SEPT. 8.

Felső Magyar Országai

MINERVA.

FOLYÓ-ÍRÁS.

1825.

Optis tibi vultus nulla te precata minasit.

Hem. 12.

BARO
RAUVÁNSZKY
BÉLA
KÖNYVTÁRA

FOLDSPÉLDÁNY
DV 77
Földművelésügyi Minisztérium

1° Negyed.

JANUÁRIUSZ, FEBRUÁRIUSZ, MÁRTZIUSZ.

A Felső Magyar Hellytartó Tanács' hegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELENGER ISTVÁN, CS. KIR. PRIV. KÖNYVNYOMTATÓ ÉS ÁROS' BETŰVEL 'S KÖLTSÉGEN.

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

Elő - s z ó ,

az avúlni kezdő és a' nagyon újítgató írás-módról,
a' Magyar nyelvben.

Harmadik Magyar Folyó-írása idejét éri KASSA. Mind egyiket más más körülállás szülte. Hoszszas, nem czély-tűtő, 's így helyén kívül lenne itt azokat említeni. — Több lépcsőkön ment azóta keresztül literaturánk, hol hágyva, hol hátrálva; azonban egészszében tekintvén nyelvünk' és literaturánk' mostani állapotját, hiúság nélkül elmondhatjuk: hogy mind amaz, mind ez bővüle, és több tekintetben tökéletesedék. Rövid idő alatt jó darab pályát futott-meg a' Magyar lélek. A' literatúrai buzgások és zajgások, az örök dicsű Görögök' és Rómaiak' hol szerencsés hol szerencsétlen követése, a' most virágzó külföldiek' majd boldog, majd ismét mintegy majmolva mimelő boldogtalan utánozása; — az Avúlt 's Új közt támadt harcok, — a' szoros grammatikusok viszszenos küzdései; — ezeknek a' csinosabb írókkal folytatott bajvívásai; — a' származatók és kellőbb hangzásra ügyelők közt villongó csaták; — egy szóval; a' mindennemű nyelvmivelési szélsőségek' és túlságok' egymásra eresztett zajjainak össze ütközései, sok bájtt, sok fényt hozának literaturánkra, de némely csorhákat is ejtettek rajta.

A' nyelv eszköze minden literaturának. Annak kell hát akármellyik nemzetnél elébb jól elkészülnie, és válni több oldalúvá: ha vagy beszéd, vagy írás által, az esmeretek' 's elő adások' akár milyen nemében hatást gerjesztő 's ennél fogva köz hasznót okozó, vagy szívet 's elmét nemesítő mester műveket, sűrűbben támadni óhaj-

tunk; mert valamint nem egy nem két, nem egyforma, akár élességű, akár nagyságú vésőre és kalapácsra vala szüksége Fidiásznak és Kanovának; az Olimposzi nagy Isten, 's a' köztünk futkosva gyújtogató Istenke kép-szobrának lelkesítésére, a' leghidegebb, legkeményebb márványon keresztül, úgy az írott remek is az írás külön-külön nemei miatt egy minden oldalról felkészített, kidolgozott, megverdesett és megszimült nyelvre szorulnak.

A' nyelv gyalúlgatók iránt tehát oly kevésbé illik vagy megvetéssel, vagy részvétlenséggel viselkednünk, mint a' néző csövek köszörelőji aránt, mivel ezek segédelmével nyíltanak-meg nékünk jobban az egek' temérdek birodalmai; földünkön pedig a' legpiczinyebb, leglútványabb férgekben és bogarakban, szintúgy pusztá szemekkel alig gyanítható csudái a' teremtésnek.

A' Magyar nyelv most már olyan eszköz, mely alkalmasint csinosult dolgozó-sokkal állhat elé az írás' minden nemeiben. Ezentúl a' nem egészen balúl gyártott szerszám önként fog engedni a' fenésnek, és mintegy maga magát fogja könnyű szerrel az írók' dolgozásai közben, még mind jobban-jobban kiköszörelgethetni. — Bátor, szép, és tüzes elmék törték-meg a' jeget, sajnálni kell őket, ha helyel-helyel a' jég alá vízbe buktanak; mert tanulánk példájokon, és az ottan-ottan érettünk kiállott megfecscsentetés, nem gúnyt, hanem inkább rész-vevő hálát érdemel mi tőlünk. — Ugyan mi lenne még nyelvünk és literaturánk 's haladhatott volna e szaporán illy rövid idő alatt, oly igen annyira? ha nem mert vala senki, a', hol vastag, hol darabos; majd ismét hártvás jég-boréknak, félelem nélkül neki ereszkedni?

Minden nemzeti literaturát az írók és olvasók szülik, de nem csak szülik, hanem ezek táplálják, nevelik; amazok pedig gazdagítják, és híret, nevét, szeretetét terjesztik. — A' külföldi literaturák ingerelhetik, de nem hozhatják eredeti fényre, akármely honn' literaturáját. — Minden nyelvből a' nemzeti léleknek ki kell lehelleni, minden eredeti nyelv kivált, tulajdon bélyegű, az az: típusú; ez e' típusz pedig nem csak a' gondolatokban, érzeményekben, 's ezeknek (az ég's lélek hajlat, ész, ajak, fül-tehetség, társasági rend és szertartások, intézetek, helyhezetek, erkölcsök, szokások szerint) bizonyos nemzeti szabást; nyérett formájokban; hanem a' mennyiben ezek a' nyelv' szerkesztvényébe, a' szó- és szóllásokba által mentek, a' nyelv' formájában is nyilatkoztatja-ki magát; minden nyelvnek tehát a' maga típusza szerint kell a' tökéletesség és szépség felé emelkedni;

csak hogy ezt e' típuszt nem kell oly szoros értelemben venni, mint némelyek, kiknek állításait, nem igen lehet sem az ép gondolkozással és érzéssel, sem pedig a' nyelvek', különösen a' mi nyelvünk' históriájával megegyeztetni.

Hol keressük valamely nyelv' típuszát, hancha azoknál, kik születések óta azon beszéljenek? — De ezek köz't számosak a' beszédbeli különbözések. — Annál jobb: mivel mind ezen különbözések mellett is alkalmasint értvén egymást a' beszélők, a' jó ízlésű és ép érzésű írók könnyebben választhatják és simíthatják - ki azt az ejtést, azt a' kitétel, melly emez vagy amaz gondolat', vagy érzemény' ki nyilatkoztatására, nékiek ebben vagy abban az esetben legalkalmasabbnak látszik; avagy ne engedjünk e semmi hatalmat a' nyelvre, 's annak kifejtődésére a' gondolkozva érző tehetségnek, a' midőn maga az idő annyit engedett a' pór-nép gyalultatlan természeti érzéseinek?

A' mindenkori gondolathoz, érzeményhez simült helyes elő adás' minden hathatósága, minden kecske, a' kitételek' megválasztásában áll; más szót, más szóllást választ olykor a' hathatós író, mást a' választékos (scriptor elegans), sőt még a' szókat is másképp' következteti egymás után, a' csupán csinos író, másképp' a' valamivel több a' csinosnál. Különös Isteni ajándékkal jár egybe szövése, össze olvasztása a' Hathatósna, a' Választékossal. Fogatlanul kellene minden írónak az egek-nél esenkedni, azon, ihlettetését vagy vezető, vagy kíséző, vagy védő érzetért; melly néki szüntelen sugalja: ne áldozd-fel egyikét a' másikának, vagy csak abban a' mértékben áldozd-a' mennyiben 's a' hol, és mikor a' tárgy' és írás' neme megkívánja. — Minden szó, minden kitétel, nem minden írás'-nemébe való; sőt azon egyben, emez, vagy amaz szó; eme vagy ama' szóllás, jobban illik ide, mint amoda, és megfordítva. Olykor legszebb a' legkeresetlenebb, szint' ez tellett némelykor legtöbb feje-törésében az írónak, és éppen annak elő adásán izzada talán leginkább homloka, 's rácsálta ő legtovább dolgozása közben tollát, a' mi legkönnyebbnek látszik az olvasáskor.

De még más kútfejet is ösmér a' nyelv' tökéletesedése és szépülése, ha ide nem tudjuk is az író lelke' személyes ihletét, mely minden nevezetesebb könyv-szerző' részéről, nyelvére, 's elő adása módjára úgy eláradozik: hogy az, akármely írás nemében, még ott' is, hol a' tárgy és dolog lelke az övéjével leginkább egybe forr,

az utólsónak minden maga megtagadása mellett, az éles látás előtt magát egészen el nem fojthatja.

Ezer formát vehet-fel t. i. valamely gondolat' vagy érzemény' elő-adása. Ha ezen formák szépek, az az: segítik a' kitétel' akár világosságát és elevenségét, akár hathatóságát, akár helyesebb hangzatját, bizonyosan kölcsönözhetőek, csak ne legyenek olly neműek, a' millyeknél itthon jelesebbekre találunk. — Így lopá-meg kivált az írók' segítségével, egyik nyelv a' másikat tulajdonai kára nélkül. Nem éppen nagy szerencsétlenség az valamely nyelvre nézve: ha fejtődzése kora, más nyelvek' már nagyobb részint bevégzett kifejlése után esik. Ott lehet legjutalmasabban kölcsön venni, a' hol legtöbb a' pénz, legtöbb a' kölcsön adó; főképpen, ha magok a' kölcsön adók - is valaha kölcsön vevők valának; és látható: mint tudták kölcsön-vevések által gazdagodni. Meglophatjuk mi mind a' megloptakat, mind a' tolvajlókat; megtanúlhatjuk ezektől akár a' kölcsönözés', akár a' lopogatás' mesteriségét — de mind ez, mind amaz, mesteriség; — és nem kell mindent akár elidegeníteni, akár kölcsön kérni; hanem csak azt, a' mit megbírnunk, a' mire valóságos szükségünk' vagyon, vagy a' minék valódi hasznát vehetjük.

Az efféle kölcsönözésekhez és fosztogatásokhoz tehát nagyon béliót elme kíván-tatik, felette biztos ízléssel; mert több szabadság engedtetik a' kötött beszédben, mint a' folyóban, és a' kötöttben is, semmi se bibésebb, mint azon égi ösvény' fel-találása, mellyen dagály, finnyáskodás és mesterkélés köz't, bátran vezesse a' szép természet a' felhevült költő' lobogva fellengező emelkedéseit. Ránczolák hiszem elcintén némely Arisztarkók Rómában ~~az utrakat Horátis ezen kitételére~~: mellyben így szóll az Isteneknek feláldozandó borjúról:

„Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium lunae referentis ortum
Qua notam duxit niveus videri,
Caetera fulvus.“

Ím' egynéhány görögcsélés (Hellenismus) egy csoportban, de mi szép a' kitétel! bizonyosan megbocsáták utóbb Flakkusznak e' gyönyörű halmozást, a' ránczos homlokú szemöldökösök. Azomban könnyű vala Horátznak még ott is nyerni bocsánatot, a' hol Püppiusz nem nyert volna, mert ezer meg ezer jeles és helyes gondo-

lat', érzemény', 's képzzettel és festelésekkel tudja, nem a' tanítvány, hanem a' mester megvásárolni meréseit. Nem javaslom én azért akárkinek az illetéu szóllásokat nagyon csoportozni a' kötött beszédben, a' folyóban pedig még kevesebbé. — Lassan-lassan kell az olvasót az effélékhez szoktatni, egyébként fére teszi a' könyvet, vagy clejti, vagy eldobja. —

Az olvasó Magyar Publikom, vagy tiszta magyarokból gyűl, vagy olyanokbul, kik más nyelveken is szóllanak, vagy végtére ollyakból, kik csak most kezdik megint egy időtől fogva a' Magyar nyelvet tanulni. — Az első meghökkennek, főképp' ha igen sűrűn fordulnak elő az idegen szóllások. Azok, kik sokat olvastak, mind a' régi, mind a' mostani nyelveken, nem igen sűrűn vannak még eddig elé elhintve a' két hazában, — a' kik pedig vagy most legelőször, vagy újra magyarosodnak, ha látják: a' bölcsőjök óta magyarul szóllók' megdöbbenését, nagyon elidegenednek, és mintegy kétségbe esnek egy oly nyelv' megtanulása felett, mellynek bár mi bájló, de nagyon sietve szaporított merészségei, még a' született, és mindenkor Magyar ajakú, Magyar fülű magyarokat is megbotránkoztatják. — Helyesen mondja Kvintilián a' szókról és szóllásokról — utánna pedig Garve a' módokról: hogy legbiztosabb a' régiebbek közül a' legújabbakat, a' legújabbak köz't pedig a' legrégi'bbeket választani.

Nincs annakokáért sehol semmifele írónak nagyobb szüksége mértéket tartani a' nyelv' gyalulgatásában és szépítésében, mint a' Magyar könyv-szerzőnek a' két hazában, mert csak úgy fog (nyelvünk' s literaturánk' sok egyéb akadályai mellett is) terjedni a' Magyar jó könyvek' olvasása, ha harmoniába fogják magokat helyheztenni az írók az olvasók' többségével; az olvasók' pedig az írókéival. — Ez a' lélekbeli házasság az író és olvasó köz't, még több kíméllést kíván, mint a' valóságos, mivel elválaszthatóbb. — Felpattan, felbuzdúl némelykor a' férj, kitör hitves társa ellen férjísága egész a' keménységig, ekkor a' mosolyogva szerető okos aszszony elé-áll, és egy ígéző pillanattal lecsilapítja kedves élete-párja' boszszankodásait. — Így kell cselekedni a' Magyar könyv-szerzőknek is. Lassan és halkal kell megszeliidíteni olvasóikat, nem rántva hanem vonszogatva a' helyesebbhez szoktatni; nem szilajon, nem nyersen rájok tolni a' jobbat, a' szebbet; vagy neheztelai: ha azt nem mindjárt érzik; mert elvesztjük külömben az olvasók' önn' szeretete megbántása mellett, az irogatás' legnemesebb gyümölcseit. „Lassabban tovább mégy” mond Horátz után Ka-

zinczy, Fáy pedig a' falatot a' száj' nyílásához, és viszont mérsékelhetni javasolja. Jobb kinyerni az engedelmet 's az olvasók' kegyelmét az iránt: hogy féltván honni nyelvünk' vesztét, azt rövid idő alatt sietőbb, szaporább lépésekkel, bővebb, gazdagabb, csinosabb kifejlésre vezetni bátorkodánk.

Megkell kérni némely olvasókat, emlékezzenek-meg: mennyi elavult szavaink és kitételeink vannak, mellyeknek kár volt elveszniük; mellyek szintűgy újjak voltak valaha 's hajdan a' magok idejében, nagy virágzással 's ifúsággal díszeskedtenek. Másokat emlékeztetni kell, hová verekedék a' Német nyelv Götsed 's Gellert óta Sillerig és Göthéig, 's azt kérdeni tőlök: ugyan értené e akármellyik Német gaval-lér lapról-lapra Müllert vagy Grillparezert? ha Gellert' korától egész mostanig, vagy éppen semmit, vagy igen keveset olvasott volna németül a' jelenkori Német írók' munkájiból?

Találkoznak köztünk, kik tizenkét órának lefolyta alatt, reggel a' káplánnal és fiskálissal deákul, tisztartóikkal tótul, feleségökkel asztal felett németül, a' gubernanttal francziául, és csupán csak este felé a' pesztonkával szóllanak magyarul. — Ebéd után pamlagra dülvén, szenderkedések és bókolasók között forgatgatják elnyújtózva Hébet vagy Aurórárt, és mihelyt akármí (ha a' legjobb legmagyarabb leg-szokottabb) szóra és kitételre akadának, mellyet pesztonkájoktól még soha nem hallot-tak, elszunnyadnak. — Ki húll kezeikből a' könyv, 's mikor azután az étel-emész-tés' végződésével álmokból felserkentek, nagy fennyen azt kiáltják: „tűrhetetlenek, érthetetlenek a' mostani Magyar írók!” —

De ha némely Magyar olvasókat rajongatánk, kassunk némely Magyar írókhoz is: ha célunk ezeknek is, amazoknak is egymáshoz közelítése 's egymással össze békéltetése.

Két fő fogyatkozást bátorkodom megjegyezni némely Magyar íróinkban. — En-nél a' Régi, az Avult, és a' Szép 'csak egytet tézen, úgy igyekszik írni: mint Petthő Gergely. Nincs párja Pázmánynak és Faludinak. A' két Gyöngyösi minden néki. Előtte csak Haller a' Telemakus fordítója Író, és egyedül a' Magyar Argénis, Könyv. Elfelejtü mind azt az időt, mellyben ezek a' külömben nagy érdemű írók virágának, és a' mellyben ő sem nem virágzott, sem nem gyümölcsözött; mind pe-dig a' mostanit, mellyben ő él, ő ír. Meg nem gondolja mennyiek és mi külömb-

hözök az írás' nemei, akár a' folyó, akár a' kötött beszéd' kerületeiben, mellyekben ama nevezetes emberek jeles elméjüket soha nem gyakorlották;

non

Miratur veteres, nos, nostraque lividus odit.

minden lapján kitetszenek

vestigia ruris.

A' gyakrabban megjelenő sünges-rőfös szavak' csoportozói, a' sok *vala* imádóji, a' puhább *sz* helyett az élesebb *s, as, es, is, os, us, ius*, végzeteknek a' Görög és Római származású ígékben és nevekben kedvellőji; a' szükségtelenül előforduló sok *k'*, a' véghetetlen *na-k' ne-k'* barátjai, az öszsze kötő *hogy* szótska' halmazóji; valamint azok, kik oly igen és oly igazán belé szerettek ezen szóllási foltotskába *való*; lehetnek ugyan született Magyarok; de talán elvétik, a' midőn úgy vélekednek; mintha az efféle zordonságok' és pongyolás függőlécekre ütötte volna takarosán pompás bélyegét, fékeltenség nélkül szabad nyelvünk' hatalmas Gyénioszsza. Egynehanyan ellenben az újítgatások' oly heves követőji, hogy csak-nem elszáll az ő tollokkal a' Magyar lélek, és alig lehet sejtteni a' mente' idegen szabásai alatt a' Magyar szép test-állást. — Majd minden kitévelt, minden szóllás' formákat, külföldi leginkább pedig Német ráhátra vernek, olykor a' tudósabb Magyar előtt-is érthetetlen, nem nyelvünk' méhéből származó szókat költenek, és még ott is, a' hol nem szükséges, gyakorolván e' fattyú nemzést, nem mutatnak egyebet a' vad, vagy feszes szóknak némely mértéktelen kabolóji, kurítóji 's szebb honni szóllásink' elforgatói vagy felszerelőji, mint azt: hogy kivetkezének ugyan a' józan magyarság' érzéséből; de azért a' helyes ízlés' csinos köntösébe belé nem öltözködtek.

Est quiddam Tanaim inter socerumque Viselli.

Az a' tökéletesebb nyelv, mellyet a' külföld izgata ugyan, bővite és simita, de azért meg nem foszta eredetiségétől. — Kevés eredetisége vagon pedig azon nyelvnek, melly majd minden más nyelv' minden formájit magára ruházza. — Lehet és kell is olykor, külső szót, külső szóllás formákat bévenni, ezt, még az óhoz oly szívesen ragaszkodó Eleink is tevék; de csak-nem minden külföldi szóllás formát

F. M. Or. *Minerva* 1 *Negyed* 1825.

közinkbe lopni, a' nem kellőt, a' nem szépet; sőt olyat is olykor, a' millyennek még otthon sem igen nagy a' becse 's kelete; és-pedig mind ezt olyan nyelvben mivelni, mint a' miénk; melly önként számtalan szép tulajdon formákkal kedveskedik és minden lépten kecsekkel telyes sajtáságaival az írók kínálgatja, az csak ugyan senkinek sem szolgálhat ditséretül a' nem részre-hajlólóg ítélő szemciben. — A' szegények és megszorítottak, nem pedig a' gazdagok költsönöznek úgy, hogy az egész költsönt vagyonjukba verjék.

Itt is tehát minden a' mértéktől, és ha így mernék szölni a' *Hol-tul* és a' *Miképpen-tul* függ. A' ki a' jó ízlést, a' láng-elme bőrtönössének, nem pedig ö-ző-angyalnak nézi, az ég' magossabb tájjain a' szédelgések, itt alatt pedig a' sűrűbb sikamlások és bukások ellen, ójja magát a' nyelv' simitásától és szépítgetésétől; de a' ki tud csinosítani és palléroztatni, vigye bátran elé nyelvünket, literaturánkat és ezen az úton, mind a' maga, mind hazója' díszét; mert a' mostanság író 's olvasó Magyar publikom szintúgy halandó, mint az ezt több századokkal megelőző. *Debemur mortí nos nostraque*. Mindenik század' mind ítélőji, mind megítélt'jei elébb ugyan a' már eltüntetket részre hajlatlanul megbírálói, utóbb azomban egymás után a' Jövők' törvényezői' elibe haladván, érdemeikre szintúgy valamint vétkeikre nézve, a' következőknek igasságos megítélését rabok gyanánt elvárni, 's kiállani rendeltetének.

Okos, mértékletes és a' maga gyéniösszával megeggyezhető kölcsön vételek nélkül nem érte még el semmiféle nyelv klaszszicizitásszát. Ez régi igazság. A' *Socraticis chartis madens* Ksenofon, az Athénebeliekről beszélvén, és a' kereskedési közösülések' következtetését emlegetvén, így szólt: „*Minckutánna mindenek' nyelvét hal-*”
 „*lották volna; ebből ezt, amabból azt választák; 's a' Hellének ugyan inkább tulajdon*”
 „*nyelvvel, szokásokkal és öltözettel élnek, az Athénebeliek pedig a' minden Hellének*”
 „*és Barbárokéből öszsze keverttel“* *) A' mit a' magokat Autohtonoknak nevezők cselekvének, a' Görögök, az Athénebeliek, ugyan mernők é mi azt minden esetben, a' mi írónkban kárhoztatni? főképpen minekutánna maga Arisztotelesz, poetikájában,

*) Ἐπίτα φωνήν τὴν πᾶσαν ἀκούοντες ἐξελέξαντο τοῦτο μὲν ἐκ τῆς, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς, καὶ ὁ μὲν Ἕλληνας ἰδεῖα μᾶλλον καὶ φωνὴ καὶ οἰκίη, καὶ σχήματι χρώεται, Ἀθηναῖοι δὲ κικρομενὴ ἐξ ἀπαντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων.

Ξενοφόντος Ἀθηναίων πολιτικῆς κεφάλῃ δευτέρῃ.

^{*)} valamely kivált költeménybe való kitétel' tökélyét így jeleli-ki: „légyen világos, de nem út-féli; (obvium) érthetően szokatlanabb szónak nevezni pedig az idegen szárazságot, a' metaforát, a' hosszítottat, vagy, a' mely kurtult, egy-általában, mely nem mindennapi forgású; de hozzá veti: hogy egy merő ilyenekből szövött költemény, csupa találós meséket és barbárságokat szülné.

Decipimur specie recti valahányszor több gondot fordítunk a' köntösre, és annak színére, mint a' test-állásra; a' köntösön pedig inkább ügyelünk a' him-varrás' sujtás', paszománt' s egyéb cziczomákra; mint a' ruha-nem' céljának megfelelő szabásra, és a' szövet', mellyből a' ruha varratik tömörségére, tartósságára. Nem kell darócz, de nem kell azért mindég és mindenhol patyolat. Hány nem szép leányt láttam én a' tündöklő gyémántok' és gyöngyök' terhe alatt még inkább rútulni?! 's ha az illendőség engedné, kedvem vala felkiáltani Oviddal: mi szerencse: quod minima est haec pars corporis ipsa sui. Ha festesz, a' szó és szóllásod rá simúljon a' festendő képre — nem javaslandó azomban mindég festeni, vagy mindent Hollandiai módra ad ungvem kifesteni, 's mintegy körökre venni.

Aemilium circa ludum faber imus, et vngues
 Exprimet, et molles imitabitur aere capillos,
 Infelix operis summa est; quia ponere totum
 Nesciet: hunc ego me, si quid componere, carem,
 Non magis esse velim, quam pravo vivere naso,
 Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.

Csak tartózkodva bizzunk minden első dolgozásunkhoz. Nagy mesterünket Horáztot, valamint a' Római hallású Kvintiliuszot és Méziuszot egyedül az elégitette-ki: *quod multa dies et multa litura coercuit*, — a' helyest eltalálói nem könnyű.

Sokféle az előadás' szépségek az írás' minden nemeiben, nem útféli érzeni: mi, hová való és mikor? vannak mind férjfiás mind nyájaskodó; mind pedig gyermekes és negédes bájjai az előadás' minden nemeinek, *ornamenta ambitiosa*. Olyan az írás mód mint a' szép aszszonyok; azok ragadják-el a' legtöbb sziveket, kiknek ha-

*) *κεραλη κ'γ.*

jai önként gyűrűk gyanánt fűrtökre omlanak. Ritkán tetszik a' tetszeni akaró, vagy a' tetszeni akarást szerencsésen eltitkolni nem tudó. Némely hölgyek, úgymond Monteszkio: lépni sem tudnak, mihelyt rájok tekintesz, mert azt hiszik: hogy aprítani kell a' lépéseket, a' nézők' és csudálók' számára.

Reméli azoktól a' két Haza, kik ezen Folyó-írást dolgozásaikkal megtisztelik és felsegitendik: hogy nem fognak ölesek lépni, nem csúszogva vagy topogva kerengeni; de nem is fogják aprózni lépteiket, hanem akként igyekeznek majd haladni; a' mint a' környemények, s a' táj, a' hót járának, és kelendének, megfogja kívánni.

Írta Sz. Mihály Szabolcsban, December 20-kán 1824.

GRÓF DESSEWFFY JÓSEF.

ESZTEI KÁROLY AMBRUS'

Ausztria', Magyar és Cseh Országok' örökös Királyi Herczege',
Esztergomi Érsek' és Magyar Ország' Primásnak élete' Rajza.

*A jó meg nem érhet soká.
Szentmária.*

ESZTEI KÁROLY AMBRUS Fő Herczeg, FERDINAND' Ausztriai Fő Herczeg, MÁRIA THEREZIA és I^{us} FERENCZ, Római Császár' fija, II^{us} JÓZSEF és II^{us} LEOPOLD Császárok' testvérje; 's BEATRIX, az Esztei Fejedelmi-ház' utolsó csemetétéjének egyik ferjfi magzatja, 1785^{ben} November' 2^{án} Milánóban született.

Gyermeki esztendeijében sokat betegeskedé, 's örök szenvedései 's a' halál' gyakori rettegése végre anyira megismérkedteték minden félelemmel, hogy utóljára semmitől meg nem rettent. Sokszor mondogatá rövid élete' folytatában: gyermek koromban megtanultam halni; most már, csaknem férjfi, megijedni semmitől nem tudok.

Nem tudhattam - meg többet gyermeki esztendeiről, de ez is elég utóbbi élete' virtusainak megértésére. Ezt a' kisded korában nyavalyáskodó Herczeget a' sors és környülmények Papnak, a' testi fájdalmakon vett győzedelmét pedig Vitéznek alkották. Nem hijjában volt Császárok', Királyok' unokája, 's eredetét Tarquiniusz Priscuszról hozhatá-le. Ha azon századok jutnak vala életének, mellyekben a' Fő-papság vezérkedett is, második Júliusz Pápa' nyomaiba léphetett volna idővel, ez a' Vallás, Erkölc, Jörend; Király, és Haza eránt egyforma tüzzel égő jeles Fő-Herczeg.

A' Papi hivatalra szükséges elkészítéseket Zemplén Vármegyében a' Szerencsi várban 1805-ben vette, 's legelőbb is nem annyira születésére, mint buzgóságára 's érdemeire nézve, jóval a' Cánoni kor előtt, a' Szent Szék' megegyezésével, a' Váci Püspökség' Adminisztrátorává tétetvén; kevés idő múlva Esztergomi Érsekké 's Magyar Ország' Primássává méltó vala kinevezetni.

Nem kis díszok ékesítették Ő Herczegségét akár a' Püspöki, akár a' Primási rangban. A' fiatal Clerus' nevelése feküdt leginkább szívében. Gyökerénél fogta a' dolgot, a' nép' jövendő oktatóit jó rendbe szedni igyekeztén. Felmaradtak intézeteinek nyomai, mellyeken szívesen, sőt könnyebben is haladhatnak élő következői.

Püspök léttében gyakrabban vagy maga megjárta megyéjét, vagy mikor foglalatossá-
gai hátrálták, másokkal megjáratta. Gyönyörűség volt olvasni útasításait, melyeket kül-
döttjeinek, akár a megyebeli Clerusra, akár a nép' szükségének megtudására nézve adott:
nem felejtődött-el illy alkalommal a jó rend, és az erkölcsök' javulása, az elrejtett, vagy
rejtekezni kéntelen mindenféle inség' és nyomorúság' megvigasztalása és felségítése. Gond-
olható, vigasztalókká vált követjei mint fogattattak mindenhol; de ő azzal meg nem elé-
gedett, hanem utóbbi orvosolhatás végett szoros és igaz tudósításokat kívánt-meg írásban
tőlök Apostoli útazásainak minden legkisebb tárgyai felett.

A' Primásság nem emelhette Fő-Papí virtusait, de szerezheté nékik nagyobb kört.
Miódén 1808-ban Duna-áradáskor Buda Várossa' alsóbb részeiben, a csoportonként kár-
vallottak' nagy száma, az adakozás' fejedelmi virtusát szükségéggé változtatná; a' Fejedelmi
születésű 's szívű Herczeg, a' szánakozó Fő Pap, mint az egek' valamely küldöttje, min-
den mértéken felül gyakorlá bőkezűségét, 's szive' buzgóságában Királyi módon szórta a' se-
gedelmeket. Figyelmetessé tétetvén, bár mi tágas erszénye' apadhatására; valóban Keresz-
tyéni és Evangyéliombeli ihletéssel ezt felelé: *Deus providet!* Szívvel tellyes elragad-
tatáshoz illő, felséges mondás! — Innen lón, hogy a' szegénység még lába' nyomait is
csókolná; 's egykor valamely szegény ember egy maroknyi port felszedne, 's mint-
egy ereklyéül haza vinne azon földből, mellyen a' nagy Joltévőnek lába' nyomai lát-
szottak. *)Ritka, de szép bizonyysága a' szíveket megindító lelkes kegyesség iránt kitűró
hála'dónak! **)

Mi vala várható, a' már egy város' nyomorúságain olly igen meginduló szívűtl, ha ha-
zánk forogna veszedelemben? — Elkövetkeztek a' csapásokkal tellyes idő szakaszok, bé-
űtött Ausztriába az ellenség, Magyar országot fenyegette, a' nem elég jókor tartatott Or-
szág-gyűlésen-meghívánt és ajánlott segedelmek, vagy nem állhattak-ki egészen hamarjában;
vagy nem valának elégségesek. Kész volt Királyi Herczegeink sorénykedése. Ő Fő Herczeg-
sége Nádorunk az alsóbb, Ő Fő Herczegsége a' Primás a' Felföldi Vármegyéket utazák-bé
nagy sebessen, 's tüzeltek mindenfelé a' Rendeket, az egész Monarchia', és annak leg-
főbb gyöngye', Magyar Hazánk' védelmére. Ekkor történt, hogy a' vitéz tűzű, de a'
mellett hideg vérű, 's mély belátású ifjú Fő-Pap, egy nevezetes éites emberünknek, ki
a' Törvény-könyvet emlegeté, melly az Ország-gyűlésen kívül, tilt segedelegn adásokat,

*) Egy nevezetes líriásterünk, ki akkór diáknál most egynéhány esztendő óta munkálval Magyar Országot, valamint az
előlt Eedélyt dícsérette, ezt a' szállás-formát: csókolná, szedne, gőgöghünek, diákokak hűlő, és joltó szavetű
a' kőstök ezen igék' elmozdított formájában; de úgy írtatik a' *Redactio*-nak, hogy az előbennevezett líriában, a' líriáster' írá-
sában létezőtt egyfajta-egyetlen hasonlat-bé a' létezőtt módnak művelés perferetumai; 's a' mellet, az a' sok ak, ek,
végül még létezik a' *szed* kéllőbb helyiségek. Ez a' gőgöghü vagy római forma tehát, mellyet már régen elfogadtak
tőlök jó líriák, nem líriák megvetőnek; legutóbb, ha vagyvise a' szókival, és németletessen használtatik, mivel néhéz
lenne olák adni: miért szótand a' Magyar nyelv' gyűlésszáma? —

**) Lásd Nék. Belik József', mostani Szepesi Püspök', 1809-ben Estergozi Kanonok', jales Diákjával írt Halotti-beszédjék,
Nyomt. Budán, 1809.

felkapván előtte a Corpus-Juris' két nehéz kötetjeit, és azokat az öregnek elibe tartván, ezt a kérdést tenné; hát megverjük-e a' vastag könyvekkel Bonapártot? *köszönetemül* nem, felele nagy alázatossággal az öreg, — és felindulás helyett, a' mély értelmű mondáson elgondolkoda a' nagy lelkű Herczeg.

Házi életében szintúgy ragyogott, mint a' nyilvánvalóban, és a' köz szemeknek kitétetben. Férjfiúság lehellett még házi virtusaiban is. Maga igaz szőlő lévén, minden alkalommal megkülömböztette az igazán szőlőkat, és nem nyerheté-meg magától, hogy *passimum inimicorum genus*, akár a' mászó, akár a' finomabb hízlekedőket meg ne vesse. Azt szokta vala mondani: „Ha hüba a' szembe való igaz mondás, én felette vétkes vagyok.“ — A' ki ég a' virtusért, gyűlölség nélkül a' bünt nem nézheti; — nem kell hát csudálkozni: ha, megrögzött erkölcstelenségű embereket, nem csak eltília magától, hanem palotájához még közelíteni sem engedett. Hasznos keménység, és tellyes jó példával melly minden Prédikáziónal inkább kevesitene az erkölcsi romlottságot; ájtót nyitott azonban a' gyarlóknak, kiknek javulását remélhette; ezeket atyai módon dorgálta, kegyesen jobbitgatta, tekintetével segítette. Bőven fizeté cselédjeit, de rendben tartotta egyszerűsmind azt mondván az Apostollal: Mint fog Ekklézsiát igazgatni, ki otthon nem Úr? *) Napjait, imádság, országos foglalatosságok, nevelő, dolgozó, kör, és fog-házak' látogatása tölték-bé. A' templomokban óránként térdelt Istene előtt a' nap' külön-külön szakaszaiban; nem ájtatosságot mutogatni, nem példa-adásul, hanem szívbeli érzésből, 's éppen az által ada legsikeresebb példát az Isten-félelésben 's imádasban. Különös kegyességű jószágos tetteket is ragasztott az ájtatossághoz. Egy ügyefogyott, hosszas betegség után haldokló aszszony Gyontatójának Ötet kérvén-ki, a' Herczeg azonnal hozzá futott; kihalgatta vétkeit, 's bőven árasztotta reá, a' minél hosszabb, annál keservesebb élettől búcsúztató szentséges vigasztalásokat. **) Felette munka győző vala; 's fáradságtalan; de minden egyébben mértékletes. Bár fiatal és nem gyenge test alkotású 's így bővebb eledelre szoruló, még sem vacsorált soha is, 's e' megtartóztatás egységét és munka győzhetőségét fenntartotta. A' lármás és időt lopó társalkodásokat nem kedvellette, a' fecsegésre, 's játékra kárhóztattakat annál kevesebbé.

Nyugvó óráiban, vagy lovagolt, vagy a' művészetek' szépségeivel tápálta szép lelkét. A' képfárgás' remekei', a' festett 's metszett képek', és a' régi pénzek', következőképpen a' művészi mestereknek is, nagy barátja lévén; nem csak szerette, hanem ismérte, érzette, és ítélgette egyszerűsmind a' mesterműveket; szerzőiket pedig ápolgatta. Tengerekén onnan; szülötte földjéről, Olasz Országból hozta-el magával a' finomabb izlést, a' Szépeknek szeretetét, hazánkba; itt pedig köztünk nem hagyta megaludni

*) *Quod si quis propriis ómnium precibus non noverit, quomodo Ecclesiam Dei curabit?* Sa. Pál 1-ő Lev. Timoth. III-dik Szakasz, 5-dik v.

**) Lásd a' fejezőbb említett Halotti-bejegyzést.

keblében a' nemes hajlandóságot. Igazán ellehetett fölöle mondani, a' mit Vellejus Patriculus Scipióról mond: „Nemo unquam elegantius intervalla negotiorum otio dispanxit.“

A' mi személyét illeti, senki sem sejtette volna, karcú, 's a' közép termetet meghaladó testállásáról, és férfias képeről, gyermek korának nyavalykodásait. Rendre szedett arca-vonásaiban, lélek 's szív uralkoda. Fekete hajat adott Néki a' természet, barna piros és vitézséget mutató ábrázathoz. Fekete láng szemének eleven nézése, jósággal vegyített bátorságot árult-el. Ajkaira érzégetos mosolyok mérsékelték, ható és mély belátású tekintéseit. Nyíltszívűség szállt homlokára, 's komolyság simán sűrű szemöldökei körül. Nagyokat lépett, és nem lassan. Keze' mosdolani nemes hevet nyilatkoztatnak ki, tettelesi alakosság nélkül.

Ilyen volt Ambrus Károly Fő Herczeg Primásunk, érdemes, békés időkbén az Ország' közjavát és dicsőségét igen magosra emelni, háborúkor pedig a' csatapiacznón, de csak igen későn, elhúlni, Királya' és Hazánk' oltalmában.

Másképp' rendelte az űrk végzés! — Ispotályokat, sebesült katonákat látogatván, rá ragadt a' mély a' vigasztalást és segítséget hozóra, 's kevés idő alatt, minden orvosi segédintek' ellenére, Tatán, még csak 24 esztendő lévén, 1809-ben, Szeptember' 2-ikán, élte virágjában elhala. Pixáni, Olasz híres képfaragó készített ő Fő Herczegségének Modénában emléket. A' mennyiben az, Lange Úr elhíresedett Bécai pénz-véső, 's akadémiai tag által dolgozott Emlék-pézn után űsmeretes, a' boldoguliat kő-koporsóban fekvé mutatja Angyal emeli félre a' koporsó' fodelét, egy felébresztő és ég felé tekintő más Angyal ntésére, az el-holt felkelni törekszik. Az Emlék-pézn' innetső oldalán körül-írás, a' tulsón alól-írás olvastatik. *)

Mikor fog, volt Ambrus Károly Fő Herczeg Primásunk' és Esztergomi Érsekünknek dicsőítésére a' mostani Primás Herczeg által épülő roppant Esztergomi templomban a' szándékozott Emlék felállítását, és mássa leszz-e az a' Modénainak, vagy az fog-e által hozattatni? még nem tudható; de akármikor állittassék-fel, és akármí legyen vésvé a' köre, nem fog lehetni sem a' márvány, sem a' Vését, szebb annál a' dicsőőségnél és hálánál, melyet az Istenben boldogult, minden Magyar szivekben hátra hagyott.

Duházy Mihály.

*) Lásd Keleczé Úr Hasznos Munkáit. 45-ik szón, 1-60 Fél-esztendő, 1821. Az említett Emlék-péznéről, és a' körül' alól-írókorról minőt még ezeket mondja Kulcsár Úr:

Az első Emlék-pézn 2. és 1/2 lotot nyam, és általadrője két hüvelyknyi. Egyik felől mődjén a' körén kiált Királyi Fő-Herczegnek jól elhalti magy-képet, ezen körül-írással: „CAROLVS. AMBROS. ARCH. AVST. REG. HVNG. ET BOH. PR. D. G. ARCHIEP. STRIG. REGN. HVNG. PRIMAS. NATVS. DIE. 11. NOVEMB. MDCCCLXXV. OBIT „DIE 11. SEPTEMB. MDCCCLX.“ A' másik felől látszik az Emlék maga, igen szép' metszésben oly formán, mint fölyebb eszeltem. 's alól Eszterházi Prédikátor (XXXVII. 12. v.) a' szívet dőleltő sorok olvastatnak: „EGGE. EGO. APE-RIAM. TVMYLOS. VESTROS. ET. INDVCIAM. VOS. IX. TERRAM. ISRAEL.“ —

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI
M I N E R V A.

Első Füzet.

Januáriusz 1825.

I.

Minő indító okoknál fogva kell ösztönöztetnünk a' Tudományok' művelésére?

Montesquieu' Beszéde, a' Tudományok' Bordeaux-i Akademiájában 1725. Novemb. 15-kén; egy nem régen feltalált, nyomtalan' állott Kézzel után.

A' nagy nemzetek és vad népek közt abban áll a' különbség, hogy azok Tudományokat 's Mesterségeket űznek, ezek pedig Tudományt, Mesterséget nem ismernek. Talán a' legtöbb nemzetek a' magok léteket Mesterségek' űzésének köszönhetik. Ha minétkünk e' részben America' vadjaihoz kellene hasonlítaniunk, úgy két három Európai nemzet elnyelte volna a' többit, 's egy győzedelmekhez szokott nép, mint az Irokézoké, dicsékedhetnék, hogy hetven nemzeteket felfaldosott.

De, elmellőzván a' vad népeket, ha egy Curtésius száz esztendővel hamarább ment volna Mechikóba *) és Peruba mint Cortez és Pizarro, és ha ő e' népeket arra jánította volna, hogy az ember, a' maga testi alkotása miatt már, nem élhet örökké; hogy az ő machinájok' rugó-tollai elkopnak, mint minden egyéb machináké; hogy a' természet' hatásai csak bizonyos törvények' következése, 's bizonyos mozdulatok' folytatása: úgy egy maroknyi emberrel sem Cortez nem dönté vala fel a' Mechicói országot, sem Pizarro a' Péruit.

Ki merné állítani: hogy ez a' pusztítás, a' legnagyobbika mind azoknak, melyekről a' Történet emlékezik; egyenesen onnan ered, hogy e' népek a' Philosophiának egyik tanítását nem ismerték? Pedig a' dolog nem szenved kétséget, 's ezt én meg fogom mu-

*) A' mit a' Spanyol Mechióknak ír, Mechióknak kell kimondani, mert oda az X betű a' CH gűszög (nem Francia) hangját jelöl.

tatni. A' Mechico' lakosainak nem voltak álgójuk és puskájuk; de voltak nyilaik, íveik, az az: voltak azon fegyvereik, mellyekkel Görögök és Rómaiak éltenek. Nem vala vasok, de vala kovájok, a' mi vasként metszett, és a' mit ők fegyvereik' végeikbe beszúrni tudtak; volt derekasan elrendelt hadi-intézetek is: tömött sorokban állottak katonájuk, és mi-helyt egyike elődtől, azonnal helyébe lépe egy másikra; volt egy büszke, rémíthetetlen nemes-ségek is, melly az Európai nemesség' gondolkozásaiban 's érzésében neveltetett, melly irigylő azoknak szerencséjéket, kik dicsőséggel estenek-el. Ezenfelül a' Mechicoi ország' szertelen kiterjedése nékik ezer módot ada, kihatalni az idegeneket, ha őket magnem győzhetnek. E' szerencséjével bírtak Peru' lakosai is, 's dicsőséggel, diadallal küzdének mindenfélő honjokért. Magok a' Spanyolok megtörténhetének nézték, bár mi kis népektől is, kiknek leikenne védeni magokat meggyőzötték. Honnan jö tehát, hogy ez a' két nép oly könnyen nyomatott-el? Onnan, hogy ők mind azt, a' mit először látának, — egy bajszos, szakálás embert, egy álgút, puskát — oly láthatatlan felső hatalom' munkájának tekintették, a' minék ellent-állani nem lehet. Nem az volt bajok, hogy katonai tűz nélkül való-lának, hanem hogy kétségbe estek igyekezeteiknek szerencsés kimenetele felől. Egy philosophiai megtévedés, egy physical erővel való ismérletlenség, egy pillantatban szegé-meg két nagy országnak minden erejét.

Miközöttünk a' puszkapor' feltalálása azon nemzetnek, melly azzal legelőbb éle, oly kevés elsőséget adott, hogy még nem tudhatni, mellyik nyert legyen általa. A' messzelátó üveg' feltalálása csak egyszer használt a' Hollandusoknak. — Mi megtanultuk, hogy mind e' hatásokban mechanizmusnál egyebet keresnünk nem kell, és hogy nincs mesterséges találmány, mellyet egy másik által sikeretlenné tenni nem lehet.

A' Tudományok tehát már az által is nyújtanak hasznót, hogy a' népeket kigyógyítják veszedelmes tévedéseikből. De minthogy reményleni szabad, hogy a' melly nemzet azt művelni elkezdette, azt addig és úgy fogja üzni, hogy a' vadságnak 's tudatlanságnak azon lépcsőjére soha vissza ne süllyedhessen, melly rá végső elpusztulást vonhatna: úgy egyéb indító okokról kell szölganünk, mellyek bennünket azoknak művelésére kötelezhetnek.

Az első azon belső öröm, mellyet érzünk, midőn természetünk' nemes voltát gyarapodni látjuk, 's az értelmes teremést még értelmesebbé tessük. A' másik egy bizonyos tudni-szeretés, melly minden emberben megvan, és a' melly még volt sem tapasztaltott oly közönséges elterjedésének, mint e' században. Mindennap halljuk, hogy az emberi ismértek' határai véghetetlenül távolabbra vitetnek; hogy a' Tudósok magok is bámulják, hogy annyit tudnak; hogy haladások' széles kiterjedése őket olykor annak lehetőséges volta felől kétkedni hagyja; ne vegyünk e' hát részt ezen örvendetos jelenésekben? Tudjuk, hogy az emberi lélek igen messze ment; nem akarjuk e' látni, hol áll? nem akarjuk e' végig-pillantani az utat, mellyet megtéve; azt, melly még hátra van, azon ismérteket, mellyeket, a' mint magának hiszlekedik, már megszerzett, a' mellyek után férfiasan törekszük, 's a' mellyekhez eljuthatni soha nem reméll?

Egy harmadik ösztön, melly bennünket a' Tudományok' művelésére buzdíthat, az az eszes bizakodás, hogy szerencséjével fogjuk gyakorolhatni. Ezen század' találmányai között nem az egyes igazságok' feltalálása érdemli leginkább csudálásunkat, hanem az igazságok' feltalálására szolgáló methodusoké. Nem követ az épülethez, hanem eszköz-

zöket és machinákat, az épület' alkotásához szeretünk főképpen találni. Ez dicsekszik, hogy aranya van, amaz, hogy aranyat csinálni tud. Gazdag az volna, a' ki azt csinálhatna.

Negyedik ok rá, a' mi saját szerencsénk. A' tanulás' szeretete bennünk talán egyetlenegy tartós, mindég fenn-álló szenvedelmünk. Minden egyéb kényeink elhagynak bennünket, a' szerint a' hogy az a' nyavalyás machina, melly ezeket igazatá, közelit megbontakozásához. A' tüzes ifúság, melly repül egyik örömről a' másikra, azt nekünk olykor tisztán adhatja, mert kóstoltatja velünk ezt, minekelőtte időnk vagyon, érezni tüveiseit. Az ezt követő korban az érzékek nekünk adhatnak gyönyörűségeket, de talán soha nem örömeiket. Most látjuk, hogy a' lélek a' mi valóságunk' nemesebb és főbb része: és mintha megpattant volna a' láncz, melly azt a' testhez kapcsolja, örömet egyedül ő nála találunk, de olly örömet, melly a' testtől épen nincs függésben.

Ha e' korunkban lelkünknek nem adjuk-meg az ötlet' foglalatosságot, úgy a' lélek, melly munkában akar lenni, 's munkába nem vetik, olly ánatkozásba süllyed, melly bennünket a' semmivé-létel felé viszen. És ha, mint természet ellen lázadtak, macskakodva olly örömeiket keresünk, a' mik korunkhoz nem illenek; úgy ezek a' szerint szaladnak előttünk, a' hogy feléjük közelítünk. A' dőlczeg ifúság kevelykedik előttünk szerencséjében, 's szüntelen kaczag bennünket. Engedi é az nekünk, hogy úgy éljünk annak kedvezéseivel, mint ő él? a' lármás társaságokban minden öröm az övé, minden fájdalom a' miénk; a' tanulás' elejét veszi mind ezen alkalmatlanságoknak, 's annak gyönyörűsége nem engedi érzenuink, hogy napról napra hanyatlunk.

Olly szerencsét kell teremtenünk magunknak, melly életünknek minden korába elkísérjen. Ez élet olly rövid, hogy a' melly szerencse nem tart addig mint mi, azt seminek kell vennünk. Nem a' kor maga, hanem egyedül a' dologtalan kor az a' mi alkalmatlan; mert ha ez, ezen világban alábbra süllyesztte, a' másik, ha jól töltöttük-el, a' másikban feljebb emel, 's nekünk tekintetet ad. Nem az őszhajú ember, hanem az ember szenvedhetetlen; az az ember, a' ki azon kénytelenségbe hozá magát, hogy majd megöli az unalom, vagy hogy egy társaságból más társaságba fusson, 's örömet mindenhol keresen, mert magában nem talál.

Egy új okot arra, hogy tanuljunk, az ad, hogy a' társaság, mellynek mi is egy része vagyunk, hasznot veszen törekedésünkéből. A' társaságos élet' sok örömeit még sok ollyakkal szaporíthatni, a' mellyekkel az nem bír; a' Kereskedés, a' Hajókázás, az Astro-nómia, a' Geographia, az Orvosi-tudomány, a' Physica, eleinknek igyekezeteik által sokat gyarapodott; nem szép szándék e, azon munkálkodni, hogy az embereket boldogabbaknak hagyjuk mint találtuk? Ne viseltessünk minden századok' hálátlanságával azok eránt, kik Tudományokat és Mesterségeket gyakorlottak, mint Néronnak egyik Udvarnokja: Myron, qui fere hominum animas ferarumque aere deprehenderat, non invenit haeredom. A' mi századunk talán épen olly hálátlalan, mint minden más századok voltak; de a' maradék igazságosabb lesz, 's a' mostaninak tartozását lefizeti.

Megbocsátják a' Kereskedőnek, kit haza érkezett hajói gazdaggá tettek, ha kaczagia annak haszontalanságát, a' ki ezeket a' hajókat a' végig-láthatatlan tengeren mintegy czérnán vezérelte; megengedik a' maga keresztjeiben, pántlikájában kevelykedő har-

czolónak, midőn a mi időnk Archimedeszeit neveti, holott ezek élesztgették bátorságát. Azok a férfiak, kik hivatalból és rendszerent szolgálnak a társaságnak, úgy nézik azokat, kik annak hajlandóságból tesznek szolgálatokat, mintha ezeknek kötelességében állana, amazokról gondoskodniok.

Még csak egy szót a Szép Literatúra eránt. Az Ékesen-szóllás és Poesis munkájának legalább mindenekre kiterjedő hasznok van, és ez a haszon olykor nagyobb mint a' szorosbb kiterjedésűeké. E' munkák tanítanak bennünket az Írás' mesteriségére; arra hogy ideáinkat mint öltöztessük szókba, mint adjuk elevenséggel, nemesen, erővel, kellemben és rendben, 's azon különbözettségben, új meg új színekkel, mellyek az elfáradást, és meguntatkozást távoztatják.

Mindnyájan ismerénk embereket, kik azon mesterségben, mellyre magokat adák, messze mehettek volna, de mivel nem vevének illő nevelést, 's alkalmatlanok voltak gondolatjaikat tisztán előadni, kifejtetni, talentomaiknak, igyekezeteiknek minden jutalmuktól elesenek.

Egyik Tudomány a' másikába csap; 's a' soványabbak segítő rokonságban állanak azzal, a' mit Szép Literatúrának nevezünk. Az iskolai Tudományok sokat nyerne, midőn azokat ennek Műzája dolgozza-fel: ez hárit-el rólok minden szárazságot, úntatót; ez teszi amazokat minden olvasó előtt érthetővé. Ha Malebranche nem tudott volna olly tisztán, csinosan írni, úgy az ő Philosophiája hallgatójainak köre közül soha ki nem lépett volna. Vannak Cartesiánusok, kik soha sem olvastak egyebet a' Fontenelle' Világain kívül; 's ez a' kisded könyv hasznosbb könyv, mint sok vastag munka, mert ezt minden olvashatja.

Egy munka' hasznos voltát nem kell a' Szerzőtől választott előadás' módjából megítélni. Sokszor láttuk: hogy a' legkomolyabb hangon gyermekes dolgokat mondottak, játékosan pedig komolyakat.

De mind ezeket nem tekintve is, azon Munkák, a' mellyek csak mulatságra' vagynak írva, nem haszontalanok. Az effélék a' legártatlanabb gyönyörködést adják a' világ' embereinek, mert pótolékül vagynak a' kártya, a' tobzódás, a' rágalmazó beszédek helyett, 's elvonnak bennünket a' haszonkeresés' ártalmos törekvésétől.

2.

A' Nyelv', az Irás' feltalálása; a' Magyar Nyelv' Bölcsője,
's legrégebb Maradványaink.

A' Természet' kezeiből előlépett ember nem kész szókat veve ajándékul, hanem csak tehetséget, felkapni a' dolgok' képét, 's tudót, nyelvet, ajakot, mellyeknek segédjékké hangot ejthessen. Buta ábrándozásban fekvék egy ideig, még csak test és eleven tőke, nem gondoló lélek is egyszer'smind. De most érzé, hogy a' min fekszik, kemény; hogy az a' vakító valami oda-fenn, melegséget önt rá; látá, hogy imex itt más-színű mint amaz, hallá, hogy az a' valami, a' mi feje felett ingatja a' fa' lombjait, zúg; hogy az a' valami lábai előtt, csörögve ömlik tovább. Lelke eszmélni kezdé, 's mind ezt elmondotta magának, de csak gondolatban még, mert nem vala szava. Így kapkodá-fel a' *Millyen'* ideáját (Adjectivumok, Praedicativumok).

A' többesüri látás emlékezteté, hogy a' mi neki most is kemény, épen az, a' mi más-szor is kemény vala már, 's lelke itt is elmondá, mint amott, 's ismét szó nélkül, hogy a' min fekszik, hogy a' mi ötet melegíti, hogy a' mit lát, hall, az, a' min más-szor feküdt, a' mi más-szor is melegítette, a' mit már látott, hallott. 'S most a' *Micsoda'* ideáját kapkodá-fel (Substantivumok Subjectumok).

De *kő kemény*, de *szél zúgó* nem adnak tiszta gondolatot; 's a' mi eddig *méne-véghez* lelkében, pusztá ismétet, homályos érzés vala. Ekkor kapcsot vetett a' *Millyen'* és *Micsoda'* bélyegei közé (Verbum), 's a' kettőt-ezzel összefogá: kemény *szél* a' *kő*; 's a' homályos érzés tisztává leve, a' pusztá csonka ismétet teljes gondolattá.

Elnevezés nélkül csak félisméreteink vagynak; ha a' dolagnak van neve, úgy látszik, ismerjük azt: nem, ha nincs. Tudakozd a' Botanicust, minek hívja csemetét, mellyet most látsz először, 's úgy hiszed, közelebb állasz az ismeretlen felé, ha bírod nevét, 's hogy azt nem ismered mig nevét nem tudod. Tudakozd az idegent, ki szekered mellett elsiet, hol vagyon lakása, 's meg vagy nyugtatva ha annak helyét említette, bár hogy a' hely hol fekszik, tudodra nincs: 's visszás vagy, ha szél vagy zördület feletét fületől elkapá. Bélyeg a' név, mellyel a' dolgokat magunknak és másoknak megjegyezni szeretjük; szó nélkül nem csak mással nem tudjuk közölni a' mit gondolunk, de nem is gondolkozhatunk. Lelkünk, ha ébren van, mindég beszédben van.

A' még néma ember' ajakát hevesbb indulatai nyiták-meg. Tövisbe lépe, 's *Jaj!* szalada-ki száján; az epedő szerelem tanítá az *Ah!* nyögésére (Interjectio). Ének folya ajakiról; az örömmnek, fájdalomnak tartós Interjectioja. Sejtteni kezdé azon a' mit már tevé, hogy valami nagyobb fog található, 's örült midőn gondolatját karjának 's ujjainak rándítási által közölheté másokkal, mellyek még nyomosabb jelentést kapának, midőn hangok kísérek in-

tegetéseit. Egy még nem ismert madár leszálla körüle; hallá a madár' szavát, 's *Kakuk* kiálta a bohó kiáltó után. Rivott a tehén, tetszett neki a rivás, 's ő is riva a rivóval. Dőlczeg örömben nyargala feleségei közzé a mén; látá jönni, hallá nyerítését, 's tetszett magának midőn a boldog' nyerítését utánozhatá. Nőjének ölében fija e' hangot szereté mondogatni, nagyobb fija tavaly más hangot mímeltgetett; 's a' kedves anyácska ezt is amaaz is' az eltanúlt-hangokon jegyzette-meg (Onomatopojéticumok).

De az utánzó hangok' száma kevesebb vala mint a' dolgoké, mellyek nevet kíván-, tanak, 's belé-vezetve a' nyelvcsinálás' titkaiba, vakon kapdosott-fel némelly hangokat mellyekből neveket csináljon. A' mi melegítette volt, *Nap*-nak nevezte-el; azt a' szél'd, jámbor állatot, melly előtte nyugalomban *legele*, *jel*-nek, *egy* másikat, melly leg-hívebb társa leve, *eb*-nek; a' minek ágai közt zúgott vála az a' valami, *fó*-nak, 's magát azt a' zúgó valamit *szél*-nek. Némelly tárgy két nevet is kapott, talán mivel a' férj *igy*; a' nő amőgy neveztek vala el, 's egyikét is másikat is megtartották: *domb* és *halom* (Synonymumok); néha két dolog kapa egy nevet, talán mivel az elnevező feledé, hogy azt már egyebnek adta volt: *szél*, *ventus*, *szél*, *margo* (Homonymumok). Lexicona az szerint gazdagodék, 's hogy ő maga ismérteiben gazdagodott.

De a' Dolgok' (Nomen) és a' Cselekvések' (Verbum) nevei a' Lexiconi gazdagodás mellett is elégtelenek voltak festeni gondolatjait; noha már most a' szóknak azon nemeit is kezdé csinálgatni, mellyek a' Praedicátum' jelentéséhez egy tulajdonságot toldának, mint *talán*, *egyszer*, *ma*, *lőven* (Adverbiumok); vagy a' mellyek a' Praedicátum' viszonyait (relationes) jegyzik a' Subjectumhoz, 's a' Praedicátum' ideáját szorosbban határozzák-meg: *el*, *meg*, *széllyel* (Praepositíók); vagy a' beszéd' részeit egymásba szövik: *és*, *de*, *hogy*, *ha*, *noha*, *mivel* (Conjunctiók). Most a' Névazókat és Ígeket ejtegetni, hajtogatni kezdé, hogy beszéde határozóbb értelmet kapjon. Egyik legelmésbb fordítlya az volt, hogy a' Névszóknak képviselőket sda a' *ki* és *melly* szókban, nehogy a' mondottakat kénytelen legyen újra meg újra nevezni. 'S ime készen álla nyelve, mellyet az állandóan, de némelly kif: gások mellett állandóan követett szóállásbeli szokás (Syntaxis) meg is nemesite ezenfelül. De mind ez nem kevés holnapok', nem kevés esztendők', nem kevés ember-nyom' munkája vala. Századok folytatnak-le, míg a' Nyelv' azon magasságra emelkedheték, hogy a' testből és lélekéből teremtett ember a' testiek (concretumok) után a' lelkiek, a' levontak (abstractumok) felül is szállhasson; 's ezeknek, míg Homér és a' lángoló Proféták felséges költségeiket énekelheték. Ember nem hiheté, hogy ez a' szebb beszéd embertől eredhessen; Istenek' sugallatit lelte embernek.

Elmésége még itt sem lele határt, olly gazdagon ajándékozá-meg őt' kegyes terem-tője, 's az élet' szükségei új meg új találmányokra bűztönbözék. Neki nem vala tisztje csak a' jelenvalókhöz szállhatni: közleni akará gondolatjait azokkal is a' kik tőle távol voltanak, sőt még azokkal is, a' kik később fognak születni: képek által csinála képet a' dolgok' képeinek! symbolicus festések, hieroglyphi száraz jegyek által helyeget az ideáknak! a' symbolicus festésekre a' MINT vezeté; a' hasonlóság' felkapása. A' Sas neki magasságot jelenté, mert minden tollas állatoknál fenntebbre emelkedik; az Ökör nagyság és erő (Égyptusban ez vala a' királyi erő képe); a' Kigyó, ártás, gonosz indulat. Még birunk egy metszett-követ, hol a' RÓMA név mellett Ökröt látunk futásban, mellyet kigyó úz; a' gondolat teljesen ki van nyomva: „Róma kikerülte a' gonoszságot“ (ellenségét).

De valamint a' pantomími jelek nem valának alkalmasok, nem valának elégszámú szerek, kijegyzeni minden gondolatját, és eléggé világosan, a' jelenvalók között: úgy nem a' symbolicus festések is, hogy gondolatjaikat a' később maradék érthesse; töröljük-ki a' RÓMA nevet az említett Caméoról, 's az Ökör és Kigyó rajta egyedül ezt tevék: „Az erő kikerülé a' gonoszsgót.“ Mostan tehát szava' hangjainak ada bélyegeket, vaktában, 's világosan-értett 's szorító okok nélkül ragasztván a' bélyeget a' hanghoz; 's valamint ott leve a' hangok' összeszövéséből BESZÉD: úgy leve itt a' hangbélyegek' összeszövéséből ÍRÁS — két legkevélyebb, legigazabb bizonyosága az emberi elme' felségének, 's annak csudálást leginkább érdemlő, legszélesebb kiterjedésű, legközségesebb hasznú, legnemesebb gyönyörűségeket adó találmánya. Beszéd nélkül, Írás nélkül mindenki csak magából meritene; mástól legfeljebb azt tanulhatná-el, a' mire látás és utánozás vezethetnek. Beszéd és Írás megszünteték az IDŐ' és ŪR' *) külömbsegeit: Buda, Pest, London, Páris, Róma, Pondichery, Philadelphia együtt vagnak; Demosthenesz előttem mennydörög Philippusz ellen; Caesár előttem dől-el a' Brútusz' késelési alatt; Anácreon előttem nyúl-el felkoszorúzva lótuusz levelein. Most kiszámáljuk, mennyire jár a' Nap a' mi Planetánktól, 's melly percében fog ejteni csorbát világában a' Hold, 's hány perczig fog tartani elsütődése, 's csalhatatlanabbul, mint ha a' kettő távolságát lánczokkal mértük volna meg. Mik volna'nk e' két Isteni találmányaink nélkül? Valóban kevéssel többek a' jászol' marhájinál, 's Newton és Kant sokkal kevesebbet tudnának mint tizesztendős gyermekeink.

Az emberi nem szaporodni kezdé, 's a' kiemésztett táj háznépekre osztá őket, 's kissebb 's nagyobb foltokban új tájakra kényszeríté elszéledni. 'S ez még akkor történt, midőn a' Nyelv nem hágott vala fel kimiveltetésének fenntebb polczaira. A' kivándorlot-tak tehát megtarták ugyan a' kihozott, még szűk Lexicon' szavait; de azt ez a' csoport is, a' másik is, a' harmadik is, új szókkal szaporították. Minden csoport más meg más szókkal jegyzette-meg a' dolgokat, más meg más ejtegetést, hajtogatást, összeíszövést ada szavainak, 's így új meg' új nyelvek levének. A' szelid vagy zordon égszak, a' bőven vagy szűken termő föld, a' béke vagy háború, a' szabadság vagy elnyomatás, nyelveikben is éreztetéék behatásaikat. A' kik szűk völgyek közzé szorultak, durva-beszédűekké levének, mert a' szó a' hegyek' vápájukban, a' hangok' visszalökődése által, elváltozik, 's a' fagyos ajak hamis hangot ejt: a' síkon, szelid ég alatt, bővségben, puhán-élő embernek szelid és puha beszéde is.

Így a' Népeknek hajdani honjaikra nyelvöknél fogva is alkalmas biztossággal hozzá-vethetni; mert másképen szóll a' Grönlandi lakos a' Jeges-tenger' szélein, másképen a' Jóniai tündérszéleken lakott Görög, 's a' Veres-tenger' meleg tájain meglepedett Arabsz 's az Egyipti lakos. Ha tehát a' Történetek nem mondanák is, hogy a' Magyar nép oda, a' hol mostan él, Ásiából költözék; ez a' folyó, egymásra-halmozott Consonánsok által ké-ménnyé nem tett nyelv, 's a' hím és nő Vocálisok' össze nem vegyítése, a' gyökérszók-hoz raggatott névmások (suffixa), 's a' sok egyhangú (monotón) szók, mellyeket Spanyol-or-szágbán is megtalálunk az ott lakozott Arabszók után (Quadalaxara, Salamanca, Calatrava),

*) Az Ūr, egy tekint: spatium vacuum, az üresség vákuitas, a' tér, vagy terjedék spatium, a' terjedék extensio, és a' sűrűség planities. — A' Rék.

és a mellyek a mi szépzengésű nyelvünknek dízére ugyan nincsenek: bizonytságot tehetnek, hogy mi Ásiából eredénk. Mert mind ezek a Szemítai (Keleti) nyelvek' tulajdonai. De melly részében lakánk Ásiának, azt most már sem a' historiai, sem a' philologiai úton nem lehet bátorsággal meghatározni.

A' Fenn és Lapp népnek, Sz. Pétervár felett, Torneo körül, számos szavai vagnak, mellyek néha csak hangban, néha jelentésben is, hasonlítanak a' mieinkhez. Innen a' gondolat, hogy a' két nép mitőlünk erede, vagy mi őtőlök; hogy nemzetünknek egy része oda tolatott; hogy a' Fenn és Lapp nép a' legrégebb időkben eleinkkel baráti vagy ellenségi viszonyban álla, 's így némelly szavainkkal meggazdagodva tere fagyos, szük, kietlen honjába. Erre Rudbeck voná legelsőben *figyelmünket* (*Specimen usus linguae Gothicae in eruehdís S. Scripturae locis obscurissimis; addita analogia Linguae Gothicae cum Sennica, necnon Fennicae cum Ungarica. Upsalae 1717.*)

Hell hazánkfija a' Dán uralkodás által Wardochúsbá hivatott-meg, hogy ott a' Vé-nusz' áltmenésénél fogva a' Nap' tányérán, Astronomiai észrevételeket tégyen; 's ez maga mellé Sajnovicsot vevé, kétségen kívül, hogy ez viszont ismérkednék-meg a' Fenn és Lapp nyelvekkel, 's mondáná-el, mit nyomnak a' Rudbeck' gyanításai. Sajnovics még azon eszt. Koppenhágában, 1770. kiadá Értekezését (*Idioma Hungarorum et Lapponum idem esse*), melly később, az eszt. feljegyzése nélkül, Nagy-Szombaton újra kiadott. Tolditá a' dolgot Hágér (*Neuer Beweis der Verwandtschaft der Ungarn, mit den Lappländern. Wien 1794.*) és Doctor Gyarmathy Sámuel (*Affinitas Linguae Hungaricae cum linguis Fennicae originis, grammaticae demonstrata. Gottingae 1799.*), 's legközelebb Strahlmann (*Finnische Sprachlehre. Petersburg 1816.*); 's Schlözer és Murr haragvának, ha valaki ez eránt kételkedni is merészlett. A' lidércz rém még a' nagy Révait, nyelvünknek leglelkeesebb, legtudósabb Grammaticusát sem hagyá kísértetek nélkül. Ellenben Beregszászi nem egyyes szók, hanem az egész Nyelv' alkotmányának összehasonlítása által mutatá-meg, hogy a' Magyar Nyelv a' Szemítai Nyelvek' számába tartozik, hova a' Fenn és Lapp nyelveket nem számíthatni, és hogy így az egész állítás nem egyéb mint káprázolat (Aehnlichkeit der hungarischen Sprache mit den morgenländischen. Leipzig 1796). Ezt húzhatni-El Gyarmathyknak *Etymologiai Lexiconából is* (Bécs 1816), melly annyi népeket mind stafságba hozhatna. A' Kötös Kérdésnek Philologiainkra nézve kevés hízná, Historiánkra épen semmi nincs. Így nevezi magát a' gyönyörűen-zengő Görög nyelv' leányának a' fület-szaggató Német; mert a' Német-népnek egyik ága egy ideig Görög-földön lakott, 's ennek ott áltvevé némelly szavait, némelly szóllását, 's a' kettő a' több szók' szerencsés összeforrasztásában eggyüvé-találkozott. De a' Német-nép nem Görög-nép.

Volt e nemzetünknek Ásiában saját írása, tagadni bajos, 's még merészebb állítani. Bél Mátyás közli betűinket is (de Vetere Litteratura Hunno-Scythica. Lipsiae 1718). Etelye, a' Hunnok' Vezére, 's a' Magyaroké Almos, és fija Árpád, nem vad csorda', hanem tiszteletes nép' Vezérei, 's tiszteletes Vezérek voltak, 's Etelye, bár mit mondogatának a' kiket ő levert és elrémíté, nagy is azonfelül, mint kevesei: ~~az~~ úgy nevezett Nagyoknak. Énekészeik magasztolák innepükön a' Vezért és a' Nemzet' hőseit 's fényes tetűket; Papiaik a' forrásoknál, a' mindent-tápláló anya' emléjímél, mutaták-be áldozatjait a' Természet' nem-ismert Urának; 's ez mutatja, hogy a' Nép műveltség nélkül ugyan

nem volt. Priscus nem szől könyveik, nem írások felől; de Homér és Osszián sem írott könyvekben adák által Kéltéményeiket a később időknek. 'S írás nélkül mint ítélnének nyelvünknek azon állapotjáról, melyben az, Árpád alatt 889, 's Etélye és Buda Béce alatt 375. lehetett?

A' meghódolt földön Szávokat találánk, kiknek keresztýén Pappjaik ismerék az írás-mesterségét. De a' mi dolgunk fegyverforgatás volt; a' béke' munkáját 's a' föld' művelését azokra hagyánk. Nem ezek vevének-fel szokát a' mi Nyelvünkéből, hanem mi az ezekéből; mely mindég megtörténik, midőn az a' ki jó, nem látott dolgokra talál az új honban, és a' midőn a' nemesbb természet akad-össze kevésbé nemesse. Nehezebben tanulni valóban nem nagy oka a' dicsékedhetésnek, bár nem mindég tanácsos; 's a' mit mi tevének itt, midőn felejtünk eredeti szavainkat 's szláv és német 's francia és olasz szokát szedénk-fel, azt tevék a' németek is, midőn a' fejet, szemet, fület, orrat a' Róma' harcolójától vették-álta, 's többé az ezeket jegyző német szokát nem ismerik.

Száz hat évvel később mint e' földre jutánk, Gyéza fejedelem, Tasnak fíja, Zoltának, az Árpád' fíjának unokája, Otto Császárnál (954.) megkeresztelkedék, 's ettől, mint keresztatyjától, szent láncsát, a' fejedelmi hatalom' Európai czímjét, veve ajándékul. Gyézának fíja Vajk keresztýén nevével István, ki Róma által a' Szentek' számára iktatott, keresztýén anyja által már gyermek éveiben az Európai Hit-vallás' szeretetéhez értesített, 's tizennyolcz eszt. korában jutván uralkodásra, ifjúi tüzzel vitte a' térítés' szent munkáját. Mind Gyéza már, mind kívált ő, az itt-talált szláv Papok mellé, német, olasz, francia Papokat hozának-be, 's iskolákat állítának, hol gyermekeink az új vallásban, 's az olvasás' és írás' mesterségeben oktattassanak. Az Európai betűk így betűnk lettenek nékünk is. De az idegen fül hamisan kapta-fel a' Magyar hang' neveit, mint még ma a' Sváb' füle, és minihogy Nyelvünkben több vala a' hang, mint az Európai Alphabétben betű; a' jó Papok elhítették magokkal, hogy a' Magyar Nysel' hangjait az Európai betűkkel festeni nem lehet. Így leve tollokban, 's talán filókben is, a' Tihó Vezér neve *Tuhum*, a' Tarczale *Turral*, így Al-Gesztely *Olgestel*, Keczel, vagy Keczel, kit a' Béla' nevetlenének nyomtatója Rethel-nek találá kirakni, R betűt vévén a' K helyett; a' Kéziratban *Kethel*, sőt Atila, igazabb nevével, Etélye, a' németeknél *Eczel*; így a' Szent-László' Törvénykönyvében a' *Jöhérdoh*, vagy *Jökergetök*, *Jöhergék*; így a' Birák és a' *Jobbak* (Optimates) If. Andrásnál *Bilochi* és *Jobbagio*, holott I. Andrásnak Tihanyi Levelében *Zakadat* és *Kethel*, má Szakadat és Kerthely, igen helyesen vagynak leírva. Galeottus Martius még 1490 körül is az akkori Graeculusok' vétkét nyelvünkre akarta volna tolni.

A' Hunnoktól hátra-maradt Székely-nép azonban dicsékszik, hogy az írás' mesterségét a' Keresztýén Papok' oktatásai előtt is ismerte. Mondják, hogy ők Oláh Miklós és Verantius (Wranchich) Antal Érsekeink' idejében is (Hungaria et Atila. Bécs 1763. I. 195., és Kovachich Script. Rer. Hung. Minores. Buda 1798. II. K. I. 84. és 109.) botjáik' kérére metszének holmi jeleket, 's egymás között ezekkel éltek.

Így szbvék szőnyegcikkbe az Inkák' Pappjai az Americai nép' történeteit, melyeket ők olvasának; bár a' spanyol, hogy az írás lehetne, meg sem álmodá. Desericzky Ince pedig, és ő utána Gyarmathi (de Inaitis ac Majoribus Hung. Buda 1753. III. K. II. K. 154. l., és Magyar Nyelvemester. Kolozsv. 1764. I. K. 4. l.) néhány sor írást mutatnak-elő, mely *F. M. Or. Minerva* 1. *Negyed* 1825.

a' Csik-Szent-miklósi templom' falán állott, 's ezt teheti: „Urunk meget, *tege* fogván, íránk egyezer négyzerte száz egy esztendő. Mátyás, János, Stitán (talán Stefán) Kovács csealtk (csenálták), Mátyás Mstr, Grgly Mstr csealtk. — Cornides ezektől egy Imádságos-Könyvet hagy gazdag Könyvházában (lásd annak Indexét. Pest 1792 l. 261. mely characterere Scythico-Magyarico a dextra sinistram versus vagyon írva. — Ha ezek nem mutatnák is, a' mit óhajtanánk megmutatva látni, bizonyítják: hogy átaljában tagadni a' mit nem egészen tudunk, nem egészen tudhatunk, vakmerőség. (Lásd Horvát István Értek. a' Tud. Gyűjt. 1819. Oclóbb.)

Papjaink, kik az István által alkotott tíz Püspökségekben látának az idvesség' gondjaisához, magyar nyelven bizonyosan dolgozának Apendáriuokat, Kátékat, Hágiographiákat, de mind ezeket elemészté az idő. A' jobb munkák által hasznárabb eltolatának a' kevésbbé jök. A' Királyi adományok deák nyelven tétetének; a' Szent-Istváné, a' Pannonhalmi Benedictinusok' számára, görögön: de az Ország' Végezései, annak Gyűlésein, magyarul, a' hogyan azt a' dolog' természete 's a' Nemzet' méltósága kíváná. De a' deák nyelv' ismeretébe beavatott, 's olvasást szerető Kálmán, külömben egyike legtisztelotesbb Királyainknak, régibb törvényeinket Albricus által (lásd Törvénykönyvének Előbeszédét) deákra fordítatá, hihetőleg a' más nemzetek' fonák példája által tévesztetvén-meg. Így e' drága ereklyéinktől megfosztatánk.

Legrégibb írott emlékünk, mely bennünket Nyelvünk' egykori ismeretére vezethetne, két Temetési-Beszéd, melyet egy írháza-irt negyedréti Missáléban találunk. A' könyv a' Boldvai Apátságé volt (Borsod Várm.); onnan az Ó-Budai Káptalan' birtokába ment-által; végre Cardinális Pázmány' ajándékából a' Pozsonyiéba. Hogy az most a' Nemzet' Könyvtárába ment-által, azt a' Nemzet szeretett Nádora' kegyének 's a' Horvát István' gondjainak köszönheti. Práy a' két Beszéddel megismérteté Sajnovicsot, 's ez a' kevésbbé rövidet legelsőben adta-ki feljebb említett munkájában (Nagy-Szombati kiadás. 4. l.) megtoldva Faludinak példányával 's néhány magyarázatjával. Koller meghatározó idejét, melyben a' Missále leíratott, (Historia Episcopatus Quinque-Ecclesiens. Tom. I. Append. II.) 's megmutatta, hogy a' Códexnek sem előbb nem lehetett íratatni mint 1192., sem nem utóbb mint 1210. Révai pedig mindkettejét az effélék körül szükséges pontossággal kürtá, 's csudálást érdemlő tudományainak gazdagságával elhalmozta. (Antiqq. Literaturae Hung. Tomus I., Pest 1803. 8.)

Ez a' két Beszéd többször adatott-ki, de szükségesnek látjuk itt is előhozni, hogy Nyelvünk' barátjai a' keresgélés' alkalmatlanságától megmentessenek.

I.

„Latiatuc feleym (felem, barátom, atyámfija) zumtuchel (szömötökkel) mic' vagmuc „(mik' vagyunk). Menyi milosthen (mennyi malasztban, szeretetben — a' tót milostet szeretést) „teszen) teremtuve (teremté) eleve (Elője; az az, Az a' ki el — Isten) miv isemucut (miv isemüköt) Adamut, ez odutta (adta) vola (vala) neki paradusumut hazoa (háza, háza, lakás) 's és mend (minden) paradusumben uolov (való) gimilictul (gyümölcsököt) mun-

„da neki elnie (melly szép! *mondá neki elnie*; az az, *mondá neki*, hogy éljen.) Heon
 „*(híján)*; annyi mint *csak, egyedül* tilutos (*ülotta*) wt (*ti*) ig (*egy*) fa gimilcetul. Ge
 „*(olvaasd gyé; ma de)* munda (*mondá*) neki, meret (*miért*) num (*ne*) enneyc (*ennék*).
 „Isa (*bizony*) ki napun (*melly napon*) emdul (*szendül*) oz (*az*) gimilstwl, halalnc hala-
 „lalholz (*ma meghalaz*). Hadlana (*hallá*) chollat (*holtát*) terumteve istentvl (*teremtője*
 „*Istentől*); ge feledeve (*de feledé* — imbol a' némellyek által nem túrt *feledni*, melyet ők
 „*felejténi* szeretnének). Engede urdung (*ördög, ördög*) intetvinec (*intetvének*), es evac oz
 „tilutv gimilstwl, es oz gimilsben halalat (*halált*) evac. Es oz gimilsnc wl (*olty*) ke-
 „seruv uola vize (*izé; a' v* digammai szolgálattal a' két hangzó-betű közt, vagy talán *víz*,
 „*sz az, nedve*); hug (*hogy*) turchucac (*torokcat*) mige (*meg*) zocoztia (*szakaszta*) vola; nem
 „heon muganec (*magának*), ge mend w faianec (*fájának*) halalat evac. Horogvec isten,
 „es veteve wt ez muncas (*laboriosus*, nyomoruságos) vilagbele' (*sülágbá*); es levn (*lón*)
 „halalnc es puculnc feze (*fesze; tére, mezeje; expansum*) es mend (egész) w neme-
 „nec. Kic ozuc (*azok*)-miv vogmuc; hug es ti (*hogy' ti is*) latiatuc szuntuchel. Isa es
 „nem igg (*egy*); itt két g-vel, feljebb csak egyvel) ember mulchotia (*mulhatja*); kerül-
 „heti) ez vermut (vermet); isa mend ozchuz (*azhoz*) iarov (*járá*) vogmuc. Wimagguc (imád-
 „juk) uromc isten-kegilmct ez lelicert (*lélekért*), hug iorgossun (*irgasson*, ma irgalmaz-
 „zón) w neki, es kegiggen (*hegyedjen*, ma kegyelmezzen) es bulcassa mend w bunet.
 „Es vimagguc szen (*szent*) achsin (*asszony*) mariat, es bovduq (*báldog*) michael archan-
 „gelt, es mend angelcut (*ma angyalokat*), hug vimagganac erette. Es vimagguc szent
 „peter urot, kinec odut (*adatott*) hotolm (régí végezettel: *hatalom*; mint *holm*, halom)
 „ovdonia (*aldonia*) es ketnie (*kötnie*); hug ovga (*oldja*) mend w bunet. Es vimagguc
 „mend szentucut (*szenteket*), hug legenek neki seged (*segedelem*) uromc scine (*szine; szín*;
 „scena) eleut, hug isten w uimadsaguc mia (*miatt*) bulcassa w bunet. Es zobodu-
 „cha (*szabadítsa*) wt urdung ildetuiul (*üdvövéstől*) es pucul kinzotviatwl, es vezesse wt
 „paradísium nyugalmabele (nyugalmabeli), es oggun (*adjon*) neki munhi (*menny*) uru-
 „zagbele utot, es mend iovben (*jóban*) rezet (*rézét*). Es keassatuc (*hiátsatok*) urom-
 „chuz charmul (*hármál; háromszor*) Kir. (Kyrie eleison).“

II.

„Scerelmés Bratym, uimaggomuc ez scogen (*szegény*) ember lilkiért, kit ur ez no-
 „pun es homus (*hamis, ál*) vilag timnicebeul (timnicz, tömlöczéből) mente. Kinec ez
 „nopun tetet temetwe, hug ur wt (*öt*) kegilmehel (*hegyelmével*) Abraam; Ysaac, Iacob
 „kebeleben helhezis (*helyhezse*); hug hirsagnop (itéletnap-ra) iwtva (*jutva*) mend w scen-
 „tű (*szentja*) es unuttei (*ünötlet*); öntöttjei, kenettjei cuzicum (*közökhön*) iov (*jó, jobb*) fe-
 „levl iochtotnia (*jutatnia, itatnia*) ilezie (*élesze*) wt, es tiv bennetuc (*és sünnemetek*).
 „Clamate III. (*ter*). K. (Kyrie).

Hatszáz esztendő a' Missáé, 's nem lehetetlen, sőt igen is bízhető, hogy az ab-
 bän talál két Beszéd még régibb; 's minthogy ennek nyelve egészen a' miénk, de

némelly eltérésekkel: egész bátorsággal állíthatjuk, hogy mi ma azt a Nyelvet beszélik, melyet Árpád és Álmos beszélt. Tótoktól vevénk ezeket: *malacz, brát, szabadij* — és: *pokol, angyel, paradissum, ünnicz*, mint a tót némellyikét a deákbold; a négy utolsót, mert az ideák is a tótoktól mentek eleinkre. A Palóczos ejtegetés, mely nő vocálist köt a him vocálishoz halálnak, jöben, fajának, most sérti füleinket, valamint az elvult alakú végezetek is: *hallódá, vetévé, nyugalmabéle, országbele*. De mely szépségeket hagyánk veszni! ám nézzük, mint adnák ezt mai Papjaink, kik félnek, hogy hallgatójuk meg nem értik, 's nem ezeket emelik-fel, hanem magok süllyednek-le: „Szerelmes atyámfiai! imádkozunk ennek a szegény embernek a lelkéért, a kít az Úr ezen a napon, ennek a hamis világnak tömlőczéből megmentett; a kinek a testét ezen a napon temetjük; hogy az Úr ötlet az ő kegyelmével az Ábrahám-nak, az Izsák-nak, a Jákób-nak kebelébe helyheztesse; hogy öt-öt, eljövén az *utolsó-ítélet* napja, *élesze-fel*, és íktassa minden ő szentjeinek és választottjainak jobbjaik felől, mint tibeneteket is:” — Mennyi a, mennyi *hogy* marada-el nálok! mint ad kedves színt a beszédnek a praepositiojótól megazabadított sok ige: *meg-mente, fel-élesze, meg-halsz, meg-holtát, bocsássá-el, fel-oldani, meg-kötni, szabadítsa-meg*. 'S melly szép szók és formák: *fedetni; segéd, segedelem; irgani, kegyedni, irgalmazni, kegyelmezni; nyugalom, némellyeknél csak nyugalódom, mint győzedelem, nem győzelem is egyszeremind; hármul, hármasan; helyezni, helyheztetni, 's minék ez? És azok a szép Imperfectumok, és azok a *hogy*-ot kiugrató főmák! — Valóban a régieknél tanulhatnánk holmit!*

Est nyomban követi a Negyedik-Béla Király' Margit nevű 's Margit-szigetebeli Apácz-leányának Élete, ki 1271. holt-meg. Kiadta Práy az elveszett eredeti-írás' másából Nagy-Szombaton, 1770., és osztán Budán 1782. egy más valaki.

Udvari-Tanácsos Szirmay Antal Úr Zemplény Vármegyének Topographiai Isméréten, Budán, 1805. l. 83. ezt írja: „Possidemus ipsas primigenias de anno 1339. familiae Lasztóczy Divisionales, quod mireris! ungarico idiomate emanatas, quas in gratiam eorum, qui literale documentum ejus aevi lingua nativa concinnatum reperiri dubitant, hországum transscripsimus: „My Isaac Mester, a Naghiságos Dreget Vellemresnek Nadur „Espannac és Cunoc Byszajanc Csepe, ez dologra választott és rendeltetett, aduc „emleceezetyre ez ielen való levelnek rendyben az *cicé ylyc* . . .” De ez nem egyéb mint játék, a' min a' sok érdemű férjfiu annyira kapott, hogy sokszor azt is állítá, a' a' mit maga nem hitt. Mi, kik ötlet első ifjúságunk olta ismertük, ennek sok példáját hozhatnánk-fel. Maga ez az affectált palaeographia állításunk mellett szóll, és csak a' tapasztalatlan csalhatja-meg.

E két erekyénk után semmi nem érdemel inkább ismertetni nyelvünk barátjaitól, mint a' Bécsi Ud. Könyvtárban őrzött Bibliái Töredék. A' Códex' Ferdén-szelt negyedrésű leveleinek száma 161., 's ezek a' Ruth, Judith, Eszter, Baruch, Daniel, és a' XII. kisebb Proféták' frásaitat foglalják magokban, és holmit a' Machabéusokból. Révai a' könyvet nem leírta, hanem lefestette, 's már feljebb említett munkája' III. kötetében kiadni készen volt. Egy lapját Virág Benedek Magyar Prosódia és Magyar Írás című munkájában, Budán, 1820. 8. kiadta. Révai a' fordítást Báthori Lászlóéknak

állítja, talán megtévesztve az által, a' mit Pongrácz István (Triumphus Pauli. Pozsony, 1752. l. 51.) és mások mondanak, 's szemei elsiklottak az 1382. eszt. jegyén, mely a' Códexben három fekvő vonással illyformán vagon béírva: $\equiv 32$. És minthogy nem lehetetlen, hogy ezt a' munka' Tisztázója, vagy talán a' későbbi birtokos, veté ide; a' fordítás még ennél is régiebbnek tartathatik. Révai sok gyönyörű helyeit kiírta a' két Hallott-Beszéd' magyarázatjában.

Ezt követik a' Debreczeni Hagiographusok. A' minden becsét felülmúló kéziratot Csengeri születésű Keresztúri Sámuel Togátus ajándékozta a' Collégiumnak, akkori Btheárius, később Histor. Prof. Sinai Miklós unszolására, 1753. Leván másolva ez is, 's a' hív másolat a' nemzeti könyvtár' őrzőjének, a' nagy Révai' nagy tanítványának birtokába ment-által.

Az előszámláltak között tiszteletes helyt fogva érdemli a' Birák' esküvése, mely Törvény könyvünkben az 1351. eszt. fordul-elő, ha annak Orthographiáját a' Corpus Juris Hung. Kiadója Mosóczy Zachariás Nyitrai Püspök az újabb Orthographia' törvényei szerint nem rontotta volna el, 's ez az ő idéltlen gondja azt nem hagyná rettegünk, hogy némelly helyeken az Etymológiát és Syntaxist is illette: — „Isten téged úgy „segéljen; szűz Mária melletted te vég napodon szent fijának előtte úgy támadjon (ma, „úgy keljen-fel); Istennek minden szentjei teáretted úgy imádkozzanak; Isten' teste te „vég napodon méltán neked adadni úgy méltóztassék; szörnyű halállal úgy ne vessz-el; „föld tetemidet úgy fogadja halva, harmad napon úgy ki ne vesse; Isten' színét te vég „napodon úgy láthassd; örök pokolba úgy ne temetessél, és magúl magra úgy ne szakad- „jon, hogy Urunk Lajos Királynak és szent Koronájának való hívségtartásodra minden or- „vot (erőszakatlan lopót), tolvajt (erőszakost), gyilkost, kaczért (tisztátalan életűt), em- „berétetőket, bűvösöket-bájosokat, házégetőket, szentegyháztorzóket, félhitenvalót (talán „adulter), és a' ki ország' veszedelmére pogányoknak segítséggel avagy tanáccsal volt, ál- „levélküldőket, álpecsétlikasztókat (sculptor), és a' kik ezzel élnek; és mindenekezt azo- „kat, kik Urunk Lajos Királynak és Országának 's szent Koronájának ellene és veszedel- „mére törekendők volnának, igazán megmondod, megnevezed, és kiadod, meg sem ta- „gadod. És irigységben avagy gyűlölségben (az az, *ból*, a' magyar hajdani szép Enallage „szerint) senkit el nem vesetsz, és igazat nem hamisítasz, és hamisat nem igazítasz. Eze- „ket által nem hágod, sem kedvért (gratia), sem adományért, sem gyűlölségért, sem fé- „lelemért, sem barátságért, semmiért is. És a' mi beszéd közöttetek lennő, azt 'tükön „tartod, és ok nélkül senkinek meg nem jelented, meg sem mondod. Isten téged úgy se- „géljen, és e' szent Kereszt. —

(Az I. Ferdinándnak 1527. mondott eskü ez vala: — „En eszekem az elew ystenre es „ew zent' anniara, mynd az zentekre, hogy Felseges Fejdelmnek Ferdinandos uramnak „myndenek ellen yelesen pedee az ew ellenseghy és engedetleny ellen általán fogva sen- „kit ki nem vévén, hív és engedelmes lezek, és az én értelmem zerint igaz és haznos ta- „nachot adok mind azokról, kiket ew Felséghének méltóságára, haznára, avagy ártalmá- „ra esmerendewk lenny, ew Felségét zorgalmatosan és hyven tudóssá tezem, az ew ja- „vára tellies ereymvel gondolak, gonozat eltávoztatom, az ew Felségének tytok taná- „chát meg nem jelentem. Isten engemet ygh segelien, és ystennek minden Zenthly.“)

Az 1351diki esk' formuláját követik a' Szent Elek' Élete; a' Remete Első szent Pálé, 's egy Imádságos Könyv, 1450 — 1526.; 's a' Bold. Szűz Mária felől szóló Szent Beszédek és Szent Bernárdrnak mondásai a' Szerzetes Életről, 1522.; 's a' Szent Christina' Élete, mind Kéziratban; mellyek felől Révai, Antiqq. Literat. Hung. I. 25 — 28. emlékezik. Ide tartoznak azon Énekek, mellyeket csakugyan Révai közöl, tulajdon Verseinek Kötetében, Pozsony, 1787. I. 275 — 300.; itt egyedül azt jegyezvén-fel, minthogy ő nem említi, hogy a' másodikat I. 290. a' mint a' Stróphák' első betűji mutatják ANDREAS DE VÁSÁRHELY, a' harmadikat, I. 296. FRANCVS L. S. APÁTI írták.

Említeni igen is érdemel még a' Károly-Fejérvári Könyvtár' Magyar Psaltériuma, az úgy nevezett Passióval. Azt Halabori születésű (a' helység Bereg Vármegyében fekszik) Bertalan Páp fordította 1508. — és egy másik fordítása a' Zsoltároknak, mellynek dolgozója, 1339. magát Frater Paulus de Pápa névvel nevezí; Kultsár István Úrnak birtokában. A' Halabori Bertalan' magyarsága deakos, 's fordítása hibás lehet; de kimondhatatlan keccsekkel bír, 's nyelvünk' barátjai, ha valaminek, ennek óhajták kiadását.

Vagnak ezenfelül több nagyobb és kisebb erekyéink is, 's némellyiket már említi Virág, Magy. Prosód. és Magy. Irás. Budán, 1820.; de óhajtani kell, hogy e' részben ügyünk' lelkes barátja, a' ki effélékben is temérdek gazdagsággal bír, Wadasi Jankowich Miklós, szóllaljon-meg, 's egy csomóban adja mind azt, a' mit társaim egyútt birni óhajtanak.

Kasinczy Ferencz.

3.

A Z Í Z L É S R Ő L

Kevés tárgyról beszélünk több bizonytalansággal és olly igen tétovázva, mint az ízlésről, 's még is akármiféle kimivélődés, csinosodás, ennek segédelme nélkül alig gondolható. Jó lesz' talán e' szövényes tárgyról világosság okáért a' következőt renden értekezni. Először is az ízlés' természetét vizsgálgatni, a' mennyiben az emberi lélek' egyik külön tehetsége. Utóbb azt fejtegetni: mennyire képes e' tehetség a' kiformáltatásra és finomodásra. Azután, tökéltetésedése' forrásait, 's a' jobb ízlés' esmértető jeleit nyomozni; végre, azon sokféle külömbözéseket érinteni, mellyek nemzetek és külön-fogott emberek, valamint századok közt az ízlésre nézve uralkodtak és faszegtetni, ha van é valami különséges mérték, mellynek, a' sokféle habozó ítéleteket az ízlési tárgyak felett, úgy lehesen alája vetni, hogy az bennünket a' jó és rossz' ízlés' megkülömböztetésére alkalmasossá tegyen?

Az izlés, az a tehetség, mellynél fogva a természet' s a mesterség' szépségeitől hatólag megillettethetünk. Itt az az első kérdés, úgy kell é azt, mint különös belső érzést, vagy pedig mint az okosság' egyik tulajdonát tekinteni? Ez a szó: okosság, nagyon tágas értelmű kitétel. Ha az alatt, a lélek' azon tehetségét értjük, melly az esméréli bellyebb vonúlt tárgyakban, az igazat, a valót keresi; a tévösségekben (in practica) pedig a módoknak s eszközöknek valamely külső, hasznos cél' közvetlen elérésére vezető helyes volta felől tesz' itéletet, nem nehéz talán a kérdésre megfelelni. Mert elég világos, hogy a túlteltiség megfogásai (notions metaphysiques) csupán valamennyire testesült formájikban illethetnek-meg minket hatólag, s így a bellyebb vonúlt okosság (raison abstraite) az izlés' tárgya nem lehet — a külső hasznos célok közvetlen eléréseinek módjai és eszközei szintűgy csak akkor igazthatják és elégíthetik-ki az izlési tehetséget, ha formájik, mellyekben megjelennek, a' hatós megilletthetősséssel vagy nem ellenkeznek, vagy azt segítik.

A' túltelti bellyebb vonúlt száraz tanítások, a logyikai fás bizonyítások, a szám és mérték' tudományinak formulái tehát, bár mi roppant és magas elméknek legyenek fajzati, és mélyen gondolkozó ész-tehetségek' szüleményei, nem válhatnak mindazonáltal az izlés' tárgyává, sőt még nem is vetélkedhetnek a' szépség' formájával; nem csak azért, mert ezek mind szívre mind észre hatók, következésképpen az egész emberi nemzet sajátjai; hanem kivált azért, mivel természetök szerint, sokkal kevesebb közösülésben lévén a' haszonnal, mint a' szoros tudományok' formulái, szinte ez által, és hogy az egész emberiség számára teremtettek, árólnak-el, leginkább valami Istenit, mind a' természetben, mind pedig a' természetet érezhető emberi lélekben. A' Szép tehát nem csupán azért gyönyörködött, mivel az ész azt olykor igaznak is találja; de mivel hiszlekedik a' képzeletnek, a' lélek teremtő tehetségének, a' szív' véghetetlen buzgásainak.

A' szépség' formái közvetlen illethetnek-meg bennünket, s gyakran legelővenebb hatást okoznak, a' nélkül hogy mi ezen kedvtalálásunk' világos okát tudnók adni. Olykor a' bölcsét és földművelőt, a' gyermeket s öregét egyiránt érintik. Szembe-szökök az ily szépségek' formái — minden lelkeket érdeklének, a' természet erőlködés nélkül szüli azokat minden népeknél s századokban; ezeknek következésképpen, minden századok, minden népek, bírái. Minden a' mi a' tudományokban, művészetekben és mesterségekben, Szép; az Istenit mimelő emberi lélek teremtésének, fajzatsja. Az a' tehetség tehát, melly által a' Szép érezzük, inkább hasonlít, egy lelkesült testi érzékhez, mint elménk' testetlen tulajdonához, s azért is vette nevét azon külső érzéktől, melly által edelőlünk' mi voltát kikóstolgatjuk — s helyessen, mert oly sebes, mint az iny' érzete, s mint ez megelőzi a' meggondolást — érzékeny és gyönyörrel teljes a' kedvesre nézve, a' kedvetlen, a' viszást pedig csömörködéssel veti vissza, szintűgy bizonytalan és tévelygős, s szüksége van a' mértékletes szoktatásra, hogy tökélyesedjék.

Mivel azonban a' lelkünk' tulajdonságait illető vizsgálatokban a' szó' értelmét elegendő szorossággal meghatározni csak nem lehetetlen, igen helytelenül következtetné valaki az elébb mondattakból, mintha az okosságnak tellyességgel kikellene záródni az izlés' ki nyilatkozatásából. Nem — mikor az izlés a' Szépnek csupán természeti ösztön forma érzésén alapúl, az okosság még akkor is sok esetekben segítve nyújtja neki kezét, s nem

kevessé tágítja körét, csak hogy a' hasznos czélok' közvetlen elérési' módjaival és eszközeivel, ha hatólag nem illetnek, semmi dolga.

Az izlés, eddig előadott értelmében, oly tulajdonság, mely némüneműképpen minden emberekkel közös, az az: minden ember természetesen hajlandó a' szépség' érzésére. Úgy hiszem nincs egy közönségesebb vonása is az emberi természetnek; szépséget, rendet, arányosságot, harmóniát, valami újat, nagyot, különöst, minden ember óhajt ézeni. Már a' gyermeki korban is látni jeleit az izlési tehetség' zsengejének igen sok esetben; p. o: a' szép szabású testek, a' képek, és kép-szobrok' csudálásában, valamint az Újnak kedvelésében. Vannak oly énekek 's regék, melyeket a' legtudatlanabb paraszt is örömmel hall, szintúgy hatólag illetik őket a' természet' vagy moosolgy' vagy zordon szépségei, a' földi, 's égi-tünemények. Még Amerika vadonjaiban is, hol az emberi természet magát legdurvább állapotjában mutatja, a' vad embereknél, különös éltzetekre, énekekre, beszédekre 's beszélőkre akadunk. Bátran lehet ebből következtetni, hogy az izlés' első magvai méjjen alapúlva fekszenek az emberi természetben. Talán szintoly szükségesség mind a' műveletlen, mind a' kimivelt embernek a' Szép' érzése, mint az, hogy gondolkozhassék és beszélhessen.

De ha senki sem születik is egészen megfosztva ezen tehetségtől, nagy mindazáltal a' különbség a' mértékben, mellyel az, egyiknek vagy másíknak jutott. Némellyekben az izlés' csak igen csekély jeleit találhatni. A' nekik tetsző szépségek' legalább való, nemük, 's ezek is szintúgy mulandólag, mint zavarosan hatnak reájok. Másoknál ellenben az izlés, a' finomság' igen magas lépcsőjére emelkedik, 's a' legválasztékosabb szépségek' eleven, sőt édes gyönyörűségekké válnak előtök. Többet mondok: az izlés' ereje és örömei' tekintetében, sokkal inkább különböznek az emberek, mint az okosságra 's ítélő tehetségre nézve. A' természet rendelése, ebben is, mint minden egyébben, bámúlásra méltó bölcsességet mutat. Azon tehetségek' elosztásában, mellyek az okoskodható állat — kit embernek nevezünk — feltartására elkerülhetetlenül szükségesek, gyermekei közébe nem nagy különbséget hoz, de azoknak elrészelésében, mellyek úgy szólván: az élet' dicsősítésére, ékességére, édesítésére szolgálnak, sokkal megkülömböztetőbb osztó vala. Nem csak, hogy ezen utóbbiak' magyát, sokkal gyéribben és egyenetlenebbül szórta-el, hanem kikelésőkre is sokkal több lelki erőt, 's szív-melegséget is teve szükségessé.

A' külön külön emberek közt uralkodó izlés' különbsége, eredeti tehetségeiktől származik — finomabb érzetek, finomabb lelki tehetségeket szülhetnek; valamint a' finomabb kés' élével rétesebb szeleteket lehet a' kenyérből karejzorni. Úgy látszik: nem kellene annak, ki az izlés' egyik érzékét vevé ajándékul, a' többinek híjával lennie. Azonban ha van is része a' természetnek ezen egyformálanságban, több függ még is a' neveléstől és valakinek kiképzésétől. Az izlés nagyon szembetűnő kimiveltésre képes, 's e' környülmény mutatja fontosságát az afféle szemlélődéseknak, mint a' millyekkel én mostan foglalatokodom. Hogy ez igazán így legyen, arról könnyő meggyőződni, ha azon véghetetlen felsőbbiséget meggondoljuk, mellyet a' nevelés és pallérozottság, a' képzett nemzeteknek a' durva népek felett ad. Szembetűnőleg bizonyítja ezt, az ugyan egygazon népnél, 's egyenlő időben a' művelt és nem művelt fél közt fenn-álló különbség; melly oly nagy, hogy az emberek talán semmi tekintetben nincsenek messzebb egymástól. Nem akarván bővebb-

ben belé érezkedni ezen oly világos igazság' bizonyíttásába, nehogy az olvasókat unal-
koztassam, 's így magam adjam a' roz' ízlés' példáját, csak azon módokat kívánám
nagyjából kijelelni, mellyek által képes az ízlés a' finomodásra.

Gondoljuk-meg először is, a' természet' azon álhathatos nagy törvényét, melly szerént
a' gyakorlás legfőbb eszköze tehetségeink' tökélyedésének. Ezt éppen úgy mondhatni
a' testi, mint lelki tulajdoninkról. Látjuk is ugyan, mikép' lesznek a' külső érzékek élesek
azoknál, kiknek foglalatosságai ezeknek gyakor használását megkívánják. Így p. o. a' ta-
pintás nagyon érzékennyé válik azoknál, kik a' testek' külső simaságait vizsgálgatják. Nagy
finomságra emelkedik a' látás azoknál, kik mikrosoposzi vizsgálatokkal, 's kő metszéssel fog-
lalatoskodnak. Hasonlót mondhatni azon emberek' innyéről, kiknek kötelességök a' külön-
féle folyóságok' kostolgatása. Ha az ízlést, mint belső érzést tekintjük, nincs kétség, hogy
a' gyakorlás a' körébe tartozó tárgyakban, azt szükségesképpen magas lépcsőre viheti. Vi-
lágos bizonyosága ennek, az ízlés' azon kinyilatkoztatása, mellyet mu'ikai hallásnak neve-
zünk. A' mindennapi tapasztalás' bizonyosága után, azt csak gyakorlás által tökéletesít-
hetni. Éppen így van ez a' képirás' remeikeire nézve, 's helyessen tart Home, akár-
melly templom' seperőt, ki naponként látja Rómában a' nagy mesterek' munkáját, a'
képekhez többet értőnek, mint akármedlyik Angoly Lordot, ki csak hallásból, vagy taní-
tások után esmeri az ízlés' tanításait.

Szintgy mívelődik az ízlés, a' szép tudománybeli művész-darabokra nézve a' legjelé-
sebb írók' olvasása, 's jelességeik' összehasonlítása által. Nagyon kitetszőleg homályos és
zavaros érzemény az, mellyet első megesmerkedésünkkor az effélékkel, lelkünkben érzünk.
A' kezdő tellyességgel képtelen egy általa olvasott dolgozás' egyes szépségeit vagy gyen-
géjít kijelelni. Nem tudja mire építeni ítéletét. Egyedül azt tudja megmondani: ha tet-
szett e neki vagy nem? de hagyjuk csak gyakori izelgetésére a' művészi-írást, 's ízlése
mindég tökéletesebb 's világosabb leendő. Már nem csupán az egésznek bélyegét, de az
egyes részek' bájjait és hibáit is észreveendő; képes lesz' eladni azon különfogat tulajdo-
nokokat, mellyek helybehagyását vagy czáfolását, már nem csak érzetikepen, hanem okok-
nál fogva is, elé hívják. Eloszik az előtte fekvő tárgyat mind eddig elé fedett köd, 's az,
a' ki kevéssel az előtt, csak bátortalan lépett egy esmérélen tárgy' keringős útjain, most
már azokon fel 's alá merészen járdogál. A' gyakorlás annakokáért fő módja az ízlés' fino-
mitásának.

Noha az ízlés a' *Szépnek* természeti érzéséből származó közvetlen érzet, mellyet a'
mértékletes gyakorlás éleszt, mindazáltal sok részt veszen az ész, 's okosság is annak kü-
lön-külön kinyilatkoztatásaiban. A' lélek' írásbeli szép munkáinak nagy része t. i. nem
fogal magában egyebet, mint az erkölcsi természet' követéseit, a' gondolatok', tettek',
erkölcsök' utánozásait, de nem pusztá választéktalan, fás utánozásokat, 's czél, vagy szép
formák nélkül szűkílködőket. — Második Frídrik egy előtte dicsért festőről azt mondá: Igen
is, derék festő, derekassan festi a' trágját. — Csak része lévén a' természetnek az emberi
lélek, csak részletekben, az az: határozottabb kis egészekben, kisebb vagy nagyobb
mértékben, adhatja elé a' természetet, és mind azt, a' mi lelkesíthető, a' mi lelkesedhe-
tő benne. Az ily követések akár eszt, akár penna, akár hang által, a' két legjelesebb,
legkiképezhetőbb érzékek, t. i. a' látás' és hallás' külső, — a' képző és érző tehetségnek
F. M. Or. *Minerva* 1. Ngyed. 1825.

pedig belső segédelmével, fő tárgyai tehát a Szépmű. Az ily követések' alkalmával izlelti gyönyörűségek, egyedül csak az érzetek 's érzemények' következései; a követés kivételének helyes vagy helytelen voltáról teendő ítélet ellenben az elmére tartozik, melly a követést, a' szebb vagy felségesebb eredeti tárgy mellé tartja. Igazán mondja d' Alembert: Le sentiment est le juge du premier moment, et la discussion du second. *)

Ha p. o. ily költeményt olvasok, mint az Aeneis, örömmöm nagy-résztint azon mód' következtése, melly szerint a' szerző a' történettel bánt; az egész költemény egyes részecskének természetes összekapcsoltatása, a' részeknek egymás mellé és azoknak az egészhez helyhezése, aránymértéke, a' természet után rajzolt caracterek, a' caracterek' összeállítás a' teltekkel, ezeknek pedig a' gondolatokkal, talán leg többet tesznek gyönyörködtetésemre. Az ily költemény által szerzett örömet érzem a' lélek, de a' költemény' ny mesteri tökélyű okainak észrevétele nyilván az okosság' dolga. Mindenütt tehát, a' hol valamely mesteri mű' ezéja, a' természet mímélése által az ész' és szív' illetése és gerjesztése, mindenütt, a' hol a' részek' arányosságáról — akár külön, akár együtt egymáshoz vagy az egészhez — vagy egy bizonyos hatás' elérése' alkalmas módjairól van a' szó, az okosság'nak és ítélő tchetségnek is kell az izlésben foglalatzkodni, és foglalatni.

Széles mező nyílik-meg iltén az okosságnak, ön' erejét az izlés' tárgyaira kiterjesztetni, 's főképpen a' beszéd, 's írás' munkáját ítélő széke elejébe állítani. Innén ered a' második nem kevésbé fontos forrása izlésünknek, az okosság' és józan ész' talpigasságnak alkalmaztatása a' literatúra tárgyaira. Fattya szépségek, mint p. o. a' természettel-ellenkező caracterek, rendkívül feszes érzemények, kényszerített írás mód' fetszhetnek ugyan első tekintettel, de csupán azért, mivel ezeknek a' jóval, széppel és illendővel ellenkezését még meg nem vizsgáltuk. Tánadjon csak valaki 's mutassa-meg, miképp lehetett volna a' jelen esetben helyesebben felfogni, 's kevesebb erőltetéssel elő-adni a' természetet, 's legottan el-fog e' csalódás' özlani, 's a' helytelen' és fattya szépségek' tetszeni tüstént megszűnendek.

Látni való ezekből miként áll fő forrása izlésünk' kimiveltetésének, a' mi érzésünk' szorgalmatos gyakorlásában, és az okosság' alkalmaztatásában az ily tárgyakra. A' természet' és mesterség' közös' szüleménye tehát az izlés.

— — ego nec studium sine divite vena

Nec rude quid prosit, video, ingenium: alterius sic,
Altera poscit opem res et conjurat amice.

Azt kívánja a' jó izlés, hogy a' szép tárgyak' figyelmesebb szemlélése által gyakorlott természeti érzetünk a' felvilágosodott elme' belátásaitól segítséssel, zabolásztassék.

Jegyezzük-meg itt mellesleg, mintegy a' természetnek dicséretéül: hogy a' nemes szív' szint oly szükséges igazgatója az izlésnek, mint az ész' világossága. Az erkölcsi szépségek valóban — mivel különösen az emberi természet' díszére, felsőségére, a' társaságok' fenntartására, 's nemesítésére látszanak a' mindenhatótul teremtve és rendeltetve lenni — nem

*) Az ész' az első percben bír, a' fejtegetés a' másodikban.

csak hogy már magokban minden egyéb léleket felül haladnak, hanem az izlés' más tárgyra nézve is, hol távolabb, hol közelebb behatást gyakorolnak. Valahányszor emberi tettek', characterek', és érzeményekről hallunk vagy olvasunk valamit, azonnal figyelemre gerjed elménk, szívünk pedig érzeményekre fakadoz, — 's ezzel is nyilván kinyilatkozik az emberi lélek' természete, melly minket a' részvételi érzeményekhez legzívvesebben hajt, valamint azok körül legörömbösebb foglalatoskodik. Ezek nyilván legjelesebb tárgyai a' jó izlésnek; ezeknek pedig igaz és helyes leírását, 's a' leírás' szépségeinek mély érzését nemcsak szív nélkül még csak gondolni sem lehet. Látjuk is, hogy azon időszakaszokban, mikor a' megvesztegetett erkölcsök a' lélek' minden nemes érzeményeit eltörlik, a' jó és szép literatúrai munkák' kedvessége; 's következőképpen ezek' írása is szembetűnőleg szűnik, 's csak az olyoknak marad tulajdona, kik elméjököt és szívököt a' közönséges mételeytől megőrizni képesek valának. Ilyenkor az előadásnak csak feltéket, felcsigázott, vagy gyermekes és negédes bájai tetszenek. Az írásmód, a' dolgozások' majd minden nemében, keresett, erőltetett, vagy finnyás, vagy dagályos, vagy kiskárlott; nem pedig természetes, eggyügyű, 's igazán erős és hathatós. Ha találkozik is egynehány író, ki a' régi könnyű szabad érzést, a' jó', szép', és nagyának szeretetét kabalében megőrizte, az ő írásmódja bizonyos elnyomattatott érzés', elfojtott szabadság', 's a' szeméit körül vett szomorú tárgyakkal bélyegét tükörképpen viselendi, 's a' teprenkedő író ezen bús tárgyak' terhe alól, szinte ezen szürnyű terhviselés' miatt, hatalmasabb hatásokkal, vagy álnokabb fortélyokkal fogja elkeseredett lelke' présbe tartott tüzeit kipattantani.

Az izlés' tökéletességét, helyes volta és finomsága határozza-el.

A' finomságot azon eredeti belső tehetség' kifejtése és kiformáltatása szűli, mellyen, mint láttuk, az izlés tulajdonképpen épül. A' külső 's belső finomabb érzeti eszközök tesznek bennünket képesekké a' közönséges ember' szeméi előtt titokba maradt bájok' észrevételére. Azok, Montesquieu' szerint, a' finom izlésű emberek, kiknél minden idea, minden képzelet több mellékeseket gyűjt. Olyanok ők a' szépségek' megítélésében, mint Lucullus és Apicius az étkekkel megrakott asztalnál vala. Lehet finomság hijjával érzésem, ha csak a' hatóbb, a' szembetűnő, a' kézzel fogható bájok' érdekelnék, az egyszerűek, gyengédek pedig, 's a' finomabbak mintegy elősónnak mellettek; ekkor finom izléssel nem dicsekedhetem, de midőn jó formán és pontossággal megérezem azonnal mindenütt a' különbségeket, az eltéréseket, még ott is, hol más még meg sem sejtí azokat, mikor a' legrejtekezőbb szépségeket legottan kitudom kémlélgetni, és a' legkisebb foltocskára, valamint legtisztábbjára valaminek, a' szemem vagy fülém, mintegy önként vezeti érzéseimet, már akkor nem lehet mondani: hogy semmi sem jutott nekem az izlés' finomságából. Egyébiránt az izlés' finomságának esmertető jelei színt' azok, mellyeknél fogva akarmeltyik külső érzék, p. o. az íny' finomságáról teszünk ítéletet. Valamint nem a' nyelv' ínsait végig csiklandó, nem a' vásításig fűszerezett ételek a' finom iznek próbáji, hanem a' nehezen megkülömböztethető részekből összetett cledelek, úgy a' lelki izlés' finomságát is, nem a' szembe ütlő, hanem a' bujkálkodóbb kecsék' és kellemek' ránk hatása jelenti-ki bennünk.

Az izlés' helyes volta ellenben oly tehetség, melly csupán csak a' finom izlés' társaságában megszerezhető. Ez soha sem bódítatik-el, vagy ál, vagy hamis ékességek által, vele

járnak mindég és mindenütt a' józan ész' rendszabásai, akár beszéljen, akár írjon, akár ítéljen. A' helyes izlésű ember, a' külömbféle nemű és rangú szépségek' értékét és helyét majd mindég szerencsésen tudja kiválasztani, és pontos szorossággal meghatározni — a' helyes izlés gondolkozva érez, a' finom érezve gondolkozik, — ez haszna vehetőbb a' dolgozaskor, amaz a' dolgozás' javítása' és kisimítása' alkalmával — a' jeles írók mind a' két-tővel bőven szoktak bírni, a' kritikuskok többnyire vagy csak az egyikkel, vagy csupán a' másikkal — a' középszerű könyvszerzők pedig sem ezzel, sem amazzal elegendő mértékben. Ez az oka, hogy a' kritikuskok nem mindég remek szerzők egyszer'smind az elő adás' azon nemében, melyekre kritikáikat kiterjesztik. Azok lennének az előadás' akármilyen nemében a' legjobb kritikuskok, kik abban a' nemben a' legjelesebb remekeket szerzői — ilyen lett volna p. o. Horác, ha rá ért, vagy akart volna kritikákat írni. De a' teremtő lélek nem igen szerel kritizálni, és többnyire csak melleleg bírskodik, mert érai ezen tisztnek nehezségét, 's Unn tapasztalásból tudja, mi bajos, közönséges, soha semmi esetben kivételt nem szenvedő regula alá hajtani akár az elme' teremtéseit, akár a' szív' érzéseit.

Kütszik mind ezekből, hogy nem igen lehet finom az izlés, ha nem helyes' egyszer'smind, és megfordítva. A' finomság rokonabb az érzéssel, — a' helyesség az okossághoz szit. Az első inkább a' természet' ajándéka, a' másik a' mesterségé és műveltségé. A' régiek' műbirái közül Longinus finomság, Aristoteles helyesség által külömböztette-mag magát. Az újjabbaknál nagy példája a' finom izlésnek Addison; Swift, ha ily tárgyakról írt légyen, hűhatóleg a' helyes izlésnek lett volna mestere.

Minekutánna az izlést kivimvelődése, és tökéletessége' ösvényén mutogatánk, talán nem fog ártani, eltérést ezen ösvényről, 's ennél fogva tévedéseit is érinteni, 's igyekezni kitapogatni, ha vannak é bizonyos esmertető jelek, melyek mellett a' jó izlést a' rosztól megkülömböztethetjük. Ez nem csak azért nehéz, mivel egyáltalában az izlés a' maga kinyilatkoztatásában nagyon tévővázó, hanem főképpen, mert a' hamis vélemények föléle igen nagyon elterjedtek. Oly gyakoriak voltak az emberek között, külön külön nemzeteknél, majd minden időben változásai, külömböző-égei, hogy némellyek azon vélekedésre vezetethettek, mintha minden izlés tellyességgel önnkényes lenne, 's minden alap és mérték nélkül, egyedül csak a' képzőelődéstől és szokástól függene. Ha ezen állítás nyomna valamit, haszontalanok volnának e' tárgyban minden vizsgálatok. E' szerent nem érdemlene az czafolást, ki, korcsma czéger gyanánt függő török fejet, Rafael' legmesteribb képletének, akármelly visszás és útálatos szagot, a' rózsá', vagy valamely nemesebb fűszerszám' illafjának, 's egy szerte kasúl szórt hang-zsibajt Mózárt harmóniájának elibe tenne; — nem, a' ki a' mostani Magyar-Deákságot Tacitusnál vagy Cicerónál, a' Pesherek' nyelvét a' Görög zengésnél többre becsúlán.

Az ezt állítók, kétségkívül a' nemzetek' izlése' különtfélségén építik véleményüket. Az építés' mesterségében p. o. a' Görög remek példányok sok ideig a' legtökéletesebbeknek tartattak. Utóbb, több századok' lefolyta után, a' goth architectura-jén uralkodóvá, míg a' Görög izlés ismét lábra kapa, 's újra közönséges csudálatatást érdemle. Most megint nehány év óta, a' Német architectura, mint valami egészen külön nemű építés' mestersége csudálatatik. A' költésre és ékes-szólásra nézve ismerjük a' napkeletiek' izlését — öök olyan beszéd módokban gyönyörködőnek, melyeket mi igen tarkáknak, 's szerfelett ter-

helteknek, állítanak. A Görögök megveték az Ázsiai izlés hiú és karimázott ékességait; tetsző szépséget csupán csak az együgyűben találtak. Nem említem itt a Francia és Angoly tragédia' külömbözéseit, mert valamely a' simitáson túl finomított, vassott és mintegy már kikikarított izlésű nemzet, és egy más aczélozottabb között, ha mind ketteje a' kicsfnosodás' egyenlő lépcsőjén állana is, a' szerént kellene az izlésnek külömböznie, a' miképp az éghajlat, a' nemzeti character, az intézetek, szokások, és ezek után nem csak a' nyelv, hanem mind a' társasági, mind a' társalkodási viszonzatok és megegyezések, nélok és közöttek külömböznek; és az ilyen nemzeteknél az említetteknel fogva, nem csak a' szép természet' érzésének, az ő mester műveikben módosítani, hanem mind-egyikénél, más más, egymástól észrevehetőleg külömböző módosításokat kellene felvenni.

Ezek szerint méltán látszik támadni ez a' kérdés: mit kell az ily példákbl az izlésre néve következtetni? Leheté mind e' szembetűnő külömbözések mellett, az izlésnek valamely közönséges sinormértékére találni? — vagy talán, mind az a' mi szép, nem azért tetszik, mert szép; hanem csak azért szép, mert tetszik? 's csak annak szép, a' kinek tetszik? következésképpen az izlés körül tett minden vizsgálatok nem haszontalanok é?

Midőn a' Francziák azt mondják, szeretetre méltó költők, Boufflers után: „tous les gouts sont dans la nature, *)“ nem azt akarják, hiszem, mondani: minden izlés természetes; hanem csak azt, a' mi már régen mondódott: „quisquis amat ranam, ranam putat esse Dianam.“ De következik é ebből, hogy a' maga nemében legtökéletesebb béka, bár olyan legyen, a' miként azt az elveszett paradicsom' szerzője, a' bűn' képe gyanánt festette, az embereket egyáltalában kellemes hatással illethesse? Bizonyos pók' neve vala Lalandenak legkedvesebb étele; 's nem egy szép dáma találkozik, ki szép fejer fogait, a' megszáritott, bezukrozott cserebogár' skeletonján, mint a' legjobb ízű csemegén, legnagyobb gyönyörűséggel porcozgatja. A' Marókkói követ Bécsben, még minelőtte a' lózai párkányáról a parterrebe lézúhant volna, egy Concert' alkalmával, mellyben Mózart' több remek muzsika darabjai a' halgatókat magokon kívül ragadák, megkérdezte: ezeknek mellyike tetszene neki leginkább? azt adá feleletül: hogy őt' a' hurok' azon pengetése bájolá-meg legjobban, melly eme bámúltatott csudálatos hangszibajokat megelőzte: a' hang' egyenetléseit, (Stimmung) értette, mellyeket a' muzsika elkezdése előtt, a' hegedűsök vonójjokkal húrjaikon' szóktak gyakorolni. Ezer ilyen példákat lehetne elé hordani, valamint némely egyes emberek, úgy egész nemzetek' izléséről. **) De a' rossz', a' hamis izlés, nem azt, hogy nincs, hanem inkább azt bizonyítja: hogy van jó izlés; vagy mernők é tagadni a' morál' törvényeit, mivel a' Kárhágóhéliek, minelőtte Róma frigykötés által segített volna ez iszonyú szokáson, emberi áldozatokkal szokták vala megengesztelni az egék' Isteneit? vagy mivel még eddig elé sem törülheték-el az Angolyok Malabárban az özevgye aszszonyok' önn' magok elégettetését? — ha a' Valónak, az Erkölcseinek vannak bizonyos sinór-mértékei, a' szép sem szükölködhetik nélkülök. Mivel mind a' dolgok mind az emberek' természete bizonyos örök törvényeken épül, mellyek szerint teremtettek mindenek a'

*) Minden izlés a' természetben van.

**) Ezek a' töltések közt a' tavalyi Tud. Gyűjt. XII-ék kötetében Kis Sándor' egyfajta gondolatjait a' szépalkotásról.

mindenhatótól, 's egyedül ezek után szerkeztetvén, és szerkeztethetvén, jöllehet végesebb hatalommal, és kevesebb tökélyvel, mindent az emberek is, a tudományokban és művészségekben, akár a valóság', akár a gondolkozás', akár pedig az érzés tekintetében, kell okának lenni, egyik ember' izlését miért tesszük a másikáéknak eleibe, és miért lehet az izlésben, szintűgy mint minden egyéb dolgokban az igazat a hamistól, a tökéletest a tökéletlentől megkülömböztetni?

Azonban nem mindenkor rossz' izlés' jele az a külömbfélése, mellynél fogva egynek ez tetszik, a másiknak pedig nem tetszik; hanem más valami leli kedvét, a mi amazt illetetlenül hagyta. — Ennek is, amannak is lehet igaza — Egy a költésben, más a történet írásban lelheti gyönyörűségét. ~~Emes a végítélet, amas a szomorút~~ jobban szeretheti. Ifjú emberek eleven és vig, öregebbek komor könyvekben gyönyörködnek.

Centuriae seniorum agitant expertia frugis
Celsi praetereunt austeria poemata Rhamnes.

Némely nemzetek a szenvedelmek' heves kifejezését, az erkölcsök' azembeszökő festését: mások mind a tárgyra, mind a köntöstre nézve szorossabb és környékzettebb szabadságot kedvelnek. Mind ezek külömböznék egymástól izlésök' tárgyaira nézve — ennek oka az: hogy különös fontosságúaknak tartják a nekik tetsző szépségeket, 's minél több becslet tulajdonítanak ezeknek, annál higabban érdekeltnek más nemű szépségektől, úgy, hogy az egyik rendűeknek csudálása meg is útáltatja velek olykor az egyéb' neműeket. De, szépségeknak maradnak ezért ezek is, bár más külön nembe tartozzanak. Innen eredett talán a közmondás: de gustibus non est disputandum; és nagyon igaz a mit a Magyar mond: „kinek a pap, kinek a papné.“ A róza is, a szegfű is szép; de ki határozza-ei mellyik szebb? de a gyom, dudva, bojtorján nem szép, bár mi hasznát vegyük trágyául, még akkor sem, ha találkoznak is, kik gyönyörködven a bojtorjánban, azt kócsag toll gyanánt káspágyok mellé szúrnák. Ne vádoljuk hát egymást az izlési tárgyak' külömbfélése tekintetében.

Nem úgy van a dolog az izléssel, mint a csupan' gondolkozó okosság' kérdéseivel, mellyekre csak egy felelet, egy állítás lehet mindég a helyes, a többieknek pedig szükségképpen helyteleneknek kell maradni. Az izlés' tárgyának, a Szépnek, külömbözéselei számtalanok, véghetetlenek és sok mindensféle környülállásoktól függ azoknak külső belső megítélteése, ebben vagy abban az esetben. A csupan' gondolkozó okosság' tárgyai ellenben, nagyon keveset fügnek a külső környülállásoktól.

Nem mutatván rossz' izlésre az izlés' külömbfélése, a romlottnak csak ott lehetjük nyomát, a hol egy azon dolog lévén kérdésben, egyik azt tartja szépnak, a mit a másik galádnak állít. Ez már nem külömbözés, hanem ellenmondás, 's ekkor az egyik állításnak igaznak kell, a másiknak pedig nem lehet igaznak lenni. — Tegyük-fel p. o. csudálja valaki jobban Virgil', mint Homér' eposzát, midőn én ez utóbbi amannak eleibe tesszem. Még itt pincs ellenmondás. Ő Virgil' finomsága és gyengédsége felett andalodik-ei: engeu' Homér' egyszerűsége együgyűsége 's tüze ragad. Míglen egyikünk sem tagadja,

mind Homér', mind Virgil' szépségeit, addig ez nem egyéb, az ízlés' azon különbözőségénél, mely felyebb említődött, és szint' oly természetes, mint elnézhető. De, ha ellenfelem ezt mondaná: Homér unalmas, sületlen fró, 's egy jelenkori Lovag-román, szint' oly felséges munka, mint az Iliás, már akkor ízlése' akár finomságán, akár helyességén szabad valamennyire kételkednem, 's ítéletemet azon építenem, a' mit az ízlés' sínór mértékének tartok.

De ugyan mellyik az a' sínór mérték az ízlésben, mellyre támaszkodhassunk a' kétes esetekben? — rendszerint azt mondják: a' természet. Igaz is ez a' vélemény, valahányszor alkalmaztatható. A' természettel testvéres megegyezés, elegendő ítélet-módot nyújt ott, a' hol egy valódi tárgy követése főfogó fenn. De több esetben tellyességgel nem használhatjuk ezen mértéket, 's ez a' kitétel: a' természet' követése, felette tétovázó és bizonytalan. Valamit kell hát keresni, a' mi kevésbé kétértelmű.

Az ízlés' utolsó alapja, mint felyebb fejtegettem, a' szépnek érzhetősége mi bennünk. Ezt mint emberek, mint lelkes állatok a' természettől vevők ajándékul; ezt az ajándékot, azon mérték szerint, mellyel nekünk adatott, kicsinosíthatjuk. Lenne valaki, ki a' megnevezett érzhetőséggel a' legnagyobb mértékben bírna; kinek külső érzékei, belső érzései minden esetekben egyformán tellyes helyességgel illetődnének; ezt a' valakit lehetne bizvaát bírólul választani az ízlés' dolgában; ítéletei bizonyosságot foglalnának magokban, és csálhatatlanok gyanánt tekintethetnének. De, mivel nincs olyan anygali halandó, más bíróra kell szert tennünk, 's ez nem egyéb, magának az emberi természetnek érzésénél. Azt, a' miben az emberi nemzet' többsége megegyez, azért kell igaznak tartanunk; mert bizonyosan megem egyezne abban, ha az, az emberek' többsége' természetével ellenkeznék. — Consensus plurimorum populorum lex naturae habenda est, a' mint mondja Cicero. A' föld' kerektségén külön külön ég hajlatok alatt már élt 's élő elszórt, kimiveltt és ki nem miveltt emberek többségének megegyezése, nem lehet bár mi okból is származó pártoskodás. Ha valaki azt állítaná, hogy a' csukor keserű, a' rabarbara pedig édes, hujába valóknak lennének minden bizonyításai. Ezen ember' ízlését kiki romlottnak, és természet ellen valóknak állítaná, 's csak azért, mert ízlése minden más emberekétől oly igen különbözők. Azt mondanák neki: meglehet, hogy az édes csukrot keserűnek érzed, de ez a' keserűség nincs a' csukorban, hanem a' te talán epével megrakott nyelved' és nyelved' hártlyáján; mivel pedig a' ki miveltt emberek' többsége epétlen innyel és nyelvel ez előtt is mindég, és most is dicsekedhetik, a' te személyes érzésedre nézve helyes ítéleteredet közönséges gyanánt bé nem fogadhatjuk. Szintigy kell gondolkoznunk a' belső érzeménnyel, 's hasonló just kell engedni a' többségnek, az egyes személyek' lelki ízlése felett hozandó ítéltre.

Sajnálom valóban, a' midőn ily köznépi és democraticai alapot kényteleníttem adni az ízlésnek; de nem vagyok én azért Carbonáró, és látom az ellenvetéseket — micsoda? nincs más esmertető jele a' Szépnek, mint a' többség' helybenhagyása? 's a' mások gondolatait kell e' elébb kitanúlni, hogy sem a' költésről vagy ékesszóllásról ítélehesünk? — Summiképpen; vannak oly talpigazságai az okosságnak, mellyeket az ízlés', valamint a' tudományok' tárgyaira lehet alkalmaztatni. Az a' ki a' láng-ész' valamely művét csudálja, vagy ócsárolja, ha tanúlt ember, okát fogja adni ítéletének. Az ízlés' vegyes, és össze-

tedd tehetség, melyben az okosság világos ítéléte, mindég egygyüvé olvad az érzetek homályos sejtéseivel.

Meg kell mind e' mellett vallani: hogy utolsó okai a' tetszésnek az érzésen nyugszanak. Mert ha mi a' czifrázatlan írás-módját, a' cziczomásnál fellyebb becsljük, annak bizonyosan, ennen érzésünk mellett, az az oka: hogy mind a' kimivelt, mind a' ki nem mivelt többségnek e' két módról hallott és olvasott véleményeit egybe hasonlítottuk, megvígáztuk, 's azokból következtettük az egygyüvének nagyobb becset. — A' híres kép-író Dávid nagyon figyelmeze azon hatásokra, melyeket képletjei (tableaux) az egygyüvé és tanulatlan emberekben, kiknek természeti érzésüket a' külömbféle okoskodás még meg nem hajtogató, okozának; ha valamely indólat vagy szenvedelem, nem vala úgy eltalálva képletén, hogy az egygyüvé néző figyelmét magára vonta volna, igazán, jobbita rajta — ellenkező esetben pedig külömböb meglepégedést mutat, és azt szokta vala mondani: többet hajtok én ezen falusi bírámra, mint a' városiakra. Appelles kitevé képleteit, és míg azon a' saru csináló csupán a' saruzásokat bírálgatná, figyelemmel halgatta jegyzéseit, és csak akkor, midőn a' festelésbe avatkozta, intézte hozzá amaz esmeretes szokat: „maradj a' kaptánál; edes barátom!“ A' minék észrevételére tehát nem kívántatik vagy okoskodás, vagy művészség, annak minden ember bírása; arról nem tulajdoníthat magának kirekesztő itéletet az okoskodás és művészség, és a' szép képi Szerencsennét szintűgy szépnék fogja találni a' fejér férj, mint a' fejér elmosolyodott menyecskét a' szerencsen. Zeüxis oly természetesen festé a' szőlő firtöket — 's oly rosszul melléjek a' szőlő pásztor füt, hogy még az ég madarai is azokra szállottak. De magát a' madár csalót szedte reá Parhasius esete' kárpítja.

Mikor az izlés végső próba kövéről szöllok, nem érhetem, a' fonák, vagy szokásokból, vagy megfogásokból eredő izlését, azon, akár buta, akár túl simúlt népeknek, melyek, vagy az ő durvaságok és tudatlanságok vagy elfajultságok miatt, oly igen eltávoztak a' józan okosságtól, hogy megszokott halgatáságaik közepette a' természeti érzés bennük vagy kioltódott, vagy megaludt, vagy kifczamúlt.

Mind a' kimivelt, mind a' barbár nemzeteknél a' történetek', az állapotok', az esetek' környitményei nagy befolyással szoktak lenni az izlésbe. Az éghajlat, a' természet' nagy csapásai, a' vallás' mivolta, a' tudományok', mesterségek' 's művészség' állapotja, az országias vagy uralkodás formája, a' tanítás' tanulás' és nevelés', módja; az izlésnek itt, vagy ott, rövidebb, vagy hosszabb időre, fonák alakot adhatnak. Egy bűja udvar' kicsapongó erkölcselensége, a' kaczer írások' szeretetét terjesztheti, egy kedvelt író munkáinak bámúlása még hibáinak is fényt szereszhet; valamint más részről az irigység a' legjelusebb művészi remekeket is könnyen rossz' hirbe hozhatja. De ha történetnek és törtéennek az effélék, csak bizonyos időszakaszokban, bizonyos tartományokban fojtathatja-el az emberi nem öszszességének magától a' természetétől származó érzését a' rossz izlés.

A' ki mivelt népeknél különösen, kiknél az izlés' tárgyai külömbfélebbek és tágsabb képt' töltenek bé, a' jó izlés többnyire csak, vagy a' feletle szerencsés, vagy a' szerencsétlen kor-szakaszok' prédája; uralkodhatik ugyan mint martalékján rajta egy darabig a' fonák, 's elcsábíthatja a' gyenge fejeket és eljuhált sziveket; de mielőly rá eresztetnek a' tiszta elme sugárjai, 's a' vizsgálatok' villongó fégyvercinek élei, rossz pára gyanánt eltűnik, és a' felmenekedett jó izlés' világa mellett, csak azon csudálkozunk, mint boríthatta és nyom-

hatta-el bár mi kevés időre amannak ködös gőze, ennek tisztán fénylő örökös világosságát.

Lehetetlen, de nem is szükséges, az ízlés' sinór mértékét, oly csalhatatlan rámára vonni, mint a' háromszeg' mennyiségét. A' matematikai igazságok számbeli feltételeken épülnek, és a' mennyiségeket és mekkoróságokat illetik, nem a' minémiségeket; a' minémiségek' feltételei egészen más természetűek; a' megfogások' formuláitól függenek azok a' túltesti világban, az érzékiben pedig az érzésektől, érzetektől és érzeményektől, melyeket az okosság mérsekel és igazgat. Legvalóbbaknak kell hát lenni a' matematikai igazságoknak, legbizonyosabbaknak a' metaphyzikabelieknek, és legérezhetőbbeknek és megfoghatóbbaknak az ízlés' tudományát — az aestheticát-tárgyazóknak.

Erzi mindenki, miképp' akarta a' természet' Ura, hogy a' boldogságot itt e' földön keressük, túl pedig e' mulandóságunkon fel is találhassuk. Azért alkotá úgy az ember' lelkét, hogy ennek a' léleknek a' mathematica' igazsagai valóságoknak, a' metaphyzikaiéi bizonyosságoknak, az aestheticabeliek pedig érezhetőségeknek, és megfoghatóságoknak láttassanak. Lehet akármi számlálható vagy mérhető dolgot hibásan vagy felszámítani vagy megmérni, — lehet a' megfogások formuláit hibásan felfogni, összezavarni, vagy azokból hibás következtetéseket húzni — lehet az érzetokről és érzeményekről mindenféleképpen vetélkedni, de azért csak igaz marad, hogy minden szám egy, vagy több egységből áll, hogy nem lehet egy azon dolognak azon egy időben és helyen, az emberi lélek' megfogásai szerint, mind lennie, mind nem lennie; szintúgy igaz marad, hogy vagyon mind tetsző, mind nem tetsző érzés, hogy a' szép tehát nem merő káprázat, és mivel az ízlés a' Szépnek érzése, világos: hogy az ízlés nem oly önkényes bíró, kinek ítélete önn' szeszélyétől függ, és a' ki nem bír azzal a' tehetséggel, hogy a' Szépet a' nem Széptől megkülönböztethesse. Az érzésből, az érzetek és érzemények után származó, az okosságtól mérsekelit és igazgatott ízlésnek tehát, szintúgy meg kell felelni a' dolgok' és az emberi lélek' természetének, és szintúgy valami, ha bár más és más természetű, törvény alá vetve lennie, mint egyéb lelki tehetségeinknek. Beszéljenek, kiknek tetszik a' jó ízlés' önkényes voltáról — a' Szépnek érezhetőségét és megfoghatóságát nem tagadhatják.

A' Szép, nemreke oszlik. Vannak oly szépségek, mellyek czéljokait, a' köz-tetszést t. i. és a' csudálkozás' indítását elnem hibázhatják. Akár mi nemű legyen valami remek mű, az, a' mi benne a' képzelő tehetséget elevenen foglalatoskodtatja, de el nem fásztatja, 's a' mellett a' szívét mélyen vagy kellemesen illeti és nemesíti, minden népeknél és századokban tetszeni fog. Van egy húr, mellyre, ha helyesen illetődik, mindig megpendül az emberi szív. Innen van, hogy az ízlés' minden különbözőségei mellett, a' klasszikai munkák megtartják becsüket, és a' századok mindeneket elmosó záporra' keresztül is példányul felmaradnak, ez által is az emberi nemzet' köz érzését a' Szép iránt bébizonyítván.

Rossz ízlés, tekintet, előítélet, részrehajlás, minden nemzetnél és minden időben, tehát híressé valamely vagy középszerű, vagy rossz művészt, de haladjon csak a' tartóztathatlan reptében legszívesebben a' rosszat vagy középszerűt is szárnyaival elfutó idő, 's érkezék-meg társaságában, a' Múltak' jelessegeinek igazságos vizsgálója, a' Maradék 's fm' a' zonnal feltűnnek a' hamissan bámulni remek' gáncsai, minden bizonytalanság megszünik, győz a' helyes ízlés helyes ítéleteivel, és csak annak marad-meg állandó dicsősége, F. M. Or. Minerva 1. Negyed. 1825.

az emberi nyomok' emlékezetében, a' mit az idő szüntelen nagy pusztításai közt is a' legkésőbbi maradéknak megvitt szárnyain. „A' hamis véleményeket eltörli az idő, a' természet' ítéleteit megerősíti.“ *Opinionum commenta delet dies, naturae judicia confirmat.*

Cicero.

A.

4

Takarékossági javallat.

Franklin' találmánya, melyet 5 1784-ben egy Párisi Folyó-trás' Kiadóijával egy lépésben küldött.

Uraim!

Gyakran mulatnak az Urak bennünket új találmányokkal. Engedjenek-meg egyet a' közönségnek tudtára adnom, melyet magam találtam-fel, 's melly, azt hiszem: nagy hasznú fog lehetni.

A' minapában estve nagy társaságban valék, hol Quinquet, és Lange Urak' lámpása' fényessége nagyon bámúltatott; de kiki azt tudakozá: miért-nincs, az attól elemésztett olaj, arányosságban az általa terjesztett világossággal? mert ez esetben, nem takarékosság élni vele. Senki sem tudott minket e' tekintetben kielégíteni, pedig ezen kérdés megfejtésének szükséges voltárói mi minnyájan egy értelemben valánk, nagyon kívánatos dolog lévén: kevesíteni a' szobáink' világosítására szükséges költségeket, midőn minden más házi szükségletek' ára nevededik. Tetszett nekem ezen közönséges takarékosági czélzás, mert én ennek feletté, nagy barátja vagyok.

Haza, 's három, vagy négy órával éjjel után ágyba menék, tele lévén fejem e' tárggyal. Egy hirtelen láрма felébresztett reggeli hat órakor, 's csudálkozék szobámat világosságban látni — legelőször is azt gondolám: hogy egy sereg lámpásokat hoztak szobámba; de dörzsölvén szememeimet, észre vevém: hogy az ablakról jön a' világosság. Felkelék 's kitekinték látni, mi okozhatja ezt, 's im' a' napot éppen felkelni szemlélem a' láthatáron', mellyről sűgárait tellyesen lövelte szobámba, inasom történetből elfelejtvén betenni a' kültáblákat.

Órámrá tekinték, melly igen jól jár, 's láttam hogy hat óra körül van az idő. Még mindig valami különösnek tartván a' nap' ily'kora feljöttét, elé vevém a' kalendáriomot, mellyben úgy találtam: hogy ez a' nap' felkelésének órája. Tovább forgatván azt, láttam: miként kél fel Június' végéig, naponként korábban és egész esztendőát által soha se később nyolcz óránál. Az Urak' nagy városi olvasóji, kik velem egygyütt, soha se láttak napfényt előbb 9. óránál, 's ritkán nézik a' kalendáriom' asztronómiai részét, szintűgy csudálkoztak

mint én, mikor annak oly jókora feljövését hallák, 's főképben mikor azt állítám: hogy tüstént világít felkölte után. Én megvagyok erről győződve. Bizonyos vagyok a' dologról. Tulajdon szemcimmel láttam 's a' három következő reggeleken ismételve ez észrevételt, mindég ugyan azt hozám-ki.

De még is úgy történik: hogy azoknak, kiknek e' feltalálást beszélem, bár ki ne jelenték is, kételkedésüket orczájokon könnyen olvashatom. Egyike ezeknek a' ki tanultt természet vizsgáló, azt állítja: bizonyosan csalódtam azon környül-állásra nézve, mely által szobámba gondolám szolgálni a' világosságot, mert tudva lévén, az ő állítása szerint; hogy ezen órában, kívül világosság nem lehet, következik: hogy nem is jöhet-be kívülről; következésképpen, kultáblám történetből nyitva hagyattatván, a' helyett, hogy a' világosságot beeresztették volna, egyedül csak a' setétséget bocsáták-ki; 's még több más elmés bizonyításokkal élt megmutatni, mint csalódhatám-meg e' módon. Megvallom hülledzetetett egy kevéssé, de nem nyugtata-meg; 's azon észre-vételek, mellyeket, a' mint fellyebb mondám, azóta tevék, megerősítettek véleményemben.

Ezen történetet külömbféle fontos gondolatokra vezete. Meggondolám: hogy ha hat órával Nap-alkonyt után lefekszem, 's korán fel nem ébredek, hat órával tovább kell aludnom a' nap' felkölténél; 's hat órát gyertya mellett töltenem a' következő e' folytatában; ez' utóbbi pedig sokkal költségesebb lévén az előnél, hajlandóságom a' takarékososságra, reá birt: elő vennem kevés számlálási tehetségemet, 's néhány számvetésekhez fogni, mellyeket most közönségesek tessék, azon észre vétellel: hogy véleményem szerint a' találmányokban a' haszon mértéke becsöknek, 's oly találmány, mellyet nem lehet valamire alkalmaztatni, semmit sem ér.

Számolásom' alapjául azt veszem-fel: hogy 100,000 háznép van Párisban, 's hogy ezen háznépnek, mindegyiket külön vévén, óránként éjszaka, fél font gyertyát fogyasztanak-el. Azt vélem: e' nagyon mérséklett felvétel egyre másra; mert ámbár azt hiszem: hogy némeltyek kevesebbet használnak-fel; de tudom igen soknak, sokkal többre van szükség. Naponként, hét órát számlálók gyertya-égetésre, mint közép számot; e' szerint így fog állani a' felszámítás:

A' 20-dik Mártiusz és 20-dik Szeptember köz't elfolyt hat hónapban van éjszaka	—	—	—	—	—	—	—	—	183.
Órája minden napnak, mellyben gyertyát égetünk	—	—	—	—	—	—	—	—	7.
A' sokszorozás az órák' számát adja	—	—	—	—	—	—	—	—	1,281.
Ezt az 1281. órát, a' 100,000-el, mint a' háznépnek' számával, sokszorozván, lessz	—	—	—	—	—	—	—	—	128'100,000.
Párisban száz huszon-nyolcz millió, és száz-ezer gyertya-világnál eltöltött órák, félfont viasz, vagy fagygyú gyertyát számlálván óránként, el-elcsménatenek fontot	—	—	—	—	—	—	—	—	64'050,000.
Hatvan-négy millió ötven ezer fontnak ára, fontját közép-áron harmincz krajczárral sokszorozván, télesen kilenczven hat millió, hetven öt ezer livrát	—	—	—	—	—	—	—	—	66'075,000.
Roppant egy somma! mellyet esztendőnként megkímélne Pári's városa, ha a' gyertya-világ helyett a' nap-világot használná.	—	—	—	—	—	—	—	—	

Ha azt mondandják: a nép nem akar elállani a régi szokástól, 's nehéz lesz azt a délelőtti felkelésre rá venni, következőképpen használhatatlan találmányom, azt felelem: Nil desperandum. Hiszem, mindenek, kiknek józan eszük van, mihelyt e' kis értekezésből meg fogják tudni: hogy nap-világ van nap' felköltével, igyekezni fognak vele együtt felkelni: 's hogy a többieket is rá vehessük, a' következők rendeléseket javaslom:

Először. Egy Lajos arany taksa tétessék minden ablakra, mellynek külső táblái vannak.

Másodszor. Ugyan ez történten az égő gyertyákra nézve, strázsák állíttassanak t. i. a' viasz és fagyú árulók' boltjai mellé, 's egy háznépnek se engedtesse-meg hetenként egy font gyertyánál többet elfogyasztani.

Harmadszor. Strázsák állíttassanak az útszakon, minden kocsik' letartóztatására, nap' lemente után, kivéven az orvosokét, seborvosok és a' bábákeit.

Negyedszer. Minden reggel, nap felköltével a' harangok húzattassanak-meg a' tornyokban, 's ha ez nem elégséges, süttessen-el minden útszában egy ágyú, melly a' tunyákat azonnal felköltse, 's szemeket igazi hasznokra megnyissa.

Minden nehézség, csak az első két, három nap lenne; túl ezen, az újítás szint oly természetes és kedves, mint a' mostani rendtelenség, mert *ce n'est que le premier pas qui coûte* — csak az első lépés kerül valamiben. Kényszerítsünk csak valakit reggel hat óra körül felkelni, 's több mint hihető: hogy estvéli nyolcz óraker szivesen lefekszik; 's nyolcz órat alhatván, nagyobb készséggel fog más nap négy óra tájban felkelni. De a' kilenczven hat milliion hetven öt ezer livra nyereség, nem egyedül való haszna e' takarékosági javallat' követésének. Észre fogták venni az Úrak: hogy csak az esztendő' felét vévém számolás alá; de a' másik felében is sok gyertyát meglehet kimélleni; ámbár, a' napok rövidébbek. Ezenkívül a' nyárban elnem fogyott sok viasz és fagyú, bizonyosan oltsóbbakká teendi telére a' gyertyákat, 's ezek mindég olcsóbbak lesznek, míg csak az itt' javallott újítás felálland.

Ezen hasznos találmányért, melyet én a' közönséggel oly nemeslelkűleg közlöttem, sem hivatalt, sem fizetést, sem kirekesztő privilegiomot, sem pedig más akármí jutalmat nem kérek. Csak a' feltalálás' dítsósságát kívánom magamnak; mindazonáltal, tudom: vannak kis irigy lelkek, mellyek mint szokás azt-tálem megfogják tagadni, 's majd azt mondják: találmányom esmeretes volt már a' régieknél, talán, ennek bizonyosságát holmi helyeket is fognak a' régi könyvekben elő mutogatni. Nem akarok én ezekkel a' felett vetekedni: ha esmeretesek voltak e' a' régiek előtt a' Nap' felkelése' óráji; hihető, voltak kalendáriomaik: mellyek azokat előre kijelelék; de nem következik: mintha tudták volna: hogy a' Nap mihelyt felbúvik, világít. Ez az én-találmányom' célja. Ha tudták a' régiek, a' dolognak régen feledékenységre kellett menni; mert az bizonyosap nincs tudva a' mostaniak, leginkább pedig a' Párisiak előtt, a' minek megmutatása végett, csak egy bizonyosságra van szükségem. Ők, oly tanultt, átéletteltellyes, okos emberek, a' millyeket csak kívánni lehet: minnyájan, mint én, azt állítják: hogy kedvellőji a' takarékoságnak, 's a' státus' szükségéire megkívánató sok taksa miatt, van is okok rea'. Azt állítom; lehetetlen lett volna, egy ily értelmes népnek, ilyen köznyálmányek-köz, annyi ideig, a' gyertyák' füstös, egészségellen és szörnyen világágná élnie, ha tudta légyen: hogy a' Naptól, sokkal szebb és több világosságot ingyen vehet.

5.

MAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY.

Győzni-tanult Testvérek! ezer szív 's lélek ohajtja,
 Forrjatok-össze megint, hű szeretetnek öléin.
 'S mint Kasztor 's Pollux a' csillagegen, szakadatlan'
 Éljetek - együtt e' föld' gyönyörű mezejin.
 Így örök hír 's jólét' koszorújt mosolygani fognak
 Érdemmel díszes homlokotok' tetején.

FOSZAI TEREMEK JÓZSEF.

A' MAGYAR IHLET.

Tik kik akarnátok Görögöt képezni belőlem,
 Vagy Német lelket tömni, szorítani, belém;
 Czélyotok', úgy érzem; soha sem fogjátok elérni,
 Mert a' Magyaroknak szép lelke, magába' feláll.
 A' Görögöt szeretem, testvéres néha sajátja,
 'S éppen azért akarok lenni — maradni — Magyar.

GR. D. J.

BÁRÓ WESSELENYI MIKLÓSHOZ,

MIKLÓS FIJÁHOZ.

1809.

Még a' praetexta lehdés válladon,
 Ambróziát önt fűrtös üstökéd,
 'S gyöngéd orozádon 's e' kis. száj körül
 Rózsák virítanak, mint az Amoréin,
 Legszebb, legbájosbb Amor önmagad.

'S íme a' gynaecium' csöndes rejtekéből
 Kiszökve, már a' vérmezőre futsz,
 Hogy ott azok közt léphess-fel, kik az
 Ádáz halálnak mennek ellenébe.
 Gyermekek, mi ez? 'S te azt hiszed talán,
 Hogy itt az a' harcz vérszi kezdetét,
 A' mellyet egykorúid, a' tavasz'
 Virággal elborított hantjain,
 Öröme gyúladozva inditanak?
 Te úgy hiszed talán, hogy itt elég lesz
 Szög csöddörödnök hátán a' szerint
 Rengetni a' földet, mint midőn az ifjabb
 Caesárt és Armidórt, nemek' fő díszzeit,
 'S a' hattyunyakkal, melly veszélyt hozott
 Lédára, most is büszke Júpitert,
 'S a' nagyszerényű vén Bucéphaluszt,
 Ki még is ifju az édes kis tehernek,
 'S Brútuszt, a' talpverőt, és Pittet, Foxot,
 Egymásnak itt is ellenségeiket,
 A' Hippodrómban addig fékezed,
 Míg a' kelő port a' tajték eloltja,
 Melly a' kifáradt ló' inán lefoly?
 Oh! élj korodhoz illő kényeidnek!
 A' melly dologra kelnek társaid,
 Az férjlelket kíván 's férjfiakart.

Dicső atyádnak gondos bölcsesége
 'S példája benned mit tettek 's tehettek,
 Azt én igen jól értem. Nem tanultad
 Te ökördűle, Tízet 's másfelet
 'S Pácsit miként tégy, 's a' bohó Pagátot —
 Oh, melly öröm, 's melly ész! elfogni, hogy
 Fogát csikarva két-fel titkolója,
 'S átkozza az őtet üldöző Szerencsét,
 És a' napot melly szülte, míg köre
 A' győzedelmesnek paeáut kiált.
 Sem a' mit a' nagy házak' gyermeki,

Atlásza! egykor honnunknak! legelső
 Gonddal tanulnak, hogy zsiléjeken
 Két sorban álljon é, vagy egyben, a' gomb,
 'S nankin legyen most, bársony majd nadrágok;
 'S kravátjokat bodorral kell e még,
 Vagy már bodor nélkül, megkötniek.
 Te nem tanultad ezt, és nem tudod:
 Ez a' Komornyik' gondja 's a' Szabódé.
 Ezek helyett én tégedet Zsibónak
 Laráriumában, tűzpadod körül,
 Atyád' beszédét 's a' kedvelt Vendégét,
 Már messze túl az éjjél' nyugalomra-
 Szóllító órájin, el nem telhető
 Gyönyörködéssel láttalak fülelni.
 Híjába hinté Morpheusz altató
 Mákját szemedre; meg nem zsibbadott az.
 'S mint hültem-el, midőn a' kis fiu,
 Ki atyja' térdein nyájasan fetrengve,
 Egyedül lovában látszott élni, melyet
 Tanult kezekkel a' gyertyák' viasz-
 Csordúlataiból képzé, lángba költ
 A' Consul ellen, a' ki megfelelvén
 Hogy ő elébb volt atyja gyermekeinek
 Mint Consul, őket bárd alá vetette,
 'S társára nem tolta a' Bírói' tisztet.
 Ím teljesedve látom a' mit akkor
 A' gyermekférjítől örvendve vártam:
 Te, még öt év után legény, atyád'
 Megyéje' harczolójit már vezéreléd,
 'S tanítod, mint kell veszni szép halállal.

Elhunyt őseidnek szent árnyékaik,
 Kiket hazánk Védistségei közzé
 Tisztelve vitt, mert készek voltak érte
 Letenni lelkeiket, gerjeszthetik
 Keblednek szép tűzét, hogy a' Dicsőség'
 Sziklás ösvényén nyomdokaikba hági.

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI

M I N E R V A.

Második Füzet.

Februárius 1825.

6.

KRITON,

vagy Erkölcsei beszélgetés arról, mit kelljen cselekedni.

Plátóból fordítva.

Summája a beszélgetésnek.

Kriton, egy gazdag barátja Szokratesznek, meglátogatja őt fogházában hajnal-láskor, 's okokat terjeszt elébe, hogy szökjön-meg, 's kerülje-el a rá kimondott halált. Szokratesz köszönettel veszi a 'Kriton' barátságát, 's gondjait; de megfontolván a' cselekedetet, azt igazságtalannak, 's a' haza törvényeivel ellenkezőnek találja, 's annál fogva a' tanácsot nem követi.

Szokratesz. Miért illy korán, Kriton? Vagy nem korán már? *Kriton.* Sőt igen is korán. *Sz.* Mi tájon van az idő? *Kr.* Most kezd hajnalolni. *Sz.* Csudálom, hogy bebocsátott a' tömlöcz-tartó. *Kr.* Ismér ő már engem, mivel gyakran járok ide; osztán nem is jövök hozzá üres kézzel. *Sz.* Régen érkezél, vagy csak most? *Kr.* Már régec kén. *Sz.* Hát miért nem költöttél-fel azonnal, 's miért ülél illy csendesen mellettem? *Kr.* Magam is örömet nem lennék illy álmatlanságban 's szomorúságban oh Szokrát! de te rajtad régtől fogva csudálkozom, tapasztalván, mi édesen alszol; 's önként nem költöttelek-fel, hogy minél édesebben folyjon éted. — Ezelőtt is, sokszor boldognak mondottalak én téged erkölcsödnél fogva; de mostani szerencsétlen állapotodban leginkább: hogy illy könnyen, 's illy szeliden viseled sorodat. *Sz.* Hiszen oh Kriton! vétkezném, ha illy idős lévén, zúgolódnám azon, hogy megkell halnom. *Kr.* Mások is esnek, oh Szokrát, illy idős korokban hasonló szerencsétlenségbe; de azokat nem menti-meg körök, a' nekik jutott sor. *F. M. Or. Minerva* 1. Negyed. 1825.

son való zúgolódástól. Sz. Hagyjuk azt, de minek jöttél illy korán? Kr. Egy szomorú híradást hoztam, oh Szokrát, nem annyira néked ugyan (úgy látom) mint nékem, és minden barátidnak szomorút és terhest; a' mellyet különösen én, úgy vélem, legnehezebben viselhetek-el. Sz. Mi az? talán megjött a' hajó a) Délosból, mellynek vissza érkezésekor megkell halnom? Kr. Még ugyan nem, de ma megjön alkalmasint; azt mondják azok, a' kik Szónumnál b) hátrahagyván azt, ide megérkeztek. Ezeknek jelentékek szerint bizonyosan megérkezik ma, és holnap, oh Szokrát, neked halnod kell. Sz. Jó szerencsével, oh Kriton; ha úgy tetszik az Isteneknek, ám légyen: de én úgy vélem, ma nem fog megérkezni. Kr. Mi jelekből tudod azt? Sz. Én magam jelentem; mert a' hajó' megérkezése után következő napon kell meghalnom, mint mondják azok, a' kiktől függenek az efféle dolgok. E' szerint úgy vélem: nem ma, hanem holnap fog megérkezni; ezt pedig egy — ez éjszaka — kevéssel ezelőtt látott álmomból gyanítom; 's éppen alkalmas időben nem költöttél-fel. Kr. Hát álmodtál is valamit? Sz. Egy fejér ruhába öltözött szép asszony jövéen hozzám, megszállított, 's ezt mondta: *Holnap után az igen termő Phüsiába menédsz.* c) Kr. Melly különös álom, oh Szokrát! Sz. De világos, mint nékem látszik; oh Kriton! Kr. Igen . . . úgy tetszik. De, oh te isteni férjfiú, még most is vedd-be tanácsomat, 's tarcsd-meg magad! a' te haláloznál, rám nézve nem lehet semmi nagyobb csapás; mert azonkívül hogy megfosztatom tőled, egy olyan barátomtól, a' kihez hasonlót sehol, és soha nem találok, sok, engem' és téged' nem helyesen esmerők, úgy fognak gondolkozni: hogy módomban lévén téged' megtartani, ha a' költséget nem kiméltém volna, veled nem gondoltam. Mi lehetne pedig csunyább hír annál, hogy többre becsüli az ember pénzt mint a' barátságot? mert sokan nem fogják azt hinni: hogy mi igyekeztvén rajta, te magad nem akartál innen kijönni. Sz. Oh boldog Kriton, mit tartozik ránk a' sokaság' vélekedése? az egyenesebbek, kikkel inkább méltó gondolunk, a' dolgot, éppen úgy fogják gondolni, a' mint történt. Kr. Magad látod, oh Szokrát, hogy szükség a' sokaság' vélekedésével is gondolni. Éppen most tapasztaljuk: hogy az nem legkissebb, hanem szinte legnagyobb veszedelmet eszközölhet annak, a' kit rossz hírbe kevert. Sz. Bár eszközölhetné a' legnagyobb rosszakat, hogy képes volna a' legnagyobb jókat is! Úgy jó volna, de egyiket sem teheti, mert sem okost, sem oktaltat nem tehet, hanem csak azt, a' mi történetből eleibe akad. Kr. Hagyjuk ezt; árra felelj nékem Szokrát, minek az a' rólam 's több barátidról való előre gondoskodás, ne hogy, te innen kimenvén, perbe idézzenek bennünket az árulkodók, mint a' kik téged kiloptunk, 's kéntelenítettünk vagy minden jószágunkat, vagy minden pénzünket elveszteni, vagy még ezenkívül egyebet is szenvedni? Ha valami ilyentől tartasz, azt hagyd-el; mert mi téged' megszabadítván, bekességes túréssal alája vetjük magunkat az illy veszélynek; sőt, ha a' szükség úgy kívánná, még nagyobbnak is. Engedj nekem, 's ne tégy másképpen. Sz. Mind ezeket magam előtt tartom, oh Kriton, 's még egyebet is. Kr. Ne tarts hát ezektől, úgy is nem sok pénz az, a' miért némelylek téged' életben megtartani; 's innen kivinni készek. Osztan nem tudod, milyen kevésbe kerülök ezek a' vásdoskodók is; hogy nem éppen olyan sok pénz kell ő reájok. Elégséges neked, úgy gondolom, az én erszényem is: de ha engem' kimélvén, nem akarnád költségetem, ezek az itt lévő idógenek készek-költetni éretted, 's egy közlölök, a' Thébei Szümiasz hozott is éppen a' végre elo-

gendő ezüstöt. Kész erre Kébesz is, 's készek mások is, igen sokan; hogy, a' mint mondom, ettől se tartván, ne vonakodjál megtartani magadat. Az se legyen nehéz előtted, a' mit a' törvény-szék előtt mondtál: hogy innen kimenvén, nem lenne miből élned; mert, akárhova mégy, szeretni fognak téged. Ha pedig Thesszaliába akarsz menni, nekem vannak ott esmerősím, kik téged' nagyra fognak becsülni, 's bátorságba helyeztetnek, akármely ottani lakos' sérelme ellen. Nem is igazságos oh Szokrát, úgy látszik nekem, a' te szándékod, hogy hatalmadban lévén szabadulásod, által-add magad, 's azt igyekezzél magad tenni magaddal, a' mit tenni ellenséged igyekeznének, 's igyekeztek is, halálotat kívánván. Ezenkívül gyermekeidet is elárulni látszol nekem; kiket midőn hatalmadban volna felnevelni 's kitanítani, elhagyván tisztedet, itt hagysz; hogy a' mit a' történet ad eleikbe, azt cselekedjék; ad pedig hihetőképpen olyakat, a' millyeket szokott az árvak' elibe az árvaságban. Vagy nem kellett volna hát gyermekeket nemzened; vagy velek együtt kellene nyomorognod, táplálván, 's nevelvén őket; de te a' könnyűt látszol választani; azt kellene pedig, a' mit egy jó 's erős férjfé választana, kinek, mint mondogatod, egész életedben a' virtus fő gondod. Úgy hogy én mind te resd, mind mi ránk, te barátidra nézve szégyellem; hogy ez a' te egész dolgod, a' mi gyávaságunk miatt történtnek fog látszani: az úgynek a' törvény-szék előtt való felvétele, hogy bementél, hatalmadban lévén be nem menni; 's maga a' per' folytatja is, a' mint esett; és végre, hogy mint egy nevetségre méltó cselekedetet, azt fogják gondolni, hogy mi rosszaságból vagy gyávaságból futottunk-el, kik meg nem szabadítottunk tégedet, sem te tennen magadat, lehetséges lévén az, ha csak valami keveset használt volna is nekünk. Ezeket, oh Szokrát vedd tekintetbe, hogy a' rosszal együtt gyalázat is ne érjen sem téged, sem minket. Határozd-meg hát magadat; de nincs is már ideje a' határozásnak, hanem csak a' kész meghatározott akarataknak. Csak egy a' határozás; mert mind azt a' következő éjszaka kell megtennünk; ha pedig késünk, többé soha sem lehet. Kérlek, oh Szokrát, minden esetre engedj nekem, 's ne tégy sehogy másképpen. — Sz. Kedves Kriton! a' te buzgó igyekezeted sokra érdemes, ha igazságos; de ha nem, minél nagyobb, annál veszedelmesebb. Megkell hát vizsgálunk, vallyon végre hajtható e az, avagy nem. Mert én nem csak most, hanem mindenkor az voltam, a' ki barátim közül is senkinek egyéb szavára nem állottam, hanem csak arra, a' mely nekem, magam megfontolásom után, legjobbnak látszott. Azon gondolkodás' módját pedig, melyet ezelőtt követtem, most félre nem tehetem annál fogva, hogy e' szerencsétlenség ére; hanem szinte azok az okok tet-szenek nekem most is, ugyan azokat becsülöm 's tisztelem, mellyeket ennekelőtte, és ha azoknál most jobbakat nem találunk, ludd meg, hogy veled meg nem egyezem, még ha a' sokaságnak bilincseket, halálokat küldő, 's birtokomtól megfosztó hatalma, mint a' gyermekeket, sokkal inkább ijesztgetne is. Hogy vizsgálunk meg hát legegyszerűbben a' dolgot? először is, ha azt vesszük-fel, a' mit mondassz a' vélekedésekről; vallyon minden tekintetben jól mondatott é az, avagy nem, hogy a' vélekedések közül némeltyeket figyelemre kell venni, némeltyeket pedig nem? Helyesen mondatott é ez előtt, hogy nekem megkell halnom, vagy a' mostani okoskodásnál fogva, nyilvánvalóvá lett, hogy helytelenül; és hogy az valósággal gyermeki fecsegés volt? Kívánom, oh Kriton, veled együtt megvizsgálni, vallyon különbözönek fog é nekem látszani ezen sorsomnál fogva,

vagy ugyan annak; és vagy félre tesszük, vagy engedünk annak. Úgy vélem pedig, hogy mindenütt és mindazoktól, a' kik magoknak valami helyest mondani láttattak, úgy mondatott, a' mint én is mondom: hogy az emberek' vélekedéseik közül némellyeket becsülni kell, másokat pedig nem. Az Istenekre! Oh Kriton, e' nem helyesen mondatottnak látszik neked? Mert te, mint mutatják az emberi dolgok, kívül vagy azon, hogy holnap meghal és nem hoz tévedésbe téged' a' fenyegető veszedelem. Gondold-el hát, nem helyes állításnak látszik neked az: hogy nem-minden vélekedéseket kell az embereknek helyben hagyni, hanem némellyeket kell, másokat pedig nem? nem is minden emberekéit, hanem némellyekéit kell, másokéit nem? hogy gondolod, ezek nem helyesen mondatottak? *Kr. Helyesen. Sz. Úgy é, a' jókat helybe kell hagyni, a' rosszakat nem? Kr. Igenis. Sz. A' jók pedig nem az okosakéi, és a' rosszak nem az esztelenekéi? Kr. Hogyne! Sz. Hát ezek hogy mondatottak? egy magát valamben gyakorló férjfiú, minden embernek é, vagy csak az egynek, az Orvosnak, vagy Tanítónak dicsérésére, gyalázására, 's tetszésére, figyelmeztetésre? Kr. Csak az egynek. Sz. És így annak az egynek gyalázásától kell tartani, annak dicséretét elfogadni, és nem másokét? Kr. Bizonyosan. Sz. Azt kell hát neki cselekedni, magát úgy gyakorlani, úgy enni és inni, a' mi és a' mint annak az egy főnek 's ahhoz értőnek tetszik inkább, mint egyebeknek mindeneknek? Kr. Úgy van. Sz. Hát ha annak az egynek nem enged, annak értelmét 's dicséreteit nem becsüli, becsüli pedig a' sokaságét, az ahhoz semmit nem értőket; — nem fog azért semmi rosszat szenvedni? Kr. Hogyne! Sz. Mi az a' rossz? hova hat, vagy mi részébe a' nem engedőnek? Kr. Bizonyosan a' testébe, mert azt rontja-meg. Sz. Helyesen mondog. Így van a' dolog egyebekben is, hogy mindeneket elő ne számáljunk. És így az igazságosokra 's igazságtalanokra, a' rútakra 's szépekre; a' jókra 's rosszakra nézve is, mellyekről van a' mi mostani tanácskozásunk, vallyon a' sokaság' vélekedését kell é követnünk, 's attól kell é tartanunk; vagy azon egyt, a' kitől, mint a' dologhoz értőtől, kell mind szégyellenünk, mind felnünk inkább, mint minden egyebektől? a' kit ha nem követünk, megrontjuk 's megcsonkítjuk azt a' mi az igazság által jobbá lesz, az igazságtalanság által pedig megromlik. Vagy nem úgy van? Kr. Én is úgy gondolom, oh Szokrát. Sz. Hát ha azt, — a' mit az egészséges' jobbá tesz, az egészségtelen pedig megveszteget, nem engedvén az ahhoz értők akaratjának, megrontjuk; vallyon ez megromolván, élet adó é minékünk? — e' pedig a' test é, vagy nem? Kr. Igen is. Sz. Élet é hát nekünk az élet, egy megnyomorodott, egy megromlott testet? Kr. Épen nem. Sz. Hát ha az megromlik, a' mit az igazságtalanság megveszteget, az igazság pedig segít, vallyon élet-adó é? vagy alább-valónak tartjuk azt, akármí részünk legyen, a' mellyet illet az igazságtalanság, vagy az igazság? Kr. Tellyességgel nem. Sz. Hát fellyebb-valónak? Kr. Még pedig sokkal. Sz. Nem kell hát, jó Kriton, annyira gondolnunk azzal, a' mit a' sokaság mond, mint azzal, a' mit mond az az egy, a' ki jól tudja, mi az igazság, 's mi az igazságtalanság, és mint magával az igazsággal. És így az elébb nem helyesen javasál, azt javasolván, hogy a' sokaság' fiteletét tekintetbe kell vennünk, az igazságosokra, a' szépekre, a' jókra, 's az ellenkezőkre nézve. De azt mondhatná valaki: a' sokaság még meg is ülhet ám bennünket. Kr. Bizony azt mondhatja; oh Szokrát. Sz. Igazán mondog, de ez az ok is éppen hasonló-nak látszik nekem az elsőbbhöz. Vígáld-meg hát ezt is ismét, vallyon helyt áll é, vagy*

nem: hogy nem az életet kell mindenek felett becsülni, hanem a' jó életet. *Kr.* Helyt áll. *Sz.* Hát az, hogy jól, és igazságosan egyet tessz, helyt áll é, avagy nem? *Kr.* Helyt áll. *Sz.* Tehát a' már megvittattakból, azt kell megv'isgálnunk: vallyon igazságos é nekem az innen való kimenetelre próbát tennem, meg nem engedvén azt az Athénébeliek, — vagy nem igazságos; és ha igazságosnak látszik, tegyünk próbát; ha pedig nem, hagyjuk abba. A' mely v'isgálást pedig te mondasz, a' pénzről, a' vélekedésről, 's gyermekim' tartásáról, ezen v'isgálás' tárgyai — mint nem igazán azok — légyenek azokéi, kik olly könnyen ölnek, és ha lehetne támasztanának is, nem ezen sokaknak eszekkel. Minékünk pedig, mivel az okosság így választja, nem szükség egyebet v'isgálnunk, hanem csak azt a' mit mondék: vallyon igazságosan fognánk é cselekedni, pénzt 's köszönetet adván ezeknek az engem innen kivivendőknék; vagy mind a' kivivők, mind a' kivitetendő valóban igazságtalanságot követnének-el, mind ezeket megtévén? — és ha ezen cselekedet igazságtalanságnak látszik előttünk, nem kellene é azt annyira tekintetbe vennünk, hogy ha megkellene is halnunk, megmaradjunk 's csendesen legyünk, és akármit inkább elszenvadjunk, mint igazságtalanul cselekedjünk? *Kr.* Úgy látszik, helyesen mondod, oh Szokrát — de lásd-meg, mi tévők legyünk. *Sz.* V'isgáljuk-meg együtt, jó Kriton, és ha van valami ellenvetésed beszédemre, mondj ellene; én engedni fogok: de ha nincs, színj-meg, oh boldog! többször mondani ugyan azt, hogy az Athénébeliek' akaratjok ellen, kimenjek innen. Mert nagyra becsülöm én, hogy te engem' erre bírni egykezel, — csak-hogy ne akaratom ellen. Gondold-meg hát v'isgálásunknak kezdetét, hogy az jól megfontolva legyen nálad, 's próbálj felelni kérdésemre, a' mint leghelyesebbnek gondolod. *Kr.* Hiszen próbálok. *Sz.* Azt mondánk é, hogy semmi módon nem kell igazságtalanul cselekednünk; vagy hogy némely módon kell, más módon pedig nem? vagy általában sem nem jó, sem nem szép az igazságtalan cselekedet, a' mint ezt ennekelőtte is sokszor, 's most legközelebb is megugyezve állítánk? — Vagy minden ezelőtti állításaink elvesztek ezen kevés napokban? és, oh Kriton, régtől fogva olly gondosan beszélgetvén egymás között, illy vén emberek létünkre, nem tudtuk, hogy semmit nem különbözzünk a' gyermekektől. Vagy minden módon úgy vagyon, a' mint állítottuk: akár mondják azt sokan, akár nem? és akár még kegyetlenebbeket, akár szelidebbeket kell ezeknél szenvednünk, még is az igazságtalan cselekedetet annak a' ki követi azt, minden módon rossznak 's rútnak mondjuk é lenni avagy nem? *Kr.* Igen is. *Sz.* Tehát semmi módon nem kell igazságtalanul cselekedni? *Kr.* Valóban nem. *Sz.* És így a' vett igazságtalanságot is nem kell viszonzozni, — mint sokan vélekednek, — mivel semmimódon nem kell igazságtalanságot követni? *Kr.* Nekem úgy látszik, hogy nem. *Sz.* Hát sérteni kell é, oh Kriton, vagy nem? *Kr.* Tellyességgel nem, oh Szokrát! *Sz.* Hát a' megsértetettnek vissza-sérteni, mint sokan mondják — igazságos é, vagy nem igazságos? *Kr.* Éppen nem. *Sz.* Megsérteni pedig az embereket, vagy igazságtalanul bántni velek, semmit nem különbözik? *Kr.* Igazán mondod. *Sz.* És így vissza-sérteni sem kell, sem rosszal illetni senkit, akármit szenvedjen bár az emberektől? — De vigyázz: oh Kriton! hogy ezt helybe hagyván, értelméd ellen ne állíts; mert tudom hogy ez csak kevés embereknek tetszik, — 's fog is tetszeni; azok pedig, a' kiknek tetszik, — azokkal, a' kiknek nem tetszik, nincsenek egy értelemben, 's azok egymást szükségesképpen megvetik, látván egymásnak taná-

csait. Vígáld-meg hát te is jól, vallyon megegyezel e velem, 's úgy tetszik é neked is; 's ezen kezdjük tanácskozásunkat: hogy semmi módon nem helyes sem igasságtalanul bánni, sem a' vett igasságtalanságot visszonozni, sem a' megsértettnek bosszút állani, rosszal fizetvén vissza. Vagy elállasz, 's nem egyezel-meg ezen talpállításban? Nekem ugyan így látszott ez előtt is és most is így látszik; de ha neked másképpen tetszik, szólj, 's taníts-meg; ha pedig megállasz az eddig valók mellett, hallgasd: a' mellyek következnek. Kr. Megállok, az az én értelmem is, csak mond. Sz. Mondom hát, vagy inkább kérdezem. Vallyon ha bizonyos igasságos dolgokban megegyeztünk valskivel, tellyesitenünk kell é, vagy megkell őt' csalnunk? Kr. Tellyesitenünk kell. Sz. E' szerint gondold-meg: ha mi a' nélkül, hogy a' Város megengedné, elmennénk innen, nem sérténénk é meg némelyleket, még pedig a' kiket legkevésbé kellene, 's megmaradnánk é igasságos egyezéstünk mellett, avagy nem? Kr. Nem tudok oh Szokrátt, mit felelni kérdésedre, mert nem értem. Sz. Így vígáld-meg a' dolgot: ha mi hozzánk, midőn innen elakarunk szökni, vagy hogy is nevezzem azt, eljövén a' törvények, 's az egész Város' közönsége, és előttünk megállván, így szóllának: mondd-meg csak Szokrátt, mi a' te szándékod? egyéb-é, mint hogy ezen elkezdett igyekezeteddel, nekünk törvényeknek, és az egész társaságnak, a' mennyire tőled telik, vesztünkre czélozz? Vagy úgy gondolod: hogy fenn állhat az olly társaság, és nem forgattatott-fel, mellyben a' hozott ítéleteknek semmi erejek nincs, 's a' magános polgárok sikeretlenekké tesszik, eltapodják azokat? Mit felelnék oh Kriton ezekre, 's több ilyenekre? Mert sokat mondhatna még egy egyébaránt is ékesen-szólló, azon törvénynek ezáltal való megsemmisítettéről, melly a' hozott ítéleteknek szentül való végre-hajtásokat parancsolja. Azt mondanánk e nekik: hogy megbántott minket a' Város, 's nem helyes ítéletet hozott? ezt felelnék, vagy mást? Kr. Ezt bizony, Szokrátt. Sz. Hát ha erre azt mondanák a' törvények: megegyeztünk e mi abban is te veled, oh Szokrátt, hogy vadothasd a' Városi igasságtalansággal, vagy csak abban, hogy megállj a' város' ítélete mellett? És ha mi ezen szavakra elbámolván, talán így szóllának a' törvények: ne csudáld oh Szokrátt, e' beszédet, hanem felelj; úgy is szokásod néked, kérdésekkel 's feleletekkel élni. Nosza, mi vádnál fogva akarasz minket és a' Várost elveszteni? Kezdetben is nem mi általunk lett-é? Atyád nem mi általunk vette é feleségül anyádát, 's nemzet tégedet? szólj csak; ezen mi felelnék, a' házasságról való törvényeket gyalázod é, mint nem helyeseket? Nem gyalázom, így felelnék. Hát a' születettnek neveltéséről a' tanításáról valókat, mellyek szerint neveltétél te is? vagy nem jól rendelték a' mi törvény-társaink, parancsolván a' te atyádnak: hogy téged' a' musikában, 's testi gyakorlásokban neveljen? Jól, ezt mondanám. Ha tehát mi általunk lettél, neveltétél 's tanítattál; mondhatod é, hogy nem vagy a' mi gyermekünk, a' mi szolgánk, úgy te magad, mint a' te eleid? És ha ez így van, egyenlő jussúnak gondolod é mivelünk te magadat, és a' mit mi te veled tenni akarunk, te is ugyan azt viszont mi velünk tenni igasságosnak véled-é? hiszen atyáddal, vagy Uraddal is, ha volt, nem lehetett egyenlő jussod, hogy a' mit azoktól szenvedtél, visszonozhattad volna, — szót szóval, verést veréssel 's más effélett? és a' hazára 's törvényekre nézve léssz az a' szabadságod: hogy ha mi, igasságosnak tartván, elakarunk téged' veszteni; te is minket törvényeket, 's a' hazát, a' mennyiben rajtad áll, viszont elveszteni igyekezz? És, így cselakedvén, azt fogod

mondani: hogy igazságosan cselekedszel, mint igaz követője a' virtusnak? Vagy oly bülsz vagy te, ki megfélejkentél arról: hogy anyádnál, atyádnál, 's minden eleidnél sokkal tiszteltesebb, tekintetesebb 's szentebb a' haza, mind az Istenek, mind az élő emberek előtt? hogy még nagyobb tisztelettel, hódolással, 's hunnyáskodással kell viseltetni, a' megharagudt haza, mint atya eránt? hogy helybe-hagyni 's tellyesíteni kell a' mit rendel? hogy békével kell túrni, ha valami szenvedni valót parancsol, ha úttag, ha szűkösködött, ha hadra vezet, a' sebek' 's halál' piaczára? hogy mind ezeket megkell tenni; 's hogy ez az igazság, 's nem félre vonólni, elszökni, 's helyét elhagyni; hanem mind a' hadban, mind a' törvényészekben, sőt mindenütt elkövetni a' mit parancsol a' Város, 's a' Haza; vagy okkal hajtani azt, a' mennyiben az igazság hozza magával; de erőszakkal illetni nem szabad sem az atyát, sem az anyát, még sokkal keves'bbé pedig a' hazát? Mit felelünk ezekre Kriton? hogy igazok van a' törvényeknek, vagy hogy nincs? *K.* Nekem úgy látszik igazok van. *Sz.* Vígsgáld-meg tehát oh Szokrá! — így folytatnák talán a' törvények: helyesen mondjuk é, hogy te nem igazságosan szándékozol bánni velünk? mert noha mi nemzetünk, neveltünk, oktattunk, 's minden tőlünk telhető jókból részeltettünk mind téged, mind minden más polgárokat: mindazáltal szabad tetszésére hagytuk kinek kinek az Athénebeliek között; hogy minekutánna megvígsgálta 's megértette a' Város' szerkesztését, 's minket törvényeket; ha nem tetszünk, méhessen a' hová akar, magához vevén minden vagyonát; 's tudára adjuk kinek kinek, hogy mi törvények nem akadályoztatjuk, 's nem tiltjuk, hogy-ha mi és a' Város nem tetszünk, — akár mint gyarmat, akár mint 'sellér költözések a' hová akar, vivén magával bírtokát is: de a' ki nálunk megmarad, látván a' mi ítélletételeinket, 's az egész társaság' igazgatása módját, már az, — úgy vesszük — cselekedettel megegyezett abban, hogy a' mit parancsolunk, tellyesíteni fogja, 's az engedetlen hármasan vétkezőnek tartjuk, *elsőszor*: hogy nekünk az ő nemzöjének, *másodsor*: az ő nevelöjének, 's *harmadszor*: a' kiknek maga engedelmességet ígért, nem engedelmessékedik, sem okkal nem hajt bennünket, ha valamit nem helyesen teszünk; mert nem durván parancsolunk mi, hogy tellyesítse a' mit meghagyunk; hanem elibe tesszük, 's szabadságára hagyjuk egyykét a' kettő között; vagy minket meggyöznöi, vagy meghagyásunkat tellyesíteni; de ő egyykét sem teszi. Hasonló a' te ügyed is oh Szokrá, ha végre hajtad azt, a' mire szándékozol, — még pedig nem legkeves'bbé, hanem leginkább, minden Athénebeliek között. Melly állításnak ha én okát kérdeném, méltán rám támadhatnának a' törvények, azt felelvén: hogy én minden Athénebeliek között főképpen kimutatam megegyezésemet, 's ezt mondhatnák: erős bizonyosságaink vagynak nekünk arra, oh Szokrá, hogy mind mi, mind a' Város tetszettünk neked; mert nem lettél volna minden Athénebeliek között legtöbbit itthon, ha különösen nem tetszett volna neked ez a' Város. Még Theoriára se mentél soha ki a' városból, éppen egyszer Iszthmuszba; sem másuvá, hanem ha a' sereggel, mint katona; sem semmi útazást nem tettél, mint más emberek szoktak; sem más Város', vagy más törvények' látásának kívánsága nem lepelt-meg téged; mi és a' Városunk elégségesek voltunk neked. Így nagyon szerettél te minket, 's megegyeztél abban, hogy a' mi polgári szerkesztésünk szerint fogsz élni. Gyermekeket is nemzetél itt, tetszván neked a' Város. Még ezen ügyedben is szabadságodban állott, ha úgy akartad volna, számkivétessel büntettetted; 's a' mire most a' Város' akarhatja ellen

szándékozol, azt akkor annak megegyezésével cselekedned: de akkor szépíted magad, mintha nem lehetnél, hogy meg kell halnod, 's nyilván a halált választád számkivetés helyett; és most, sem akkori beszédeid nem átalold, sem mi érántunk törvények eránt, szemérmes tisztelettel nem viseltetel, megrontani igyekezőv bennünket, 's azt cselekszed, a' mit egy legrosszabb szolga cselekedne, elszökni készülvén, azon szerződésék 's egyezések ellen, mellyek szerint intézendő életet fogadtál. — Felelj hát nekünk először is arra: igazat mondunk-e, midőn állítjuk: hogy te, nem szóval ugyan, de cselekedettel, megegyezéstl abban, hogy a' mi szerkesztésünk szerint fogsz élni, — vagy nem igazat? Mit mondjunk ezekre, oh Kriton, egyebet é mint azt, hogy megegyeztem? Kr. Azt kell szükségesképpen, oh Szokrat. Sz. Egyebet é hát, — így szólhatónak továbbá, — mint a' mi magunkal kötött szerződést 's egyezést hágod-álatl? Nem kényszerítve, nem megcsalattatva, 's nem a' megfontolásra engedtetett rövid időtl sürgettelve egyeztetl; mert hetven esztendő k alatt szabadságodban állott elmened, ha nem tutszettünk, 's nem igazságosoknak látszottak egyezéseid; de te sem Laczedemont, sem Krétát nem választottad, — mellyeket azonban jó szerkesztetésűeknek tartassz — sem más akármellyikét is, akár a' Görög, akár a' barbarus Városoknak; hanem kevésbbé voltál innen távol, mint a' sánták, vakok, vagy más hibás testűek: nyilván illy megkülömböztetve tetszett neked minden más Athénébeliek között ez a' Város, és mi is törvények; mert kinck is tetszenék Város törvények nélkül? Most pedig nem állassz azon tetszésed mellett; de megállassz, ha, nekünk engedsz oh Szokrat, és nem lészel névetség' tárgya, kiménvén a' Városból. Mert vedd csak gondolóra, ezt a' botlást, ezt a' vétket tévén, mi jót tesszsz magaddal 's baráttal? Könnyen gyanítható, hogy így barátodat is vádoltatás, 's a' Városlól vagy vagonoktól való megfosztatás' veszedelme fogja érni. Magad pedig, először, ha valamely közel való Városba mégy; akár Thebába, akár Megerába, (mert jó szerkesztetésű mind a' kettő) úgy mégy, mint ellensége az ő polgári társaságoknak, 's téged a' törvények megrontójának tartván, megvetve fognak nézni mind azok, kiknek az ő Városokra gond-jok vagon; egyszer'smind bíráidra nézve is azon velekedést erősítel-meg, hogy igazságosan hozták rád ítéleteket; mert valaki megrontója a' törvényeknek, könnyen tarthatik az, az íjak 's együgyű emberek megrontójának is. — Vagy elkerülsz a' jó szerkesztetésű Városokat, 's a' rendszerető embereket? De, ezt tévén, mitől é élend? vagy oda mégy, 's nem fogod szégyelleni ugyan azokat beszélni, mellyeket itt: hogy a' virtus, az igazság, a' törvények, 's az azok eránt való engedelmség legérdemesebbek az emberekbén? — 'S nem gondolod te hogy csúnyának fog látszani a' Szokrat tette? pedig kellene gondolnod. De, tegyük-fel, elhagyd ezen Városokat, 's mégy a' Kriton' esmerőseisehez Thezszáliába; mert ott a' legnagyobb rendetlenség 's büntetlenség uralkodik; és ott talán örömet hallgatnának téged, mi névetségesen szöktél-ki a' fogházból, valami gunyát vetvén magadra, bundát, vagy más olyt, a' műszoktak öltözni a' szökevények, 's megváltoztatván öltözettedet. Hát azt nem fogja mondani senki, hogy ilyen öreg léttedre, kinck, mint hi-het, életednek csak kevés ideje van hátra, a' legnagyobb törvényeket megszegvén, merésztellett olly ragaskodva kívánni az életet? Ha senkit meg nem bántassz, talán nem; de külbömben akármennyi méltatlanságot fogsz magadról hallani. Mindeneknek huzatkedve 's szolgálva fogsz élni. Mi dolgod is léssz egyéb, mint enni 's inni Thezszáliában,

mintegy a' ki csak vendégségre mentél oda? — De hát azok az igazságról 's egyéb virtusokról való beszéddi hozzá lesznek? Gyermekreidre nézve akarsz élni, hogy neveld 's oktasd őket? Hogyan? Thesszáliába viszed őket, ott fogod nevelni, 's tanítani, vendégeké d) tévén őket is, hogy ezt a' hasznot is vegyék tőled? — Vagy nem teszed azt, hanem itt nevelteted őket, 's te élvén, jobban fognak neveltetni, 's tanítani külön tőled, mivel barátid fognak rólok gondoskodni? Hát ha Thesszáliába mégy, fognak gondoskodni rólok: ha pedig a' holtak' országába költözöl, nem fognak? — Azt kellene gondolnod: hogy úgy is fognak, ha valamihasznok van abból azoknak, a' kik magokatte barátidnak nevezik. — De oh Szokrát! nekünk a' te táplálódinak engedvén, ne becsüld többre sem gyermekeidet, sem az életet, sem mást akármit, mint az igazságot; hogy által-költözvén, a' más életre, menthesd magad' az ottani fejedelmek előtt; mert itt' sem látszik ez a' cselekedet, se néked, sem a' tiéd között akárkinek, sem jobbnak, sem igazságosabbnak, sem szentebbnek; és oda költözvén is, nem lessz az jobbá. Most nem mi főltünk, hanem az emberektől megbántatva mégy oda, ha mégy; de ha a' vett sérelmet illy csunyán visszazonozva 's megbosszulva mégy-el innen; megszegvén a' mi velünk kötött tennen egyezéset a' szerződésedet, és gonosszal illetvén azokat, a' kiket legkevés'bbé kellene; — tenned magadat, barátidat, Kafádat, 's minket, 's minket; úgy mi is neheztelni fogunk te rád előre; és a' mi testvéreink, az al-világ' törvényei is nem jó indúlattal fognak téged' fogadni, tudván, hogy a' mennyiben rajtad állott, minket is megrontani igyekezted. Ne hajolj hát inkább a' Kriton szavaira, mint a' mieinkre. Hidd-el kedves barátom Kriton, úgy tetszik nekem, mintha hallanám ezeket, azon betegeknek módjok szerint, kiknek mindég úgy tetszik: hogy síp-hangot hallanak. — Bennem is ezen beszédeknek hangja zúg, 's azt tesszi: hogy másokat ne hallhassak. Tudjad azért: hogy a' mint ezek most nekem látásznak, akármit is, ezek ellen, hasztalan mondassz; mindazáltal, ha gondolsz valamit, a' mit többre nézhetek; szólj. Kr. Nincs mit mondanom, oh Szokrát! Sz. Engedj hát, oh Kriton, 's így cselekedjünk, mivel így javasolja az Isten.

N.

a) A' Szokratesz' megöltetése akkor esett, midőn már jel adott az Apollo' Papió által az égy kereszt ΔΥΛΙΚΩ vagy ΘΕΜΕΛΕΪC hajó' felétek megköszorésüdvével, a' még Thesszaniól fogadtatok. és az oia eseményeket gyakoroltatok Délusz szigetébe való szent útazásra. Ezen jel-átvitel fogva a' hajónak vissza érkezését mint különleges megöltetési' idején, semmi halálra küldetés nem volt senkiel Athénében. az ottani Szokratesznek még harmincz napig kellett ideben maradni megöltetése után. ΚΑΡΑΓΩΝΕ ΜΕΤΩ ΤΑΒ, ΣΟΚΡΑΤΗΣ IV. 5. Claudiusus hely erről a' hajóról az, a' mi ugyan csak Platónnál is Phaedrusra olvastatik. „Éppen a' Szokratesz' megöltetése előtt való napos köszorásomat-meg az a' hajó, melyet „szentudónként Déluszba szoktak küldeni az Athénebeliek. Es ugyan az a' hajó (mint mondják az Athénebeliek) melyben „hajdan Thesszus a' Aethusz lefi ifjakat vitte Kelebiá 's megtartotta mind azokat, midőn magán. Fogadtó senki pedig „akkor, (mint mondják) Apollónak, hogy ha életbe maradnak, mind szentudónba szent követéséig, (ΘΕΜΕΛΕΪC) „küldjenek Déluszba, és ottani fogva mo' is küldik szentudónként. Milyhelyt elkerüljén a' Theosia, útróly van, hogy a' „től fogva tisztítsasson-meg a' város, és különlegesen senki megse' illetlenek, míg a' hajó Déluszba nem ér, és onnan is „még vissza nem tér.“

b) Tengerre fekvő hely Athénák déli csücsökén, alatta kikötő, 's hajóvár, ugyan azón nével.

c) ΗΛΙΚΤΗ ΚΙΒΗΤΗΡΟΥ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΔΕΚΕΩΣ. — Vétett ez a' líli és IX. 565. versből; a' hal Achilleusz az Agamemnon-tól hozni küldetési követelések, a' küldetésen Ulysszesnek felvén, a' maga engesztelhetetlenségéig elő addé kiindulásának folyamatosan az mondja: hogy holnap serével együtt elhajóztatván, ha szerencsés útra lesz, harmadik nap hazra ér Phthiába, mely Thesszáliá' tartományja volt, a' speechless folyó mellett. De Szokratesz is a' Phthiás, (a' ΠΕΘΙΑ vagy ΠΕΘΙΑΣ igfőli) a' maga halálra éri.

d) Szokrát' éppen itt est a' mit ugyan azon ételemben vesni, melybe vétették a' g' ε' ρ' g' ξ' η' ο' ω, vagy a' ρ' ω' α' λ' η' ο' ω' s.

7.

A' S í p o c s k a.

Igaz Történet.

Angol nyelvből fordítva, Franklin után.

Gyermek koromban gyakor, Ünnepe-nyapon teli tömék barátim zsebeimet réz-pénzzel. Én más nap valamely bálba indülék, hol némelyek gyermekeik' számára játékokat vévénék, 's megtetszvének nekem hangja egy sípotskának, melyet ez alkalommal más fiú társam' kezében találtam, neki ezért minden pénzemet ajáplám. Haza jövék, 's örömben fűtörözve jártam-bé az egész házat, és felzúdítám lármámmal Familiámat. Látván testvéreim, mit vásárlottam, azt állíták: négy árát adám vala meg a' sípotskának. Ez eszembe hozta, mennyi jót tehettem volna pénzemmel; mivel pedig ők neveték bolondságomat, én kiabálni kezdtem ugyan; de még is az említett gondolat több szomorúságot kezdé nekem okozni, mint a' sípotska örömet.

Mindazonáltal nagy hasznomra volt ez az eset, örökölvén e' benyomás lelkemben; úgy hogy gyakran, mikor kísértetbe jövék valami haszontalanul vásárlani, azt mondom magamban: „*Ne fizesz kelletlenül többet a' sípotskáért,*“ 's megtartám pénzemet.

Felserdülvén és a' nagy világba lépven, úgy tetszik: sok, igen sok embert láttam; ki sokat adott a' sípotskáért.

Ha valakit hivatal-vágyástól kinoztatva, idejét, szabadságát, virtusait és nyugalmát feláldozni szemlélttem, azt mondom: „*Ez az ember sokat fizet a' sípotskáért.*“

Ha valamely nyomorultat láték, ki gazdagságért az élet' minden örömeit, a' jótétel' gyönyörűségeit, polgártársai előtt becsületét, 's a' jóakaró barátságát oda hagyta, így szólék: „*Szegény ember, valóban drágán fizeted a' sípotskát!*“

Ha gyönyörűség hajhászót lelék, ki lelke' dicséretes tökéleteslődését merő testi örömek miatt elmúlászotta: „*Megcsalódott férjfű, kiálték: öröm helyett hint szeressz magadnak; drágán fizeted-meg sípotskádat!*“

Ha valakit szép ruhák, pompás lakás, fényes kocsik nagy kedvelőjének tapasztaltam, ki mindent adósságon szerze, 's pályáját fogházban végzé, „*Szegény, mondom: mi drágán fizette-meg a' sípotskát!*“

Ha egy jó lelkű szép leányt, dúzs, gazdag, de otromba és bárdolatlan férje mellett sínlenni látok: „*Ez hátr, mondom: hogy az áldott teremtés annyit fizetett a' sípotskáért!*“

Rövideden, úgy találám: hogy az emberek' nyomorúságainak nagyobb része a' dolgok' helytelen becsüléséből származik, 's attól, hogy sípotskáikat drágán fizetik.

R.

8.

KÖNYVBÍRÁLÁS.

HÉBE. Zsebkönyv MDCCCXXV. Kiadta Igaz Sámuel.

Nyomtatta Bécsben Grund Leopold. 372 lap.

Ha Hébe ezidén semmi virágot nem adna is Literaturának barátjainak, melly gazdag ajándékokat adna rezeiben! a Megváltó, Blaschkétől, pontozott munkában, Carracci (olv. Caracsi) Hannibál után, képzeltetheti velünk, milyen lehetett a Phidiász Jupiterre, 's a' kinek szeme van a' látásra, térdre ömöl az Istenember előtt, 's imádja őtet. Nagyság, méltóság van itt az egészben és minden részeiben. Melly arc! melly szem! melly orr! melly száj! melly homlok! 's az egymástól távol álló széd, nyugalmás szemöldök; mint deríti-fél az a' szép arcot! 's az a' gazdag hajfűrtözés kiemeli a' főt a' mindennapiak' száma közzül. De itt érzeni kell és hallgatni, nem szólni.

A' Scheffer' Ceciliája méltó, hogy a' XVI. század' Művészeinek inneplett munkájuk közzé téssék, 's lélekre mutat, és hosszas stúdiumra. A' szent Szűznek kinos fekte, (másként fekszik a' ki nyugalomban nyúlt-el) 's az a' kifordult jobb kéz, érzetik, hogy itt a' halál erőltetett, 's a' két Angyal' látásában olvad a' szív. Ah, a' Mesterségnek az a' boldog, az a' classicus kora nem tűnt-el tőlünk örökre! így kiált-fel a' Néző felvidúlva.

A' harmadik tábla bennünket Magyarokat még közelebből érdekel: imhol a' mi Ferenczynek Graphidiona (igy nevezzük-el mi a' rajzoló-leányt a' rajzolást, festést jelentő görög szótól; mert a' Pásztorleány a' dolgot közelebből nem bélyegzi). A' Mesterség' Mythologiája szerint egy leány, szerelmes andalgásában a' tenger' szélére, még a' Rajzolás' feltalálása előtt, vesszejével egy figurát vona a' fövényben, és ime a' csuda! a' rajzolat a' fövényben a' szeretett ifjú' profilképét adá! a' leány látja ezt, 's lelkében az a' gondolat támad, hogy így tehát lehetne képét adni minden tárgynak, 's ez a' felelmeslet lesz a' Mesterség' feltalálásának szempillantása. A' kezdő Ferenczy választhata e' méltóbb tárgyat első munkájára mint a' Mesterség' kezdetét? Valóban neki e' gondolatot egy kegyes Isten adá. — A' Plastica' (faragás) műveiről az ítélhet méltólag, a' ki magát látta a' mivét, Recensensnek pedig e' szerencséje még nem leve; 's valljuk-meg, a' szobrok' legnemesbb nepei a' fennálló, mert azok láttaják a' növés' szépségét 's a' ködlepel' lefolytának szép jatekát; de itt a' történet, mellyet adni kelle, nem állást kívánt, hanem guggolást; 's illyen a' Bernini' Venusza is, melly bizonyos tekintetben megelőzi a' Mediciszi Venuszét; inkább illvén a' ruha nélkül talált asszonyi szeméremhez. De melly szépségek vagynak itt! a' felső rész minden lepel nélkül, hogy a' leány' kezeiből semmi el ne fedes-

sék: az alsó rész pedig, igen értelmesen 's szép redőkben 's vetésekben, elleplezve. Kivált az egyenesen kinyújtott jobb karnak gyönyörűnek kell lenni. A' haj, vittába kötve, szerény gondal.

A' második tábla egy Írókat tiszteli, ki ezidén tölti Írói pályájának, melyre tizenötödik évében lépe-fel szálléjnek parancsokból, ötvenedik esztendejét. A' Haza, egy tiszteletes Matróna' alakjában, baljával öleli-meg az Író' melyképét, mely egy polczozaton áll, a' holdfénye által világított ligetben. Ez az estvelgő táj' az Írónak estvéjére (utolsó napjaira) czéloz. A' Matróna' égre-emelt szeméi áldást könyörgenek az Öregre. Igaz Sámuel az Íróval csak akkor tudatta szándékát, midőn neki a' kész képet egy nyomtatványában megküldheté.

A' homloklap' képe, ~~igen is, a' Zrínyi Miklós' képe, de nem a' Szigethi hősé, ki~~ 1566. fényes halállal veszett, hanem unokájának fíjájé, a' Bán, az Aranygyapjas, a' Poeta Zrínyi Miklósé, kit a' Krusanecki erdőben, Csáktornya mellett, 1664. egy vadkan öle-meg. Ha ki a' Hébe' Zrínyi Miklósát összeveti az Ortéliusban álló két Zrínyi Miklós' képeivel, látni fogja, hogy ez valóságos, de megigazitott, kiszépitett mása annak, mely Ortéliusban 1664. mellett az ifjabb Miklós' czimjeivel és Symbolumával (Sors bona nil aliud!) áll; és hogy az a' Symbolum az ifjabb Miklóstra mutat, azt Zrínyinek a' Forgács Simon által kieresztett, 's Pesten 1816. újra nyomtatott „Ne bántsá a' Magyarat“ nevű Munkájából tudhatni. A' Szigethi Zrínyi Miklósnak két képét birjuk: egyiket Ortéliusban, másikat a' Schrenkh' Munkájában, melyet ez Ferdinánd Fő Hercegnekn, az I. Ferdinánd' fíjának 's II. Maximilián' testvérének, parancsára Atlázi nagyságú levelekre nyomtatva ada-ki Icones Collectionis Ambrasianae cím alatt. Zrínyi Miklós mind Ortéliusban mind Schrenkhnél szakállasan adatik, 's virágos-szövéssű fétájú kalfiányban; és hogy az Ortélius' és Schrenkh' képei hitelt érdemlencnek, onnan tudhatni, mert a' Fő-Hercegnekn (szül. 1529. mh. 1595.) nem lehete nem ismeri Zrínyit. A' Szigethi hős' Biográphja csak akkor látta-meg a' Berkowetz' rezét, midőn a' Hébe' minden iveri ki voltak rakva, s' a' 21. lap' levelét ki akará szeletni, de Hébének kétszáz példányai már bekötve állottak. — Ennyit a' rezeokról.

Super. Kiszek Juliás, az ifju, iskolájit tavaly elhagyott, Gróf Ráday Gedeonnak (az első Gedeon Pál unokája' fíjának) Kálmánja és Emelkája, 's a' N. A. Kiss Sámuel' Hunyadi Mátyás' szép nyelven 's nagy ügyességgel költött Románok, 's két elsőbb stróphiákban; 's a' középső Ráday eránt nagy reményekre szabadítja Literatúránk' barátjait, hogy ez Himfyt szerencsével fogja követni, 's a' halhatatlan érdemű Öreg' neve benne meg lesz tisztelve. De megengedi a' szeretetre-méltó ifju, hogy verselésének egy két hibájára figyelmessé tegyük, és ezt annál inkább, mivel Verse-lőinknél e' hiba csaknem közönséges. — Nem szükség az, hogy minden sor teljesen magában foglalja a' mondat; de szükség hogy a' beszédnek egymástól elválhatatlan részai két sorba ne vessenek - álltal. Ezt a' rímellen sorok sem szenvedik, hogyan szenvednék tehát a' rímeselek? Illyen ez a' 130 l.

Élto' bimbója' festése

Olta - - -

festése olta ennek egy sorba kellett volna szoritatni. — Hasonló hiba ehhez, midőn a' substantívum a' maga adjectívumától elszakasztatik, 's a' szerencsétlen esetet úgy

leplezhetjük-el igen szerencsésen, ha a második sorba esett substantívum' elibe még egy adjectívumot vetünk.

Egyik szép strófhája a' Balládnak a' 131. lap' középsője. Imhol az:

A' Magyarnek már akkor is
A' volt a' veszedelme,
Hogy közöttök soha sem volt egy
Szív, egy lélek, egy elme.
Mindég volt olly eszeveszett
Magyar, a' ki más't terjesztett,
Mint honja' haszna kívánt.

lássuk, nem nyerne e a' strópha némelly változtatással:

A' Magyarnek már akkor is
Az vala veszedelme,
Hogy közöttök soha sem volt
Egy szív, egy lélek 's elme.
Mindég volt olly eszeveszett,
Rossz Magyar, ki más't terjesztett,
Mint honja' haszna kívánt.

hol a' mondottakon kívül még azt kell megjegyezniünk a' második sorra, hogy valahol az articulus elmaradhat, azt, mint haszontalan, legalább alkalmatlan rongyot, el kell löknünk; és hogy az AZ pronóment még prózában sem kell megfosztani Z betűjétől: AZ mondotta, AZ volt ott; nem A' mondotta, A' volt ott.

Gróf Dezsőffy József, cui fides et ingeni benigna vena est, kifogyhatatlan elmés-séggel felel a' 'Víz' tavalyi elmés Magasztalójának.

'S a' bort mered gyaláztatni,
Mert Birákat veszteget?
Víz mellett is találhatni
Szomjús Birót eleget!!
Élj békeben a' Tiszánál,
'S ne folytass pert a' Dúnánál. ---

Nem mondom én: a' víz vesszen!
De kiáltom: élj te, bor!
Mert a' miben lángtűz szesszen,
Él az, 's éltet mindenkor. --

Ugyan mondd-meg, -- de igazán!
A' bor néked mit vétett?
Mert hiszed, hogy a' víz talán
Lemos minden peccétet?

Szerecsent nem mos fejérnek;
Nem használ a' viz a' vérnek.
Jó a' kised szennyesnek,
De nem a' nagy vétkesnek.

'S mely tudós czélfatok:

Ne hídd, a' bor mintha mindég
Centsurokat lázítna,
S' Lapithákat rájok egy-vég'
Nagy bunkókkal uszítna.
~~Hányasor lélek ellenséget,~~
Ámbár egymás ellen égett,
A' jó bortól enyhülni,
S' egymásra melegülni.

Isten őrizz'! hogy országunk
Bor nélkül ellehetne.
Szivlenyomó bű, baj, gondunk
Magán mint könyithetne?
Mert ha nincs is Vevő Borra,
Van — fájdalom! — kell a' torra.
Nincs most több szükség másra,
Mint a' jó-bor ivásra.

A' Hónaljmanókó' Költőjének gyönyörű helyei vannak. — Mely boldognak valám magam, ugymond a' bénává-lőtt, bénává-vagdalt katona, midőn kedves hazám határán áltléptem! Ha nyomorú létem engedé vala, leugrottam volna szekeremről, hogy csókommal tiszteljem az áldott földet. Köszöntelek, eldődím' szent földje! kiáltám. Fogadd kebledbe fiadat, ki ámbár nem a' te védelmezésedben veszté-el tagját, de értted igyekezett hirt nevet szerzeni, Fogadj-be, kedves haza! adj számomra egy darab kenyeret, egy ital vizet, adj mankónak két szőlő ágat, adj két lépésnyi helyet, hova tetemim majd eltemettessenek! Ez volt első imádságom! — 'S ki olvashatja ezt édes sirás, ki forró tisztelet nélkül!

Gróf Teleki Ferencz, az a' lelkes kedves Éneklő, itt egy Huszárdalt ada, a' millyet tőle várhattunk. Nemesíti lelkeinket, midőn annak érzéseit festi.

Kovacsóczynek nagy szépségű Csillaga felől más helytt fogunk szólni. Itt csak azt jegyezzük-meg, hogy az idei Auróra egy ehhez hasonló szépségű dalt ada: a' Kisfaludy Károly' Jövevényét; két nagy dúszt Literatúránaknak, s némelyek által tagadni akart előmenetelünknek gyönyörű bizonyosságait.

Szent-Miklósyt itt is több nemekben ragyog; nevezetesen a' görög Epigrammában és a' nyolczas-rimű Stanzákban, mely Schékémánál nehezebbet magyar Verselő nem ismer. Mi itt egyedül lelkes Meséjít említtük. Scipio és Máriusz, a' Pásztor, a' Csalán, az új Apoll, a' Fülemlé és a' Holló, Caesar és Augusztusz, a' Hattyú nem csak a' nemes Író, hanem a' nemes-gondolkozású 's érzésű, s tudományokban gazdag Embert

is festik. És hogy valaki e' kicsinysegeket kicsinysegeknek ne tekintse! Ut sibi quivis speret idem...

Papp Józsefnek Tengeri Útazása nyugtalanul várhatja velünk a' Munka' megjelenését, 's Báró Lakosnak Nápolyi Levelére emlékeztetvén, sajnálatja velünk, hogy ezidén annak darabját nem veheténk.

Fő-Hadnagy Fazekas Mihály Úrnak Nyári-Estvéje úgy lepe-meg itt bennünket könyű lengésével, mint Ludas Matyija, ezelőtt néhány esztendővel, Homéruusi fordulásai által. A' dal szelid, lágy, mint az énekelt tárgy, és mint az Éneklőnek, a' Csokonai' egykori barátjának, szeretetre-méltó lelke.

Fáy itt is szerencsésen eggyesíti a' bölcseséget és bohóságot, 's gondos nyelvben, mint szép Meséjiben és Kedvcsapongásiban. Számosbb Olvasója magyar Íróknak s' minden classisból, Kisfaludy Sándor mellett még nem volt. Szerencsére ez érdemi hogy sokaktól olvastassék, melly különben inkább ok a' pirúlásra, mint az örülésre.

Gróf Majláth Jánosnak zöld, kék, szög, fekete Szemei szemecskéji Hébének is, a' szó' Görög és Római értelmében. Lélek, érzés, szép nyelv, gazdag ismértek, és gondos munka ékesítik mind azt, a'mit Nemzetünknek ez a' díszé, beán és a' külföldön, ad.

Cornélia szerencsésen van választva olly Munkához, melly asszonyi 's leányi kezek közt is fog forgani, 's Dukai Takács Judith csudálkozásra ragada bennünket, rimetlen versezetei által.

A' Szatthimáry' éneke, Ferenczynekhez, láng és tűz. Örömmel emlékeztete bennünket a' Vay Versezetére Aurórában, formája 's lángolása által.

A' Hébé' calathiscuszának*) minden virágai felől nem szólhatunk: de hallgatásunkat nem akarnánk idegenség' jeléül vétetni. Bár a' szép szándékot minden jobb Íróink segílenek! Két Zsebkönyvünk addig is megismértet bennünket azoknak dolgozásaikkal, a' kik azokat később együitt fogják kiadni. Még arra volna szükségünk, hogy Literatúránknak valamellyik barátja egy Magyar Anthológiával ajándékozzon-meg bennünket, 's nem Zsebkönyv' formában.

*) Koséka.

9.

Meister' észre-vételei a' macskákról.

Azzal nem hízelkedem magamnak, hogy a' macskák felől oly mélyen eszmélkedtem, mint Dúpont Úr a' hangyákról; mindazonáltal, gondolom eléggé vizsgáltam azon macskák' erkölcsseit, hajlandóságait és járása' módját, mellyekkel huzamos össze köttetésbe valék. Bátorokodom hát kinyilatkoztatni felölök véleményemet, mellynek hihetősége nem igen fog talán tagadtathatni. Az a' különös magok' kedveltetése, mellynél fogva a' macskák, az őket pártfogolt embereknek jóvoltába betudnak sompolyodni, 's vélek szoros barátságba csatlódní; az a' közép állapot, mellyben ügyességök által tudják magokat fenn tartani, a' szolgaság és függetlenség között, a' végett, hogy mennél kevesebb bajlódással élhessenek az égyik és másik létmód' hasznaival; okosságok, melly mellett olykor köröm tartóztatva lábaikkal puháskodnak, hogy máskor annál bátorságosabban karczolhassanak; gyűlöletességök a' kutyákkal, az embernek ezen meghunyászkodott, és még is bátor szolgálival, kik oly híven, oly álhatatosan ragaszkodnak, béketúrásúkkal vissza élő, szolgálatjaikat és hízelkedéseiket gyakran hálátlansággal jatalmazó uraikhoz; álnokságok és hitelenségök, mellyel kijátszikk a' magát nem védelmezhető ellenséget; kártékony örümk, mellyel prédájokat megragadják; a' még gonoszabb örümk, mellyel azt el-el szalasztgatják, hogy új úzógetésébe a' kis ellenségnek, új idő töltést nyerjenek, 's új ravaszággal körmök közzé kaphassák, és a' könnyébb diadalom' örümkét hosszabbban szörbőlhessék, szántsándékkal kémélvén a' hanyatlónak erejét, meggyőzöttetése' aggodalmait, 's haldoklása' hosszabításának reményében; továbbá, az az elhatározott szítások' a' könnyű életnek, és puháságnak minden bujálkodásaihoz; még nagyobb, 's mintegy szenvedelmes vonzóadások a' magas helyekhez, bár mi veszedelmes legyen is az oda' jutás, különös alkotások a' legmélyebb eséseknek szédülés nélkül elviselésére, 's képességök, szintannyi merészséggel, mint könnyúséggel, az esés után azonnal magokat felszedni; szüntelen visszatartóztatással, bizodalmatlansággal és gyanúval kevertt barátkozások; végre tökéletes részvétlenségök a' személyek eránt, és meggyőzhetetlen ragaszkodások, élelmök', munkáik', karczolkodásaik' és diadalmaik' szokott helyéhez; mind ezen egygyüvé vett vonatok, mellyek oly szembetűnőképpen bélyegezik a' macskákat, elhitették velem, hogy, legalább azon macskák, mellyekhez közelebb férhettem, alkalmasint nem először lakták e' világot, hanem hihetőképpen, fiatal vagy vén, kártékony, sunnyogó és ravasz udvarnokok' afakjaiban már éltenek valaha; hogy a' végzés adta rájok mostani formájokat, barátjaik' vagy büntetése vagy nyugodalma végett; vagy talán, hogy újra emberekké átváltoztassanak, és akkor több mértékletességgel, több bölcsességgel, vagy ha akarjuk, több ügyességgel és szerencsével gyakorolhassák első rendeltetésüket.

10.

Az első kisétálás.

(Bouilly után.)

Francia szokásaink közűt, mellyeket majd egész Európa elfogadott, van egy, melly nekem mindég igen különösnek tetszett, 's mellynek veszedelmességét, 's nevetségességét volt kinem jelelnem, lehetetlen. Egy kisaszszony, ha huszonöt esztendő is, nem lehet-ki egyedül, 's nem mutathatja magát nyilván felvigyázó nélkül; megsértené az illendőséget, a' jó erkölcsöket, 's szégyent vonna nevére, ha ezt cselekedné. De az aszszony-nak, ha nem több is tizenöt esztendősnél, jussa van mindjárt lakadalmát követő napon, oda mennie magában, a' hova tetszik, ifjúságát, tapasztalatlanságát és szemérmét, a' kiváncsik tekinteteinek, a' szemtelenek merész beszédjeinek, 's a' csábítás' hálóinak kitennie. A' míg csak egy becsületet kelle őriznie, lehetlenné tették, hogy azt veszedlytesse; de midőn kettőnek őrzője, mellyektől függ az ő 's férje élete' boldogsága, vigyázatlanul, találomra hagygyuk futkosni az útszakon; félénk ártatlansága a' corsra bíztatik — így szózatik össze a' szirteken egy töredékeny ladik, midőn kormányzó nélkül ragadtatván a' szelek' kényyétől, nem daczoskodhatik a' fergeteges tenger' hullámos rajjai ellen.

Ha ezen megfoghatatlan juss, mellyet használni minden új menyecske siet, csak a' gazdagoknak jutna, kik tündöklő hintóban vonatva, boldogságokat, diszket, az új liberálisokba, új ekipázásokba *) (equipages) helyhetik, nem volna rájuk nézve más veszedelem, mint az, mellynek a' tőlök látogatott, külön külön személyeknél vannak kiteve; de hogy egy, a' társaságnak közép 's oly sok tagú rendéhez tartozó ifjú menyecske, egyedül kaborólhasson Páris' útszáján, hallja a' csúfolódásokat, mellyeket okoz félénk hülledése, bűlóritson némely szerelem hajhászókat, úzésére, megszálltására, 's talán eltévesztésére a' pártfogás' színe alatt, ime ez az a' mit én veszedelmes és gyakor vissza élésnek jelelek - ki, 's a' mit egy rendes történet' hiv élé beszéllése által fogok megbizonyítani, mellynek úgy szállván tanúja valék, 's melly a' tréfálkodás és bohóság' színe alatt az erőszak' vagy elcsábítás' valóságos feltétét rejtegethette.

*) Az eredetben így írdék equipage, de én nem írom a' külföldi szavakat, a' mint az eredeti nyelven hangzókat, érteődik: a' mennyiben tudom a' hangját, azt pedig azért cseleken: mert borsasztó, a' külföldi azok tulajdon szavak hangjának megcsókódása, mikor olyan nyelvekbe való, mellyeken az egyes betűk hangja ellentéren másképp' irtódnak a' sok és másképp' hangznak, — másik oka pedig az: mivel egyes hangjával betűnknek, (mellyek az útsze tételen is másé mindég megtartják hangjokt nyelvénekben) alkalmait, majd minden külföldi szóhangját úgy kúrdok jelelek irtódnak; hogy a' külső szónak utolsó eredeti ejtése a' mi létszónak és ejtésének által, vagy éppen szemit, vagy csak igen kicsit szorod; ezen tekintetben is há' felene becses tulajdonság a' mi nyelvének. Érteődik: hogy itt sem utólik a' már magyarszótú Francia nevekről, mint p. o. Bonaparte helyett Bonapán.

Egy zománcba festett munkái miatt Párisban szerze csudálatott képirónak leánya, középszerű, harmincz esztendei munka, szorgalom és takarékoság által győjtött birtoknak egyetlen egy, jó és ártatlan lelkű örököse, ki minden embereket jó atya után, 's a világot azon békés házhely után ítélé, melyben töltötte vala el gyermekségét, tizenhat esztendő korában a' Szent Márton hostátja' egyik gazdag műhelyese' fíjához mene férjhez. Adél, (nem nevezem másképp' a' fiatal menyecskét,) felszökötött képu' vala, nagyon természetes bájjakkal; tántorító, 's egyszer'mind szerény pillanata mosolylyaival egyetemben, azt a' belső csendet, azt a' szelid bizodalmat jelenték ki, mely egy nyilni kezdő szívet, minden érzeményekre, melyeket reá nyomni akarunk, készen tart. A' szívtől választott 's naponként kedvesebbé lett férjnek egy hét olta lévő felesége, élni kívánt új helyeztetése' jussával, 's gyalog és kíséretlen, attyához szándékozott menni, ki a' Szent Honorius' útszájában, közel a' Vandóm (Vendóme) piaczához lakott. Adél ez alkalommal több régi ösméretű fiatal asszonyokat akart meglátogatni, hogy kapott caecsebecsét előttök fitogtathassa; inneplés vala szemében asszonynak hívatatni, magán, szabadon lenni, a' leghosszabb úton mehetni, 's megállhatni a' hol akar; feltette kívált magában, hogy férjének szeretete' bebizonyítására valami tetszőt vásárol, 's újra meggyőzi őtet azon boldogságról, melyet vele való egyesülése' okánál fogva érez.

Elment tehát hazáról eggyedfél óraker, 's lesétált gyalog a' Szent Márton hostátja' egyik részén, késelettetvén minden házi-bútor, minden tükör-áros' boltja előtt lépéseit, bele nézván minden útján találató tükörökre, vizsgálván, jól áll e kalapja, szépen habzanak e fuje felett a' tollak, és ötszeres szegésű rokolyája karcúsítja e természet, 's kassamíri sálja úgy terült é el vállain, hogy közép rózsáját szemekbe tüntesse? keveset gondolt vele, lükdösődik é minden ált menő könyökétől, azon gondolat, hogy magában 's szabadon jár, minden alkalmatlan-órtól felmentve, mindent békeséggel és elszánással szenvedte vele. Legelőször is egy új ügyvédhöz méne, kinek csak a' minapában hozzá ment felesége Adéllel unoka gyermek vala: 's az asszonynak szobái oisztályába belépni gondolván, a' Cancelláriába lépett, hol öt vagy hat irnokok benne egy kecses pártfogást kereső asszonykát képzelvén, néki szolgálataikat ajllani serénykedének: de ő csak azon egyet fogadta-el, mely szerint a' ház' asszonyához vezetete, ki vele eggyütt nevetett tévedésén. A' két új menyecskéknél oly természetes kalcaános ömlédezés, a' möringnak környülményes vizsgálata, 's elbeszélése után, azon házassági boldogságnak, melyet örökösnek hinne az ember, 's mely az emlékezetből kitörülhetetlen, Adél búcsúza barátnejától, 's az Új-Orléanszi útsza' szegletéig folytató útját. Egy átkozott bér-kocsis éppen azon perczen fordúlván-el mellette, midőn ura, szülei' egyik nénnyéhez, a' város ezen szakasza' legfecségőbb locsifécsijéhez, ki nagyban kereskedik fűszerekkel, belépett, teli fecscentette sárral a' takaros útatóné' sálját: a' tiszteletes néne siete azt egyik boltos legénnye által levétni öcsce' nyakáról, 's kiszáratni; arra használván a' kiszáratásra szükséges időt, hogy Adéllel, mind annak, a' mi ezen útszában, 's a' szomszédban két hét olta mondódott és történt, környülállásos és igen hív elő beszéllését hallgattassa. Ezen sikatori krónika nem igen mulató Adélt, ki oda hágy végre a' fűszeresnet, kezdvén észre venni, mi kevés okosság magánossan keresztül-kassál futkosni Páris' útszájait, hol a' fecsegők elboritanak, a' haladók taszigálnak, a' bérkocsik öszsze fecscentenek.

Hogy ezen elkerülhetetlen bibelődések alól magát kikaphassa a' bástya töltések *) felé sietve, 's azoknak egyik oldalán sétált, a' boltozatos ernyőjű fák alatt, hol az ember magát a' kocsik 's a' napsugárai elől elrejtethi. Czéllya lévén valamit vásárolni férja' számára, a' mi ennek egy szerencsésen választott jel-mondást, egy kedves betű-jelt mutasson, egy izletesen drágaságokat kitaró bólt előtt állott-meg, kiakarván valamit keresgélni, a' mi czélljának megfelelhessen. Szemei egy Gürög formájú porcellán vödren akadtak-fel, mellyen, egy gazdag medallyón' közepén Himen a' házasság Istene vala festve, miként mulatja magát enyelegve Ámornak szárnyait virág-füzérekkel össze kötözgetni. Ezen jelkép a' fiatal menyecskét elbájolta — nem csudálhatja eléggé a' kised remeket, mellyet, férjének, bár mi áron, megakar venni; de a' míg azt figyelmeztve vizsgálgatja, egy mellette elsurrant nyaláb-hordó meglöki, 's kiejteti kezéből a' vödret, melly ezer darabokra török. A' kalmár nyolczvan frankot kíván érte, azon ürügy alatt, hogy a' festés finom és a' legnagyobb művészek után készült. Adél pirulva sokalja, de miként kimenekedni? A' kalmár lármát üt, az elmenők megállanak; fiatal menyecskénk megzavarva, nem akarván tolongást okozni, aczálál szegett zöld-bársony táskájába nyúl, 's a' legdrágálatosabb erszénykét veszi-ki, mellyet nem rég nősöz kosárájába kapott ajándéknak, 's kivévén abból négy Lajos érményt, duplán megfizeti a' vödér' árát, 's odébb megy a' kalmár' kisbálásaira oda csődült henylkedők' hahotái' közepette. Észre kezdé venni Adél, hogy egy magánosan menő fiatal asszony, ki van Párisban téve nem csak a' fel' 's alá menők', és bércocsisok' bántásainak, hanem egyszer'smind a' családok' cseleinek és a' bambák' faragatlanságának; feltevé hát magában: hogy csak biztos boltokban fog ezután alku-dozni, és megelégedni csupán szemeivel vizsgálgatni azt, a' mi neki tetszeni találand.

Három óra felé délután Monmartr' (Montmartre) bástya-töltésére ért. Újra megállott a' Varieté theátroma mellett találató metszések és képek' nagy boltja előtt, 's azon kelle-mestársak' szemlélésével foglalatoskoda, mellyek között keresé férjét szerette lelke, azt, a' mi szívét és kezét bíró urának leginkább tetszethetők. Megsojté őt itten székeken heveredett csoportban ülő négy szeleburdi, kiknek szokások a' bulevardok ezen nagyon járatott helyét, azon idő pontban keresni-fel, mellyben azt a' módos asszonyok látogatják; és ott olly esetecskék után leselkedni, melylyek előbeszélleése az Operát követő társalko-dásokat, vagy a' Tortóni' szalát estvénként gyönyörködödiethesse. Ezek a' főváros' legtisztel-tesebb családúhoz tartozó négy időt töltő bohócskák, azon törték fejüket, hogy minden előttök elmenő asszonynak állapotját, tisztét, 's még az útszát is, a' hol lakik, eltalálják. „Én fogadok, monda az egyik, látván előttök elmenni Adélt, hogy e' fiatal galamb ma repül-ki legelőször.“ — „Igen is felé a' másik: ezen piperézett ölfőzet alatt, észre-ve-hetni a' régi előítéletekhez, ősi szokásokhoz ragaszkodó burgerság' szabását 's maga visele-tét, — ez Szent Dienes, vagy Szent Márton' útszáját érezteti.“ — „Bár csak a' szépet, mond a' harmadik, ügyesen rászédhetnök, mint a' minap azt a' gyolcs-varrónécskát, **) kit egész éjfélig sétálgattattunk.“ — „Lehetetlen, felé a' negyedik, ez kimondhatatlanul tartózkodó, felénk és durczás.“ — „Mitsoda? lehetetlen? mond az első; fogadok akárki-

*) Bástya-töltés, Bulevár, (Boulevard.)

***) Hingtes.

vel is, hogy megközelítem, *) elfogadandja karom' 's a' malaczkok' piaczára vezetém." — „Feles leszek“, kiált a' harmadik, „álljon a' legjobb ízű kocsonyás lazaca“ **) — Áll, felel a' más kettő. — De e' végett, Uraim elkell válnunk, hogy minden gyanút eltérítsünk; olly nyúl ez, mellynek nyomán nem kell csiholni. En, mint mindég, a' megtámadó leszek — te pedig Szolánzs, (Solange) édesded pillantaiddal, szög haj-fürtjeiddel, 's kényedre ázó nagy kék szemekkel, a' szépeknek védelmezőjét, a' félelem és szemrehányás nélkül való vitét fogod játszani. E' szokra elválnak, 's az első elejbe ment Adélnek, kit újonnan megkandikála szemcsőivel, 's egyszerűnek, hiedékenynek, könnyen megcsalhatónak talál. Pajkos társa nyomban követte, a' legszerényebb maga viseletet tettetvén, 's melgetvén a' tetsző társalkodás' szabásainak, mind azon megelőzéseit, 's figyelmeit, mellyek a' jó születésű embert megkülömböztetik. Ha Adél egy könyv, egy metszett réz' alkudására egy perczig megállott, az ügyes megejtő hozzája közel vizsgálata valamit, 's szolgálatra készséggel vétete észre ez vagy amaz hibát az ifjú dámától választott tárgyban. Innen származza a' legelső köszöntő pillanat, a' hála' első indulatja; innen kezdete egy ügyesen félbe szakasztott, 's még ügyesebben újra felkapott beszélgetésnek. „Asszony-ságod, látom, ajándékot keres valaki számára?“ — „Igen is,“ felel Adél, pirólva, 's az esmérletlen' szerény tartása 's átható hangja által biztatva: — „Ugyan ez célom,“ felel a' tettető, földre sültnén szemeit, 's igyekezővén sorába pirólni: „rövid idő olta egy személyhez kötvé, ki nemének példája, a' tőle nyert boldogságnak egy zálogát akarnám néki nyújtani — oly ritkák a' szerencsés házasságok Pári'sban!“ — „Mivel,“ felel Adél, „nem hajlandóság, de számvetés' köti azokat.“ — „Igazan van asszonyságodnak; de van is ám sok gyászos példa szemünk előtt! Az ön' szeretet 's dűzség kívannak elégitve, de a' szív szenved, 's az erkölcsök elmellőzöttek!“ Ezen utolsó szót kimondván, tisztelettel hajt fejet, 's eltávozik Adéltől, ki szemével követi, 's azt mondja halkal magában: „Mű részvételt indító ifjú ember! feleségének színtolly boldognak kell lenni, mint magannak!“ —

Minekutánna híjában kereste Adél a' bástya töltéseken a' kívánt vásárlatot, belép a' Panoráma' küzére, melly mind azt mutatja: a' mi szemszényt veszthet, 's bájolhatja a' képzelő tehetséget. Amott minden formájú legdrágább kristályok', emitt a' régiség' legelmébb tárgyait, legszebb képzőbrutit ábrázoló alabástromok' pompás gyűjteménye csudáltatik; de az a' mi az új férjhez-adatottnak leginkább tetszik, a' mindenféle színezett virágok, és porcellánok' tárháza volt, mellyek Sweback', Bidó', (Bidault) Bertajn' (Bertin) gyönyörű tájfestéseit, Reduté' (Redouté) van-Düel' és van-Spüedonk' szép virágait, 's Isabey kecses parányékat (***) ábrázolák. Lehetetlen az ízlés' ezen temploma előtt elmenni a' nélkül, hogy az ember gazdagságát 's csinoságát ne csudálja, végig nézése' kívánságának ne engedjen. Bémegy hát Adél 's a' számos remekek köz't, tojásdad rájánában, domborodott üvegen, egy virág kosarat vesz' észre, mellynek közepén két gerliczék csókolódtak. Alól ezt lehete olvasni: „Örökre eggyesültek.“ — „Megvan a' mit kerestem,“ monda

*) alorider.

**) see matelote az Gros-Caillem — Minden nemzetnek más konyhája lévén, ezt a' hal ötlet egy Magyar bölcsész czemegése tette fordításon, nem kételkedvén, hogy a' Francia konyha is emeri a' kocsonyás lazacot.

***) miniature.

Adél magában. Közlelebről kívánja látni a szép embélmát, 's azon percében, midőn ezt elkerülhetetlen zavarodással vizsgálja, oldala mellett áll az eszméletlen érzélekenykedő, 's ábrándozik a gyönyörűség allegorián. „Semmi sem lehet, igazabban, mélyebben érezve, így kiált-fel. Látom, Aszszonyom, már feltaláltad a kívánt ajándékot, 's minden azt hiteti el velem, hogy kedvesed' számára lelted-meg.“ — „Férjemre,“ felel őszinteséggel Adél; „'s vallja-meg az Úr, hogy szerencsés vala lelésem.“ — „Oly annyira igaz ez, aszszonyom, hogy, ha választásod nem ezen valóságos remekre esett légyen, siettem volna feleségemnek megszerezni — de ez csak néhány nappal késéti czélmomat. — Kalmár Uram, egy egészen ilyen kosárra volna szükségem; azt kívánám egyedül, hogy e' két galambokat körül verő rózsák és myrtusok közé, néhány hervadhatatlannok *) szóródjanak, annak kinyilatkoztatására: hogy egy szerencsésen együvé kötött párnak örökség a' szerelem.“ — „Gyönyörűség gondolat!“ mond elevenen Adél: „én is kérem kalmár Urat, ugyan ezt tenni eme kosárral is, azon esetre t. i. ha ez az Úr megengedi szerencsés gondolatjának rám nézve is használatát.“ — „Felette örvendek, aszszonyom, ha a' házasság' szent köteleit szorosabbra kapcsolhatom; — 's e' percében azon férjfi' tolmácsának nézem magam', kinek szerencséje van aszszonyágodtól biratni.“ Ezt mondván, tiszteletes megindulással, újra fejet hajt Adélnek, 's a' boltban hagyja, hol ez, látván őt elmenni, halkal ismétli: „Részvételt indító ifjú! Feleségének szintolly boldognak kell lennie, mint magának!“

Míg Adél a' kalmárral a' jelképes kosár' árán megalkuszik, 's a' boltot végig futja, 's csudálja drágaságait, az ügyes Szolánzs, társához vissza tér, ki őt, két ellenfeleikkel együtt a' Sz. Márk' útszája' beszegellésénél várja, számot ad nekik a' játszott rolléról, 's örömmel festi az ifjú aszszony' bizodalját, 's őszinteségét, kinek a' fogadás' megnyerésére határozott helyre vezetését, mintegy már bizonyosnak tartja. Adél e' közt kilép a' boltból, vásárlatjának örvendve, 's az urának okozandó meglepettetésében már előre gyönyörködve; a' midőn, csak egyszerre, oldalazza azon ifjú bohó, kinek a' megtámadás vala tisztje, 's színelvén, mintha őt valami fiatal, fényeskodó és szerelmeket hajhászó hetérének vélné, termete körül karját könnyesden elkanyarítja, 's a' legcsudálkoztatóbb barátkozással beszél hozzája. Adél, megcsökkenése miatt, egyet sem szólhat, csak a' merésztől sebes elváltásra marad elegendő ereje. Orczáján nagy zavarodás van festve, keze és ajkai reszketnek; könnyek gördülnek szeméből. Elég erőt levén végre a' szállásra, csudálkozását 's bosszúságát nyilatkoztatja ki az eszméletlennek. Ez színeli tévedésben maradását; több átmenők össze tödülnek, 's látván az ifjú aszszony' szenvedését, őt védni készülnek: mikor a' másik, nem kevésbé ravasz bohó, egy nemes hős' testállásával elő lép, kijelenteni: hogy nem fogja szenvedni a' dáma' megbántását, esmérven erkölcsi' tisztaságát; fenten fenyegeti a' megtámadót, kit a' mint mondja: először lát életében, azután pedig karját nyújtja a' szegény Adélnek, ki a' vélt megbosszuló hatás' szava-járása, tekintet parancsoló haladása által, újonnan elcsábítva, elfogadja a' néki haza vezetése eránt tett ajállást. „Nem hagyak-el aszszonyom,“ mond Szolánzs egy nemes lélek' kitörésével, 's a' leg át-járóbb hangon, „nem, nem hagyak-el, míg ott nem lészesz, a' hová

*) ismeretlen — virág' neme.

akarod, hogy vezesselek — „A’ mi ezt az Urat illeti:“ hozzá teszi, fenyegető tekintetel vetvén társára, „ha egy óra múlva itt akar lenni, reméllem, megbüntethetem bosszongató tévedését, ’s megmutathatom neki, ki vagyok.“ — „Várni fogom az Urat,“ felel a’ másik, tekintetével ’s mozdulatival viadlra híván-ki Szolanzsot, „meglátjuk: ki kapjam közlünk az érdemlett leczkét?“ — Adél elhagyja magát vezetettni oltalmazója által, ki előtte még kedvesebbé lesz, ’s kinek életéért már nyughatatlankodik jósága. Karjára támaszkodván eltávozik a’ Panorámától, reszketve, ’s alig felálhatva. Az álnok bajnok használja ezen állapotját, ’s egy bérkocsi’ felfogadását ajánlja, a’ mit Adél elfogad, olly tántorgókká tevő lépteit, a’ fájdalommal küört felindulása. Befutják tehát mind ketten Sz. Márk útszájának a’ Montmártirre vezető közét, hol bérkocsik állanak. Követé őket messzeről a’ megtámadó, két ellenfelével, kik kérdék hinni a’ fogadás’ elveszthetését. — Elő áll egy kocsis, ’s vévén fenn szóval Adéltól apja’ lakásához az útastást, melyet maga jelelt-ki, Szent Honorius’ útszájában, a’ Vandóm piaczczához közel, egy öt frankost érez kezébe csuszlatva, a’ dáma’ hűségtelen pártfogója által, ki ezt súgja füllébe: „a’ malaczk’ piaczczára.“ Végre megnyílik a’ kocsi’ csattantója, ’s a’ bizakodó Adél, már a’ kocsi-ba hágni indula magát a’ merész kényének *) által adni, midőn szerencséjére megsejti apját, ki barátjával, egy tudományos emberrel **) az *Apolló gyermekei* című Akadémiai társaságnak, a’ Mandar udvarban tartott üléséből tére vissza. Ez megesmeri az ifjú bohót, kívül leánya kocsi-ba indula úlni, ’s nem tudja mire magyarázni ezen rendes négyeszköztet ***) Szolanzs hasonlóképpen rá esmér a’ menyecske’ apjában, azon híres kép-íróra, ki gyakran festette portróját, ’s kinek, valahányszor ált ecsetének, szerelmes történeteit, ’s ifjúsága’ furfangságait beszélte elő. Akaratlan mosoly hull ajkáról, őszaze zavarodik mentegetéseiben, ’s eltávozik, mondván: „vesztettem.“ Adél megfajti a’ titkot attyának, ’s kísérő barátjának, nyúltszívűen mind azt elbeszélvén, a’ mi vele a’ Panoráma’ közlínél történt. „Ha láthatta volna atyám,“ monda tovább: „melly nemes feláldozással védelmeze ezen ifjút! ha hallhatta volna, miként beszélt az erkölcsről, a’ házasság szentelt köteleiről! melly illetőleg dicsérte feleségét!“ — „Feleségét!“ felele attya: „soha sem volt, csak szeretői voltak, kiknek számára: ötször vagy hatszor festeté magát műhelyemben. Ez a’ legnagyobb szerelem hajhászó, a’ legvásottabb megojtó, a’ legveszedelmes’b csábító; ki gazdagságához szép nevet, megkülönböztetett elme-tehetségekhez a’ legszereletre méltóbb külsőt köti. . . . Szegény Adél! mint indúlál meredékenyekedni!“ — A’ tudományos ember a’ maga részéről, észreveteté vele, hogy a’ bizodalma’ megnyerésére használt csábítás, egy őszaze szótt plánumot, és Pári’sban eltévesztése’, ’s talán még többet, t. i. a’ személyéhez nyúlásnak valódi célját is árulja-el. „Bizonyos, és nem szenved kétséget,“ monda a’ bérkocsis: „hogy fulembé sügta: kocsinék: a’ malaczk’ piaczczára.“ — „A’ malaczk’ piaczczára!“ felkiált Adél, a’ kiállott veszedelemtől megrettelve: — „mitsoda? ezen tisztelkedések, ezen oly ható gondoskodások, nem valának egyebek, mint hálói vak hiedékenységemnek! ó, soha se lásson többé senki magánossan Pári’s’ útszáján.“ — „Emlékezz-meg leányom,“ úgymond attya: „egy fiatal és

*) discription.

**) homme de lettres; meri savant más, erudit is más, homme docte is más.

***) léca, léte.

cainos aszszony, bár ki légyen, nem mutathatja magát kíséretlen', nyilván; a' nélkül, hogy vagy irigységet, vagy megszállást, vagy gyanút ne ébresszen. — „Nem,“ monda Adél: „nem foghatom-meg balgatagságomat! de az én helyezetemben, kit nem csábitott volna e! , ezen oly szerény, oly lágy hang, 's ezen könnybe lábadt szemek? — még hallom mi-ként kéri a' kalmárt: hogy hervadhatatlanokat ragasszon a' házassági hívség' emlélmájá-hoz, mellyet két galambok ábrázolnak.“ — „Bár mindég ezeket vennéd például, aszszonyom,“ monda ekkor a' tudományos ember: „eggyesülésök' után' ritkán hagyják-el a' berket, 's ez által oltalomban vannak minden veszedelmes megtámadás ellen; élők az ár-nyékok' hűvössét; szerelmöket, hívségüket a' virágok' közepette turbékolják; de ha egyik elhagyná másikat, a' társahagyót csak-hamar eltévedni látnók a' sűrűben, 's vagy a' vadász' gyilkos ölme, vagy a' ragadozó madár' körmei alatt elhullani!“

E.

11.

KONSTANTINÁPOLYI LEVELEK.

TÖR E D É K.

Hasadt a' hajnal, mély csend vala kiöntve vizen és szárazon, 's csak a' lassú reggeli szellők szállongának a' tenger' hullámain, midőn hallapátos csolnakunkba belépénk, hogy a' Kirecs-burnu kised fokáig menjünk. E' tájt már néhány ízben választot-tuk vala fordó-helyünknek, 's ez minden tekintetben érdemlé e' megkülömböztetést; mert ha a' jelenlét itt gyönyörű tárgyakkal műlettathat is, még szebbek, nagyobbak, felségeseb-bek az elmúlt idők' emlékezetei, mellyeket az elméinkben támasztott. Ki gyönyörködjék itt a' hely' bárnyon hantján, ki a' Platánok' sűrű növényekben 's gyönyörű-levelű gallyaik-ban, mellyek árnyékjokat hosszasan nyújtották-le a' tengerbe, 's a' veres apró kavacs-ban, mellyel a' nem mély fenék töltve van; ki gondolhat mind azzal, ha felemelé szeméit azon közel tárgyokról, mellyek ötlet csendes és új meg új kecsaik által megragadni igyekez-tek, 's midőn most egyenesen néz-ki maga eleibe, kelet felé, és ott másfélórányi kised távoltságban a' Fekete-Tenger' setéthomályú szirtorkolatját megpillantja, 's annak megette a' Napot, a' mint az, lángolva kél-ki örökké-ifjú pompájában a' habok között? Szeren-csénk volt a' dicső jelenést kevés pillanatok múlva azután hogy ide megérkezénk, szem-lélni, 's látánk, hogy a' Nap' első arany ságárai a' szunnyadó természetet mint ébresztsge-

tek. Most az egész Csatorna gőzölgeni kezdett: a' delfinek felűték magokat a' tenger' fenekéből a' víz' színére, hogy az új nappal idvezeljék; vig énoklással emelkedének ellenébe a' pacirták, és erojeknek csendes érzésében a' keselyők. Az éjszakkéleti szél visítva jöve felénk a' Krimiai hegyek felől, az ő léptei alatt zajogva közelite felé a' tenger. Egy két magánosan repdeső vitorlát csállamlani látánk a' horizon' legtavolabb határán. Kevés óra tölt-el belé, 's itt vagnak. Más vitorlák, közelébb hozzánk, küzdének a' széllel és vízfolyással, hogy a' torkolatra 's a' nagy tengerre juthassanak. Nyugalomban látánk őket elmenni ama' bércz' romjai mellett, hol a' félénk pogányok a' Zeüsz Ouriosznak (szeleket kormányzó Jupiternek), kinek temploma itt állott, fogadásokat tőnek; most itt a' tisztelet és esedezés a' Boldogságos Szűzhöz intéztetik, vagy a' nagy Prófétához.

Kevélyéve tevé az a' gondolat, hogy háromezer eszt. előtt a' mérész Argonauták ugyan ezt az útát tevék, hogy talán itt hányták-ki vasmacsakájokat, hogy Orpheusz, hogy Heraklesz, és társaik, itt ültek, 's épen ezt a' Napot épen így látkák feljönni. Nagyon hihető, hogy ők itt, balkézre, e' révben múltak, mert e' tájon ez az egy alkalmas arra, hol mentek lehetének a' vész' dühetől; hogy ők itt várták a' kedvezőbb szeleket. Kimondhatatlanul kedves az ily helyeken így éreszteni magunkat a' képzelet' játékeinak. 'S az nem is szállong soha bátrabb emelkedéssel. Szemünk, lábunk alig illeti-meg a' sziklát, melly felől a' Történet a' maga csudáját beszéli, 's a' nagy megholtak' árnyai azonnal kikelnek a' földből; szállani hallod őket, 's szállunk velek.

E' kedves álom sokáig elfogva tartott volna, hahogy a' visszas-arczú Jancsárok, kik kísérlők valának, nem emlékeztek volna, hogy ideje, indulni. Belépénk tehát csolnakunkba, 's Ásiának tartottunk.

Bár mi kised az a' köz, melly a' világ' két részét itt egymástól elválasztja — a' tenger szorulatnak egész szélessége nem több mint a' müt felóra alatt keresztül-evezhetni — 's bár melly világos, nevezetesen a' Mineralogusznak, hogy a' két szél valaha egygyűvé vala ragadva; oly szembetűnő a' különbség, mellyet a' kettő között most látunk. Az orientális arcz itt már jelengeti magát a' maga erős, csontos részeiben, míg az Európái arcz magát kígyó és habos-vonásai által kedvelteti. Az emberi kéz és elme többet tevé az Európái szelést: de a' müt az Ásiai a' maga hegyerdejében 's völgyes réjtjeiben terem, elvan telve erővel, fűszerszámmal. Az első szőlőt, az első dinnyét mi a' nagy Városban a' keleti szélről vesszük, még pedig a' mikor azok nálunk zsendőlni alig kezdenek. Az a' Anatóliai tengerszél egy temérdek ángolykert, mellyben a' zöld füzek, a' kopasz szirtpyramidok, a' fenyverdők 's a' csörgő hegypatakok, 's ezek között a' halászkalibák, a' romok, a' királyi paloták, groteszk zavarban állanak egymás mellett.

Egy tágas-keblű öbölben szállánk-ki, melly két messzére-elzajgó szirtfok megett nyíla-meg. Titkos homályban, homlokát édes-ülettü hárságakkal megkoszorúzva, áll ott vékony faoszlopain egy Indiai-Nyárház. Ha tőled szélesen elterjedett tartományaidban irigylek valamit, hatalmas Ura Stambulnak, ezt a' kedves szögöt irigylem. Mint mosolyog által a' túlpartra, a' maga hosszú fűszálakat termő dombjaival, apró félénk viskójával, mellyek terhet-viselők almafaják 's örökké-zöld cypruszaiak alól csak lopva pillonganak-ki! Itt nyugalatának-meg a' győzedelmes Császárok, a' Keresztység' ellenségei, a' magok véres borostyánakkal, a' jutalmazo myrtusz' árnyaiban. Én is itt lakoznám, 's felruházva

hatalommal, a földnek ezen szögletét Paradicsommá változtatnám, melybe nem lehetne egyéb jajt hallani mint a' szerelmeseiket, és semmi egyéb nyögést, mint a' fülemléet. —

Útunkat egy két árnyékos völgynek vevénk, mert a' nap' égető meleggel süté hátainkat, 's nem sokára az Őriások-hegyén valánk. A' vadfígék, melyeket a' hegy' kopasz oldalában találánk, kedves enyhületet adának nekünk mézizű gyümölcsceikkel. Még egy két szirtet másztunk-meg, 's a' hegy' tetején valánk.

Hígyj nekem, Dáriusz Persza Királynak nem vala rössz gondolatja, midőn itt akara egy Belvédért (Szép-kilátót) állítani. Mint a' Súlyom a' felhők közül, úgy látja-ki itt a' szem a' temérdek föld- és tenger síkot, mely előtte határ nélkül terjedett-el. A' Fekete-tenger és a' Propontiaz, — amaz a' Kelet' tájairól eredve, ez egy temérdek tó, körülvéve egy mivelt halmok' kőfalával — csendes pompában úsznak jobb és balfelé. Egy kised csapongó patak — oda alant az a' széles, harsogó Bosphorus — halgatva csillog-fel. Az az a' keskeny ösvény, mely a' Fekete-tengert és a' Marmorait egybe-köti, melyen ők testvéri szeretettel nyujtanak kezet egymásnak. Mosolygó partjain zöld keskeny csíkokban vonódnak-el a' kertek és rétek, elhintve az emberi-kész' vakondoki halmaival. Alig látni-ki a' Császári-várost, mely annak halmain úgy csillog, mint a' gyermek' Karácsony-Bérbömbje.

A' Kínzés itt valóban nagy, 's éjszak és délfelé egyedül a' Thráciai erők 's a' Bithyniai hegylánczok által akasztatik-el. De a' szem nem múlat sokáig e' holt formákön, hanem vissza siet a' Fekete-tenger' széles víztükréhez, mely most nyugalomban csillog-fel, hogy szinte kételkedni mernénk, ha ő e az, mely tegnap felfortyanva hánykodott-ki mélységéből, 's fülcinket csaknem megsüketítette.

— Egy-nappal azután hogy minspi kifordulásunkból hazá-érkezénk, ott látvány szemlélőji valánk a' Bujukderei réten, melyet te az Artaxerxes' serege' mustrájsának vélhetél volna; ez a' neve egy falnak a' Csatorna' szélén, közel a' Fekete-tenger' torkolatjához, hol a' szép hónapokban sok Európai Udvarok' Követjei 's Frank (keresatyén) Kereskedők tartózkodnak.

Már egy óraker a' Csatorna' bástyáján megazóllálnak az álgyúk, hírül adni az itt lakóknak, hogy ma Binisch lesz. Így nevezik azt, midőn a' Nagyúr, a' mi minden hónapban egyszer kétszer megtörténik, fejedelmi pompában lovagol-ki. Kilovagol ő pompa nélkül is, titkosan, 's azt Tebdil-nek mondják, olykor egyedül Bosztandzi Basája és egy Dszellád-ja (hóhérsja) által kísérve. Az utóbbikat azért veszi maga mellé, hogy a' bűnöst, midőn azt jónak látja, haladék nélkül kivégeztesse. Midőn Binist tart, Test-őrzi és Háai-Tisztjei sok száz főkben mennek vele, és egy ilyen kísétálása mindenkör néhány ezer Piasterébe kerül.

Azonban míg a' Nagyúr a' maga egyik vagy másik mezei lakjában múlatott, ama' réten a' sok Bosztandzi és Mektár felveré sátorait, melyekben Ő Császári Felsege azon gondjaitól, hogy magát mint múlása, megpihenhessen. Hogy ezek a' sátorok pompások, drága árúk voltak, az nem kíván említtést. Lassandan néhány Kaikák hozák-elő külömbrendű cselédjeit, kik mind-azt készíték-el, a' mi szükséges volt Urok' elfogadására. 'S most

két pompás Brigantin lövelle-elő, melyet egy egész sereg csajka követett. Vitorlája egynek sem volt; lapátok nyargaltaták őket végig a vizeken. A nap kikölt egy felhő megől, 's az arany Sas, melly a Brigantin' elején vala kiszegezve, elvakítá szemünket, mintha tiltani akarta volna, hogy a Hatalmast semmi skláv szem ne láthassa. De ez különben sem eshetett-meg ez úttal, mert a Nagyúr azaltal míg jöve, kikölt a szárazra. Így időnk volt, végig-tekinteni a királyi Árgo' minden drágaságait. A kelet' temérdek gazdagságú pompája itt a nyugot' ízlésével olly szerencsésen vala párosítva, hogy a gáncs' viszketegének bennünk el-kelke némúlni. A pompa nem csak a hajó' bolsó részeire terjede-ki, mellyek selyemmel voltak bevonva, 's aranypléhekkal és gyöngyházzal kirakva; hanem a külsőjére is, és az evező lapátokra, mellyek beváltak festve, gazdagon ki voltak czifrázva. A hajó' közepében és orrában tizenkét evező-padok állottak, mellyeken huszonnégy szép formájú 's inas Bosztandzsik dolgoznak. Fejér öltözetek, melly egész hónapjukig fel volt tekergetve karokon, 's veres sityegő sikkájok nevelte az egész' egybeállítását.

A hajónak emelesbb hátúljában, aranytól és gyöngyháztól csillogó baldakin alatt egy gazdag szofa volt letéve, 's azon a Nagyúr fog ülést, 's megette a kormány mellett a Bosztandzsik Bass, ki fejével áll jót minden történhető veszedelemért. Az arany Sas, kiterpesztett szárnyakkal, melly, a mint mondám, a hajó' orrában áll, váratlanul lepe-meg, 's kérdést tevék egy tanúlt Görögnel, hogy a Nagyúr mint hájga itt által a törvényt, melly semmi élőállatot nem enged vagy lefesteni vagy kifaragtatni. 'S ezen alkalommal azt tanulám, hogy a törvény ugyan semmi kivételt nem szenved, egyedül a Császároknak engedtetik-meg, hogy magokat egyszer lefessék, 's ez a kép félre-létezik egy könyvökbe, hol a régibbek' képei tartanak — de a mit a szokás már behozott, azt nem tartják tilalmasnak. Nincs Müzülmán, ki magát lefestetni engedje, vagy szőnyegén, mellyen leborálva imádkozik, élőállatotak túrjon; ők azt hiszik, hogy ezek a képek vádra fognának kelni ellenek az utolsó ítélet' napján, hogy ők ezeknek testet adtak, de lelket nem adtak.

'S most zúgás esék, hogy a Nagyúr jó, 's egyszerre képzelhetetlen csendesség váltotta-fel a zajt. Mind azt, a mi szemem előtt véghez ment, sem én nem mondhatnám, ki ezt a pompát ma láttam először, és így mindent felnem kaphaték; sem te nem kívánhatnád, mert úgy kénytelen volnék beszédemet új meg új kitérésök és magyarázatok által félbe szaggatni. Légyen elég tehát csak azt mondanom, hogy legelől hosszú sorban páronként jöttek a Csazuk és Icsoglánok (Pázsok), és hogy az út jobb és bal szélén Jancsárok vonultak-el, kezeiket keresztben vetve-által melyeiken, 's fejeket oldalt görbitvén.

Most a Pájkok jöttek, felkötözött ruhájokban, handzsárral, kardosan, láncsával, 's jelentették a Császár' közelítését. Ez most nyeregben jelene-meg, kísérve gyalog Testőrjeitől, a Szolákoktól, kik drága aranyszövésű ruhákban voltak persziai szabás szerint. Fegyverek, kézf és nyíl volt, 's hegyes, aranypléhhel bevont süvegek mellett hosszan nyúlt-fel a fejér kolcsagtoll, mellyek miatt, minthogy ők mind igen magas emberek, a Nagyurat látni alig lehetett. Ez egy fejér Turkománon ült, mellynek czafraga 's fekje el volt hintve türkizekkel és rubintokkal. A Császáron Indiai tűzött nyári-ruha volt, 's egy sárga-atlászbol szabott Kurk, siberiai rókával prémezve és bélelve. Egy ilyen mente néha tíz és több ezer tallérba kerül. Csagsírja (bőv nadrága) skárlát; 's arra sárga kor-

dovány cizmát vont. De fő ékessége a setétkek Kauk, egy fejr palyolat konttyaf, melyhez gazdag gyémántboglárba fejr kolcsagtollat szúra. Handzsárja öve mellett, 's úgy látszott, mintha hüvelybe egy drága-kőből volt volna csinálva.

III. Szelim szép férjfi, a küzepszer magasságot valamivel felülhaladja, legiobb esztendejében van, 's testes inkább mint száraz. Fekete, szépen nőtt szakála igen jól áll arczához, és nem ok nélkül dicsértetik alattvalóitól. Teljes kerek képe, az igen kevésse meghajlott orr, 's nagy kék szemei nem Muráthot, nem II. Mahometet mutatnak benne; minden tekintete jóságot, nemességet árul-el. Megszűnet nélkül tette köszöntéseit azokhoz a kik mellett ellovaglott, fejedelmi méltósággal, 's jobbjának egy bizonyos gyenge mozdáltával melyje felé. Azt mondják, hogy nagyon kedvelli a Frankokat, 's ezelőtt gyakrabban kijött ide; de a Nép zúgolódni kezdte, mint mind azon tujításokon, melyeket a Szerájban Európai szokásként behozni szándékozott.

Utána a Siládár Agazi, vagy a Fő-Kardmester, és az Ibrikdár Agazi, vagy a Fő-Mosdató jövének, ez egy arany kannával. Ezt követték a Csasznadár Agazi, 's egy fejr Herélt, 's a Nagyúr titkos Kincstartója a Dulbendzsi Agazi, 's a Fő-Turbán-tartó a pompás turbánnal; 's egy két Vezér, 's egyéb Udvarnokok lovan, karoly-madarakkal, zsámolyokkal, kávékannákkal, melyeket rúdakon tartottak. Ezek után tizenkét vezetékpáripa jött hegyes-végű kettős czafrangokkal, melyek elváltak hintve arannyal, gyöngygyel. A nyereg egyik oldalán paizs, a másikon kard és buzogány fityegett. A menést tisztak, némák, törpék, és Spahik rekesztették-be igen nagy számban, 's a csend oly nagy volt, hogy a lovak lépdéleseinél semmi hangot nem lehet hallani.

De ez a hallgatás egyszerre változott-el a leglármásabb Éljen! sikoltozásáivá, midőn a Császár a lóról leszállott, 's sátorában haladék nélkül leült. A Kávét felhozzák, 's semmi kétségem nem vala, hogy Ő Nagyúri Felségét dohányozni is fogom látni, mert hol az a Török, ki ezt az isteni-italt az isteni-füst nélkül szörbülgsse? de nem kevés csudálkozással értém; hogy Császárnak dohányzani nem szabad. Azt a Korán nem tilalmazza, mert a dohány plántát akkor, midőn e könyv iratott, még nem ismerték; de a mint ez a Levantében is ismeretessé leve, felkiáltának az Iszlám Orthodoxusai, hogyha betű szerint nem tilalmaztatik is, tilalmazza az értelem, mely minden részegítőt tilt. Átkok hirdettek a parancsolat' átlhágójira; de az átkot-hirdető Mollá maga is elővevé pipáját, melyhely cathedrájából leszállott. II. Muráth alatt történt, hogy a világi hatalom büntető kart kölcsönözze a lelki hatalomnak, 's a hóbértás sikeresebb szernek találtaték mint a Mufid' ijesztései a 'pokol' kínjaival. II. Muráth oltá semmi Császár nem dohányzott, legalább úgy nem, hogy lássák mások.

Szelim — a' név Békeszeretőt jelent, — kényére vontam-meg magát szofája' szüglétében, 's a Bosztandzsi Basával 's a fejr Herélttel, kik két kezeiket egész hosszokban leeresztvén, képzelhetetlen feszességben 's alázatosságban állanak Ürok előtt a sátor falai mellett. Azalatt oda-ki a legundokabb mizsika szaggatá a Nagyúr füleit. —

Hogy ez nap' estve szerencsém lézen a Moszleminek' fejet, az Arabíni Proféta' helytartóját lelkeim' idvességére áhítatosságában látni, azt ugyan meg sem álmodám. Az Ikin-dinamasz' órája eljött, így hívják a harmadik könyörgést. A Nagyúr kijöve a sátorból 's megtette Abdeszjét, az az: kezeinek megmosása által készült-el imádságához. Egy pá-

zsi leteríté neki a' szőnyeget, 's a' Császár hozzá fogott könyörgéséhez. Ott fekvék előttem az ég alatt, homlokával a' földhöz érvén, 's halhatám mint ejté-ki az Allah-ekbert (Isten a' legnagyobb), míg jobbjai vele együtt imádák a' Legnagyobbat. Mert a' Nagyúr nem csak Császár, hanem Irnám is, az az: Summus Pontifex, 's a' maga személyében egyesítve látja a' Fejedelmi és Fő-Papi méltóságokat. A' Mufti, vagy más nevével Sajch-ul-Islám, csak Senior fidei, 's a' Császárnak úgy Vicáriusa a' lelki dolgokban, mint a' Fő-Vezér a' világiakban.

Az imádság után a' Császár magát nyíllövők' nézésével mulatá. 'S most jel adátott az eloszlásra. Ambár a' sátor csak négyszáz lépésnyire volt a' tengertől, a' Császár még is levon ment a' Brigantínhez. Itt újra zenge az Éljen! valamíg a' hajók eltűntenek szem elől.

...

12.

Rosnyai Dávidnak rövid- emlékezete,

néhai T. T. Benkő Józsefnek az Erdélyi történelmének írójának Magyar nyelven találtató kéz-írássairól írt értekezéséből közölte RUMY KÁROLY, a' *Philosophia*' 's *Philológiának* privátus Tanítója Bécsben.

Rosnyai Dávid, Apafi Fejedelem' idejében volt a' Török Császári Udvarnál Török Deák, az-az: az Erdélyi Követek mellett rendszerent való Tolmács. Onnan Erdélybe haza jövé 1669-ben, attól fogva tett szolgálatot a' Fejedelmi Udvarban 1679-ig. Megholt Fogarásban 1718-ban Számos-Újvárátt 1683-dik tájat rabságot szenvedvén, mint akkor könnyen megesezt vétségtelenül is, ottan is idejét hijába nem töltötte, hanem fordított magyarra egy *Humájom Námé* nevű nagy Török Könyvet, mellynek értelme *Királyi leveleket* tészten. Sok szép ábrázolások, költött beszédek 's a' t. vagnak benne. Őri maradvékai közül közlöt-tem vélem Maros-Jarai T. T. Rosnyai Sámuel Úr, a' Második Neimes Székely Gyalog Ezerednél Császári Hadnagy. De vagnak nálam Hazánk történelmének öregbítésére ennél sokkal nevezetesebb két darab írásai is, mellyekben nevezetesek a' Török Udvar' levelei. Az első darab, melly is tulajdon keze írása, áll 178 levél lapokból, im ezen titulus alatt: „A' néhai felséges és dicsőséges I. Ferdinánd Római Császárnak, Constancinápolyi Szultán Bajezid Khánnak; VI. László' Budai Magyar Királynak idejektől fogva, a' Felsőleges I. Leopold Római nagy Császárig; Constancinápolyi Szultán Mehemmed Khánig; II Rákóczy György Erdélyi Fejedelemig; napkeleten 's nyugoton, délen 's északon folyt haj-borzasztó, két felé nézni tanító, kit kit nemzetéhez ragasztó, Vallásnak, Nemzetnek 's Hazának hásszonnal szolgálni oktató, Németes, Magyaros, Törökös, Lengyeles és több szomszéd-ságbéliekkel elegyes, nevezetes, Császári, Királyi és Fejedelmi Asztalra méltó nagy dolgok 's a' t.“ —

13.

A' Királyhegyi Felül-írás.

Ezen bércz, melly különbben is *Kralovahordnak*, 's a' Szepesi-németektől *Hóhld*-nak nevezetik, Szepes Vármegye' dél-nyugoti oldalán fekszik, hol a' három belé ütköző Vármegyét, Liptót, Gömört, 's Szepeset határozza. Az általellenben álló méltóságos Tátrától, csak egy középszerű, a' fekete Vágtól öntözött völgy választja-el. Bár magasságára nézve, a' Tátra' szikla'tornyaival nem vetekedhetik; mindazonáltal bátran hazánk' legnagyobb bérczei közé számlálható. Nagyobb részint homok-kőből, 's szép fejez kavicsból áll. A' tetőjét fedő homok kövek többnyire laposak, vastagságok hat hüvelyk, hosszúságok valamivel több egy ölnél. Ezen kő-darabok, némely helyen, annyira egymásra tornyosodnak, hogy már egynehány mértföldnyi távolságra is a' jól néző szemmel, észrevehető halmokat látnak. Felső formája egészen egy messzire vonuló boltozathoz hasonlít, mellyet sok helyen nagy meredek, 's mélységek környékeznek; 's ezekben 10—12 fontos kristályokra is találni.

A' Király-hegyet borító gyönyörű fenyvesekben gyakran szokott vala Mátyás Király vadászni. Főképpen sokat mulatta magát e' helyen a' vadászat' örömeivel, midőn, a' Lengyel Országgal folyamatba vett béke-alkudozások miatt 1470-ben a' Szepességen tartózkodáskor ~~találták~~ a' Király-hegyen való tartózkodásának emlékezetére, még most is mutatják a' vándor'nak a' vadászok, 's pásztorok a' helyet; hol sátorát felűtötte, 's szokott vala fűdesen falatozni. Azon kőszirten, mellyet volt asztalának állítanak; még most is, kanalat, kést, 's villát lehet vése látni. Ezen nevezetességen kívül, a' Király-hegyen, még egy felül-írás is találatik, mellyet Mátyás Király — mi okból? nem tudhatni, tétetett oda. Szavai, mint azt Bél is feljegyzette egyik híztoriái munkájában, ezek: „Privatum com-
mōdum latens odium, juvenile consilium; per haec tria omnia pereunt regna.“ A' felül-írás éppen azon szerten áll: melly a' fennit említett három Vármegye' határát teszi. Mátyás Királynak e' hegyen való gyakori mulatásából következtetik némely írók, ennek *Király-hegy* nevezetét.

Míg a' béke megkötődnek a' Lengyelekkel, Mátyás Szombatfalván, (Georgenberg) a' XVI. Szepei Városok' egyikében tartózkoda, hol az általa lakott házat 's szobát, még mutogatják. Olvashatók most is a' falon, az ennek örök emlékezetére oda véselt szók:

„Hic hospitatus est Rex Mathias Corvinus. Anno 1470.“

Melzer Jakab.

14.

Pannonia' fekvése, határai, nevezetesebb Folyói, Tawai, Hegyei, Helyei, és lakosai a' Hunnok' beütését legközelebről megelőző időben.

Pannónia' nevezete a' Pannonoktól jön, és Romai ejtése a' régi Görög Paeoniának. A' Paeoniak már sokkal korábban fordulnak elé a' Macedóniai históriában, mivel lakhelyeik a' Macedóniai szélekig terjedének. A' Pannóniusz Királytól lehozott származtatás alkalmásint a' mesék' országába tartozik.

Itt legközelebről a' Hunnok' beütése előtt ismeretes Pannoniáról lesz a' szó. Még így is elég homályos és zavaros 's elégtelen annak Geographiája. Ha pedig az ebben a' Tartományban a' legrégebb időkől fogva, mellyekre vissza mehetünk, a' századok' folytában egymást követő és egymást toló, úzó, vagy benne együtt és egymás mellett lakó nemzeteket és népecskéket elő akarnám számlálni, nem érném végét, és minden tanúság nélkül merő pusztá nevezetekkel tölteném-el időmet és fárasztanám olvasóimat; melly tudós tolvajkodásnak, nem lenne egyéb haszna annál, hogy kitessék: mint tüntetik-el a' barbár és csupán hadakozó népeket, bár mi vitézkedők legyenek, emlékezetökkel együtt a' föld' színéről a' századok.

Elég legyen tudni: hogy a' Pannonok az Illiria-Trárcziai törzsök nemzethez tartozának, Keletről jövének, és a' Celtai és Rhetiai törzsöktől egészen különbözének. Több kisebb népecskékre oszlottak, mellyeknek neveiket Pliniusznál olvashatni, és belőlő, könnyű lett volna ide kiírni. Nagyobb-része ezeknek ismeretlen, némelyeknek alkalmásint még neveik is hibásan írótak. A' főbek ezek valának: a' *Cotapinuszok*, *Latovicuszok*, *Brevicuszok*, ezen kívül a' Vercianuszokat, és Jaszsiuszokat is, (talán Jászokat említi (Ptolomeusz.)

Pannoniának ezen tulajdon nemzetein kívül, Noricumból külön-külön ágazatai, az ott letelepedett Galliai népeknek is, ú. m. a' Bójok, a' Scordiszkuszok, és Tauriszkuszok elterjedének Pannoniában. A' Pannonok, kikről itt szólok: leginkább a' valódi Illiriaiak és Celták közt fogtak helyet. Kelet felé a' Duna' partján, és kivált a' Dunának északi részén egy más Trárcziai nemzet-törzsök, t. i. a' Géták és Dákuszok valának szomszédjauk. Paeoniából szakadtak Pannóniába a' Pannonok, minekutánna a' Római aerának 733-ik esztendejében a' Rómaiaktól meghódították volna. Ottani határaiuk, Macedóniától fogva Emonsig, most (Lajbach) nyúltak. Meggyőztetések után fellázzadtak a' Rómaiak ellen, 's egy részök Macedóniába ütött, a' másik Itáliába akart benyomólni, a' harmadik ott-

hon maradt honni őrizetül. De Augusztusz Császár Tibériuszot küldte ellenek, és X. Római Legiókkal megtűrte és legcsilapította a' lázadást. Legalább így beszélik a' dolgot Vellejusz Paterculusz, Dio Caszsius és Appiánusz. Csak ezen megtörtetésük után telepedtek meg a' Duna mellett a' Római ortalom alatt, és ezek azok a' Pannonok, a' kikről itt szólnok.

Azolta Pannónia az Illíriai tartományokhoz számláltatott: mert, hogy a' nép-külömbözösgéi a' lehetőség-sietősen eltörültesenek a' Rómaiak, mint az igazgatásban jártas és próbált mesterek, minden tartományt, az Adriai tenger-parttól, napnyugot, dél és észak felé, a' Duna jobb partja, Drino vize és Macedónia köz't meghódoltatván, a' közös és tudva lévő legrégibb nevén, Illíriának mondtották. Kevésel Macedónia' megaldztatása után, az egész Illíriai tenger-mellyék uraivá is lettek; de a' tulajdonbeli Illíriát legelőbb Augusztusz foglalá-el, használnván azon alkalmas idő-pontot, melyben Antóniusz erejét és dicsőségét Cleopátrának feláldozta. *) A' Vatiniai Törvény által **) Illíria, az Álpeseken innen eső Galliával össze kapcsolatott, és közösen egy Proconsul által kormányoztatott; de mivel Pannónia, részszerint a' szomszéd barbárok kirohanásainak mindég kivált téve; részszerint csupán katonai erő által tartódthatott meg a' hűségben és engedelmességben, Augusztusztól a' Császári Tartományok' sorába-tétegett, és Pretorok, vagy Legátusok által, egyesült polgári és katonai hatalommal igazgattatott.

Az új Tartomány' határait tették: napnyugotról, a' Cetiuzsi (Calenberg) egymásból folyó hegyek, melyek a' Száva vizeitől északnak, Bécs mellett, a' Dunánál végződnek; délről az Emona mellett fekvő tájék, (Lajbach), a' Száva hosszában; és az Albániai hegyek, melyek, mint az Álpesek' folyó láncolatja szembe-tűnő magossággal, napnyugotról napkeletnek nyúlnak; észak és napkelet felé a' Dunától egész a' Száva' torkolatjáig haladtak a' határ-szélek, a' hol Taurinum' városa, (Semplén) és Singidunum (Belgrád) még a' tartományhoz tartoztak.

Már Ptolomeusz Felső és Alsó Pannoniának találja Pannoniát, Bizonyos ideális linea, mely Komáromnál, Szönytől (Bregetium) délfelé, a' Verbász folyó vize' beszakadásáig a' Szavába képzeltetett határozta-meg Pannónia' felosztását — az említett lineától napnyugotra fekvő részek felső Pannoniának, (Pannonia superior) a' napkeletre fekvők pedig Alsó Pannoniának, (Pannonia inferior) nevezetettek. A' Száva és Dráva köz't fekvő része Pannoniának fekvése miatt, *inter-annia* nevezetet kapott, az az: folyó-közinek hívatatott. Ezt e' felosztást az Arabó, az az: a' Rába folyásának hosszában, hihetőképpen; vagy megtartotta, vagy felelevenítette Hadriánusz Császár, ki alatt ez a' két Pannónia 200. esztendőkkel meghódulása után, közel 25. városokat számlált, melyek a' Pannoniai és Illíriai Legióknak katonai kvártélyul szolgáltanak.

A' negyedik században Galériusz Császár a' Dráva, Duna és Győr között fekvő tájéket elválasztá-Alsó Pannoniától, és ezen új tartományt a' Diokletianusz egyik leányáról, felesége' nevérol, Valeriának nevezé. ***) Ez hasonlóképpen két részre osztódott: a' Dunán partján fekvő *Rippensis*, az az: partinak, hívatatott; a' bellyebbi pedig *mediterranea*,

*) Sueton. in Auguri. C. XXI.

**) Sueton. in Julio. C. XXII.

***) Ést. Anec. Vitor. de Cocazib. c. 40. Annal. Marcellin. L. XIX. C. XI.

az az: bel-földi, vagy-is közép-földinek. Éppen ezen idő tájban változtattak-meg nevezei Pannónia többi részeinek is; mivel ezen időtől fogva Felső Pannónia, elsőnek, (prima,) a' mi Alsó Pannóniától felmaradt, másodíknak, (secunda) hívtatták; és mivel a' Száva két partjainak hosszában, egész a' Dunába szakadásáig e' Tartománynak nagy része kiterjedt, azért nevezték ezt a' részt Pannónia Sáviának. *)

Jobb kére a' Cétiusz hegyének, Felső és Alsó Pannónia közt, fekvének *Bojorum deserta*, a' Bójok' pusztái, a' Bójoktól, kik minekutánna Italiából kitollattattak volna, itt fészkeltek-meg magokat. Ennyit Pannónia köréről és határ'iról; a' mennyiben azt nagyobb pontossággal esmerhetjük attól az időtől fogva, mikor legelőször, alkalmasint Claudiusz Császár alatt, Római Provinciává lett.

Pannónia tehát föld abrazaink szerént; keleti részét Ausztriának és Stájer országnak, egész Magyar országot, a' mennyiben a' Duna partja' déli részén fekszik, egy részét Carniolának és Horváth országnak, egész Sclavóniát, és egygyik szélét Boszniának a' Száva hosszában foglalja magában.

Appiánusz Pannóniát erdőnek, Pliniusz makkal bővölködőnek, Solinusz **) lapályosnak, kiesnek és termékenynek nevezik. De Dio Caszsius és Strábó, azt írják: hogy Pannóniának sem termékeny vidéké, sem egészséges levegője, hogy abban sem bor, sem olaj nem termene; a' mi azonban idővel, és a' midőn Pannónia a' Rómaiak alá jutott, más-képp' volt. Mert Probusz Császár' uralkodása alatt, a' Szirmium mellett lévő Almu-z hegy katonák által válogatott szálló-vesszőkkel ültetett-bé. ***) Könnyen látható, miképp' fundálódának ezen külömb-külfölbefé ítéletek abban: hogy a' Tartomány fekvése nem volt mindenütt egyenlő, azonkívül, az idők' külömb-külfölbefé szakaszaiban, melyekben a' környül-állások szerint, más más formát és nemzeteket vett-fel a' Tartomány; a' minek következtében állapotjának természetiképpen javulni kellett, midőn a' lakosok a' Rómaiak' ortalma alatt, a' kivélt Rómaiakkal, megismerkedvén, a' győzők' nyelvét, erkölceit és mesterségeit bevénvén, előbbi durvaságokat letevék, és azt a' győzők' erkölcsével és kivélttségével, lépcsőnként felcserélték. —

Pannónia, melly több Császárokat ada Rómának 's mellynek vitéz Legióji több ízben megrendítették a' Római birodalmat, még a' katonai zendülések' háborgásai alatt is a' Római ortalom alatt, a' béke' javával elég sokáig virágozott; de végtére a' Markomanniai háborúk' oltá, mellyek főképpen Marczusz Aureliusz Antoninusz Császár' idejében esnek, sokat kezdé szenvedni; utóbb még többet a' nemzetségek' vándorlása' kezdetével, a' midőn egygyik nép a' másikat hol ide hol amoda toltá, és a' toltatott, vagy tovább tolvá, vagy vissza tolvá vált. Mivel állapotban lévén Pannónia a' Római Császárok' alatt, természetesen kedves prédája lón a' rabló barbár népeknek; azonban a' Rómaiak' annak birtokában maradtak, ha bár, mint p. o. Krisztus Urunk' után a' III-ik század' végével kevés időre elvesztették is; és a' Vandáloknak' azt által engedni kénytelenítették; de utóljára még is végképpen elestek attól, midőn az Ázsiából szakadt Hunnok' roppant birodalmokat Európá-

*) Pannonia, veterum Monumentis illustr. a. Jahn. Severin. pag. 1. seq. Schönwieser in. Roman. Inst. per Pannonias II. part. Partes II. Budae 1789. Mannert Geographie der Griechen und Römer. Thl. III. s. 151. fg.

**) in Polybist. G. 21.

***). Xopliosa in Proba, C. 19.

ban felállítának. Ezek a Hunnok Mogoli nemzet törzsek valának, a Kínaiak szomszédjai, kik ama híres nagy falat építék ellenök, de még így sem lévén elegendő bátorságban; végtére az egész Hunn birodalmat Ázsiában semmivé tevék, és a Hunnokat nyugot felé kiköltöztetni kényszerítették. Krisztus Urunk' születése után 374-ikben mentenek a Hunnok a Don folyó vizén keresztül, 377-ikben pedig Pannónia' meghódításához kezdvén, 420-ikban Áttila alatt véghez vitték 's a Rómaiktól forma szerint a később rajtok Gallióban, in Campis Catalaunicis diadalmat vett Aetius' kezéből Pannoniát által vették.

A Fő Folyók: a' *Duna, Mura, Dráva, Sáva, Kolapisz, Driná, Bacuniusz*, a' kit Pliniusz halkal folyónak nevez (placidiorum), a' *Rába, Vahlasusz*, most Valpo, vagy Mannert szerint *Sarvéc*.

Pannoniának Duna szigeteiről semmi bizonyost nem tud a régiség, de esmeretes előtte *Szegeszia* szigete a Szávbán hol Siscia mellett, a Colapisszal ezt a szigetet formálja, és *Metabarris* szigetje, melly legelsőbb Pliniusz szerint nem egy az élébenivel.

A Tavak közül a' Bóji pusztákkal határos *Peiso*, vagy Aureliusz Victor után *) *Pelso*, érdemel említést: ezt Gallériusz Császár, a Dunába akarta lecsapoltatni. Megmutatja Mannert, hogy az a' mostani Balaton.

A nevezetesebb Hegyek, a' *Céliusz, Claudiusz*, mellyről már Pliniusz beszél Varad Vármegeyében, híres hely az Erdődi familiára nézve. — *Okra*, Mannert szerint, a' körtvélyfás-erdő, Görz és Laibach köz't. — *Albiusz* vagy *Albanusz*, kiről már Ptolomeusz és Strábó beszél.

A Városok közt: Felső Pannoniában, *Vindobona, Vendobona, Vindomana*, Jornandesznel **) *Vindomina*, Ptolomeusznál, *Juliobona*, nekünk Bécs. Úgy valamint ezen Tájék' több városai, a' Római Legiók' táborozó kvártélyából származott. A' Notitia Imperii után, Praefectum Legionis X. Geminae habuit, nem pedig csupán Germanicae, a' mint Ptolomeusz' írja: mért Bécsben oly kövek is találtak, mellyek a' XII-ik, XIV-ik, XXX-ik Legiónak számjeleit viselték, Dio Cassiusz szerint pedig csak a' XXX-ik Legio hivattak Germanica; úgy hogy itt már több Legiók is lehettek. Feltalált köirásokon municipiumnak is neveztek. Meglehet, hogy Faviának is hívták, a' cohorte Fabianá. Pénzek, kövek, vödrek 's más a' szomszédságban lelt emlékek, valamint egy métföld jelkő is, ***) mellyet a' Bécsi hostátok' valamely szőlő-hegyében találtak, nagyon hihetővé teszik, hogy ez a' mostani Bécs, alkalmasint a' régi Vindobona vala. ****)

Carnuntum Pliniusz és mások szerint, Ptolomeusz *Rabonius*-nak nevezi, Pliniusz még téli Pannoniának is (*Pannonica hiberna*) Livius *****) kerített vároznak (munita urbe) nevezi. Már hajdan a' Rómaiaktól erős tábor-szállásúl használtatott. A' történetekben, főképp' Augustusz és Tibériusz alatt lón esmeretessé; mert mindgyöyike, minekutánna Pannoniát meggyőző, a' Dunát vevé a' Római birodalom' határsúl. M. Aureliusz, Antoniusz, az Eutrópiusz *****) bizonyítása szerint, három egész esztendőt töltött e' város mellett. Liciniusz és Severusz Császárok itt neveztek ki Imperátorokká, az Impéri

*) de Caes. C. 46. **) de rebes Ger. C. 50. ***) Ezen írtak: Imp. Caes. P. Licinio Cornel. Valeriano Nobilio Caes. Principi Juventutis Via et Pontes Tettata conlapas Resti. A. Vind. M. P. II. ****) Schönbömer. Brevis positio Vrbis veteris Vindobonae 1784. rec. 1787. 4. Volum. I. pag. 128. — *****) L. XLIII. C. I. *****) in Epit. C. 45.

Notitiában pedig ezt olvasni: sub Duce Pannoniae primae et Norici Ripensis, *Legiones XIP. Geminae Miles Liburnariorum Cohortis partis superioris Carnuntio*. A mai Hainburgnak tartják azt most, noha Schönviszner Carnuntum maradványait Sz. Petronella mellett keresi. Mannert is Petronella és Német Óvár (Deutsch-Altenburg) között sejtgeti.

Gerulata Castra, a mai Oroszvár (Carlsburg) a mit az Itineráriumban talált mértföldes távolságok is bizonysítanak. Itt *Equites sagittarii*, ijjas nyilas lovagok fekvének. Most egy híres Magyar Miniszter birtoka.

Quadratum vagy *Quadrata Castra*, a mai Ötevény, (Hochstrasz) A Notitia Imperii szerint: *Equitum Maurorum*, Maurusz lovagok szállása, *Arrabona*, most Győr, *Sabaria ad Statuas*, most Sárvár.

Petovio, *Pilovio* és *Pelobio*, most *Petas*, mert úgy találjuk írva a régieknél, és a köveken való írásokon, Ammianusz Marcellinus *) *Noricum* városai közzé, de Ptolomeusz Pannoniába teszi.

Siscia, Strabónál *Syscia*, (Sziszek) Zozimus is *praesidiariorum urbis Sisciae* emlékezik. Vellejusz *Paterculus* **) ki Tibériusz legátusa vala, azt beszéli: hogy ott téli szállást tartott Imperátora, Auréliusz Prudentiusz pedig egy Siszciai Quirinus nevű Püspökről tesz emlékezetet.

Aemona, *Emona*, *Hemona*, Schönleben után: in apparatu Carnioliae, a mai Laubach, vagy Lajbach Carnoliában, a mit Antóniusz Itineráriuma is bizonyít.

Nauportum, egy hasonló nevű folyótól vette nevét. Pliniusz és Strabó szerint, a Tauriszkusok gyarmatja (*Tauriscuria Colonia*). Vellejusz *Paterculus* ***) Tergezstével, (Tergezste talán a mai Triest) köti össze. Tacitus ****) municipális városnak írja, és azt mondja: hogy a Pannonok és Dalmaták felzendülésekor elpusztítottatott.

Alsó Pannoniában, mely a Dunán alól az Arabó folyójától, Mősiának határ széléig terjedt, délfelé pedig a Carniai havasokra támaszkodék, ezek voltak a nevezetesebb helyek:

Ad Statuas. Schönviszner szerint nem messze a mostani Bataszeghez, itt szaguldoztak a Római Táborszemek, (Vorposten) közel esvén a *Castra stativa*, álló tábor.

Bregetio, Ptolomeusz Felső Pannoniába gyanítja, Auréliusz Victor, a Valentiniánusz haláláról szólván, *Bergentio*-nak írja *****) Azt hiszik: hogy ez a mostani Esztergom. Antóniusz Itinerárioma, és a Notit. Imperii szerint találkoztott itt *praefectus Legionis primae adjutricis cohortis V-tae*. Mannert azonban Bregetiót, Szöny mellé, Komáromtól napkeletre helyezteti.

Avincum, *Avincus*, vagy *Aquincum*, Római Gyarmat, nevezetes Római őrizettel, mivel Sidon. Apollináriusz *****) így nevezi: *Martia*, a Notit. Imperii után, *Legionis II-dae adjutricis kvártély* szállása. Schönviszner *****) és Mannert oda teszik, a hol most Ó-Buda fekszik; *Decuriones quoque suos habuit*.

Cramerum, a mostani falcska Neudorf tájján, azt mondja a Notitia Imperii: *quod Equites promotos sub Duce Valeriae Ripensis habuerit*.

Vetussalina, Ptolomeusz után *Salinum*, város, az Imperii Notitiában előfordulnak: *Equites Dalmatae Vetussalinae*, a mostani Adony, hol sok régiségek kiásattattak, lapi-

*) L. XIV. C. 57. **) L. II. C. 115. ***) L. II. C. 120. ****) Annal. L. I. C. 20. *****) in Epit. C. 45. *****) In Pa-
 abgr. Jal. Val. Maleriano dicto. n. 127. wo aber die Elmschontische Ausgabe unrichtig Achintus hat. *****) L. C.
 Vol. 1. p. 85. 100.

des, inscriptiones, larium simulacra, lapides milliarii. Schönviszner *) tehát azt gondolja: hogy az Itineráriumban említett Római Ország-út erre vitt.

Lussumum, Lussonium. Schönviszner **) után három mérföldnyire Földvártól, hol valaha a Sz. Helena Apátsága állott.

Alinum Castrum, hol a Notit. Imperii szerint: cuneus equitum Fortensium vala. Az Itinerarium szerint, *in media Lugione* feküdt, a mit Schönviszner hosszasan magyaráz.

Teutiburgium, Ptolemeusz után, *Tithoburgum* Peutinger Táblája után, Erdőd mellett. Ha a szó' eredetire nézünk, úgy tetszik: hogy vagy a régi Németektől (Teutonen) épült, vagy legalább általok laktatott. Az Imperii Notitiában ezt olvassuk róla: Cuneus Equitum Dalmatarum Teutiborgio.

Cornacum. A Duna egyik kanyarodása mellett. Schönviszner szerint, az Itinerarium szerint, a mostani Opatovác, itt egy Cuneus Equitum scutuariorum feküdt.

Cusum, Ptolemeuszról erről egy szó sem találatik, talán a Quádusok országában való Cususz nevű folyótól kapta nevét, mert Tacitusz ***) ezt írja: A Quádok királya Vanniusz, és seregei közül némelyek, minekutánna országokból ellenséges módon kinyomattattak, a nékiek Tibériusz Claudiusztól megígért Római párt alá adák magokat, és általa Pannoniában egy darab földet kaptak; innen nem gyaníthatatlan: hogy ezen várost a Quádok építették. Fekvése, a mostani Karlovicz mellett lehetett.

Acinincum, Acumincum, a Duna partjánál, a hol annak egy észre-vehető görbülése van. A Ptolemeusz által feladott Pólus magassága után, kiváltképpen a Péter-váriával látszik egyezni, s így a mostani Pétervára (Peterwardein) helyére lehet gondolni. Mannert szerint Szalankemenére. Itt Equites sagittarii, ijjas lovagok feküdtek. Ammiánusz Marcellinus szerint Constantiusz Császár magas töltést és föld sáncot rakatott itten, mellyről órát katonáihoz. Ezt e' valamivel homályosabb helyét Ammiánusznak bővebben magyarázatja Schönviszner. ****)

Ritium Ptolemeusz, *Riti* az Itinerarium, *Ricti*, a Notit. Imper. után. Ptolemeusz' leírása szerint, a mostani *Scalenkemenre* mutat leginkább, híres azon szerencsés ütközetről, mellyet itt Lajos a Bádeni Márkgróf 1691-ben a Törökkön vett. Mannert Bolesis mellé teszi, az Imper. Notit. szerint: Equites Dalmatas habuit.

Taurunum, Pliniusz oda teszi, a hol a Duna a Szávával egyesül: innen azt gondolja *Celtáriusz*, hogy fekvése elnem hibázható. De minekutánna még bizonytalan, a befolyás mellyik torkolatjánál legyen keresendő; némelyek Belgrád helyére, a Száva befolyásának a Dunába jobb kézzől, mások bal kézzől, a hol Zemlén formál szegletet, helyeztetik Schönviszner *****) őket megegyezteteti, feltéven, hogy Taurunum Zemlén tájékan feküdt, a hajó sereg' és a matrószok' tabor szállását pedig, mellyet Antoniusz Taurunum és Singidunum közt helyeztetet, Belgrád mellett keresendőnek állítván. Ezt a közép magyarázatot Mannert is követi.

Sivium. Erről Zozimusz azt írja: hogy ezt, mind a két oldalról a Bacentiusz folyója mossa, melly az Iszterbe ömlik. Herodiánusz *****) ezen vidék legnagyobb városának

*) I. C. Vol. 1. p. 80. **) I. C. p. 70. ***) Annal. LXII. c. 24. — ad classen, in Danubio oppositam, praefigit. Secuti mox orientes, et acceptis agris, in Pannonia locati sunt. *****) I. C. p. 47. sq. *****) I. C. p. 16. — 29. *****) I. VII. G. 29.

nevezi, melyben Maximinusz Császár téli szállást tartott, 's Eutropiusz *) és Vopiscusz **) után, Probusz Császár, bizonyos mocsárnak fáradságos kiszáratásában bele unt katonáijától, ***) megölettetett. Közül feküdt Mitrovitzhoz.

Budalla, Budaia Szerem Vármegyében. Deciusz Császár' hazája.

Cibala, Ptolomeusz után *Cibalisz*, Hiulca nevű mocsár mellett egy dombon, Valentiánusz és Valensz Császárok' születése helye, a' Constantinusz és Liciniusz köz't történt ütközetről nevezetes.

Mursca, Orosziusznál *Myrsa*, Ptolomeusz az Alsó Pannoniai városokhoz számlálja. Stephanus Bizantinus után Hadriánusz építette. Nevezetes *Ingenus Vetranius* és *Magnentius* tirannusokról, kik közül az első, ezen város mellett megölettetett, és ha ő lett volna a' győző, vagy a' Császárságra mehetett volna, bizonyosan nem neveztetett volna élteben tirannusnak. Aurelius Victor Illíriába teszi, t. i. kiterjedeti értelemben vévén Illíriát, az az: mind Noricumot, mind Pannoniát az Illíriai tartományokhoz számlálván. Alkalmasint a' mostani Eszek leszsz. A' Peutingeri föld-abroszon *Mursa major*-nak nevezetik, tiz ezer lépésnyire ettől van nyugot felé, a'

Mursa minor, vagy *Mursella*, Zozimusz Constantiuszában Mursáról jobb tudósításokat adott, mint mások.

Antiana Castra. Bizonyos feltalált emlék után, talán valamely Antiánusz Alsó Pannoniában Proprätorságot viselő nevével, vette elnevezését, — a' bús emlékezetű Mohács' tájékán feküdt.

Sapianö, Pécs városa' szomszédságában, hol Ammianusz Marcellinusz ****) után, Maximinusz Császár született.

Stridon, Szent Hieronimusz' hazája, melyet maga régi határ-városnak nevez Dalmátia 's Pannónia közt. Celláriusz Alsó Pannoniához számlálja, a' Száván innen — többben öszsze vegyítik Ptolomeusz' *Saidroná*-jával, melyet ő Liburniába teszsz.

A' ki többet, bár kevés'bé emlékezetre érdemest akar tudni Pannonia' várossairól, járúljon Antóniusz Itineráriumjához, Peutinger föld-abroszához, és forgassa az úgy nevezett, és többször említett Imperii Notitiát.

Dalházy. Mihály.

*) E. IX. C. 11. **) in Probe mp. C. 21. ***) Wahrscheinlich war es Pabus Hilda, den Zosimus über Strimium setzt. ****) L. XXVIII. C. 2.

15.

ALPÍN,

Sulcze Rózsája III-dik Énekének kezdete.

Mint az arany Narancs, csak lassan dagadoz
 Kertészkedő kézen léves ére'tségre,
 Nem egy két bimbócska fájáról hulladoz,
 Illatozó almát míg kitoll az égre,
 Élünk' koszorúja úgy zseng, úgy fakadoz
 Mennyi kezdő remény tűn-fel, 's nem száll végre!?
 Szerencséről halom szollani a' bölcslet,
 Oszre ha megőjt, bár, mi kevés gyümölcsöt.

Azért helyes csupán egy vágótól függeni,
 Csak e' közé szőni érzetink' szárait
 • bár homlott ösvényen kelljen tévelygeni,
 Elhagyni minden más út' fény-fonalait.
 Vándorként kell annak, Vadont, Mélyt zsengeni
 Ki át' szökve nem egy árnyék homályait
 Vig-pihegye siet, ép lábbal végtére,
 Kedves övéihez megtérni est'ére.

Mert a' mit a' láng-szív jól tisztán felfogva
 Belsőtte 's mintegy beszívott magába,
 Azt ömlések között, azt szüntűgy zokogva,
 Éj, zivatar, hullám, víz, vas, tűz' szájába'
 Vész'-keresztül úzi. Az ég mosolyogva
 Csélcsap vágyainkat megjátszván, hűjába
 Vív az osztatlan szív ellen; a' mi nem gőz,
 Borostyánt érdemel, 's végtére mindég győz.

Bár meghazudtollja sorsom leczkémemet,
 Mert forró küzdésem gyümölcsstelen vala,
 Nem bánta-meg lelke'm hű lépés'imet
 Holott útjok, rózsá-reményeket csafa.

Ha szúrta is tövis mindég tenyer'imet,
 Kedveskede Dallal a' Költés' angyala,
 'S minél nyújta több bűt, az Imádott, nekem,
 Annál szebben hangzott keserves Énekem.

Igy járt az énekes Alpín, 5t' mióta
 Álnokul elhagyá csalfa szerencséje,
 Múzsájától jobban fénytült - fel azóta,
 Bú, 's vágy köz'tit lefolyó nappala, meg éje,
 Világ' elejétől hány Költő, hány Nóta
 Zeng arany időket? (szép a' bús szív' kéje!
 Önn' Paradicsomát a' ki meglelhetette,
 Azt nem énekel; mert el nem vesztette.

Ga. D. J.

HESZPERHEZ.

Szunnyadozó mennyből, deli ró'salehelleltű Heszper!
 Hozzám jöni sietsz e' liget' alkonyiba.
 Ah, ki mosolyg melletted? az én gyönyörűdes Enyelgóm,
 Kit mellyemtől, mint Phoszphorusz elragadál.
 Szökve legottan ölembe epedő lyánkám', elakasztá
 Harmatos egy repülő csókja sebess szavamat.
 Hagyj egyedül minket, jó Heszper, lenni homályban,
 'S bíborlángjaidal szent örömmük' ne zavard.

FONORI TREVREWR JÓSEF.

A' CSAPODÁR.

A' pajkos vándor ne hogy önként össze tapossa,
 Támaszt, mindég a' gyenge folyóka, keres.
 Trézsi tehát minthogy még gyengébb mint a folyóka,
 Sorban a környéklő fakhoz akasztja magát.

Ga. D. J.

AZ ERŐ' EREJE.

Lessing után.

Európa Jupiternek,
Mind Istennek, mind embernek,
Mindég állott ellene.
'S a' nagy Zeusz, hév lángjában,
Mindennémű formájában,
Kegyetlent talált benne ;
De hogy szarvas hó marhává,
Erős szűgyes szép bikává,
Magát ált' változtatta —
Európa' Királysága,
Európa' durcsássága,
Néki magát megadta.

Gs. D. J.

GYÖNGESÉG.

Öszve bolygok völgyet, berket,
Hogy kerüljem kinomat,
De hájképe vadként kerget,
És irigylí nyugtomat ;
Még a' sirba is követne.
'S ott is lángomon nevetne.
A' hol nyugszom, a' hol járok,
Szavát hallom-zengeni,
Fel-lelnek a' szem-súgórok,
Lángjokat kell érzemi.
'S a' mint vágyom őt kerülni,
Csel-törébe kell merülni.

Szívem, elmém játszi csónak,
 Dúlják a' vész' hajjai,
 Nincs part a' hű távozonak
 Szét - törnek kormányai,
 Bú, öröm, mosolygva hánynak,
 Szellő-kényin eggy leánynak.

Távolába', bájkörébe',
 Én hasonlón reszketek,
 Haragjába' szűz kegyibe',
 Forgatnak száz érzetek,
 Ha vig, vig vagyok, és sirok,
 Ha sír, szívemmel nem bírok.

KOVACSÓCZY MINÁLY.

EGGY MAGYAR ENEKESNÉ? KÉPSZOBRA ALÁ.

(Eggy berehben.)

Kypriusz' alakjában Cataláni mosolygja-körül e'
 Szent berek' alkonyait. Térj ide, hiv Idegen!
 'S nézzd arczán kecscit, 's eleven gyönyörörajkait. Édes
 Hangját íme lehet látni, de hallani nem!

PONORI TARNAWK JÓZSEF.

K O S Z O R Ú.

Zöld koszorúm fűrtős fejedet, Ninon, általölelte,
 'S ró'sákat lenget illatozó hajadon.
 Nem sok idő reptén elhervad fűzetem ottan;
 Oh de magad, koszorúm szép koszorúja, virulsz.

PONORI TARNAWK JÓZSEF.

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI
M I N E R V A.

Harmadik Füzet.

Márczius 1825.

16.

GÚTHI ORSZÁGH MIHÁLY'

MAGYAR-ORSZÁGI NÁDOR' KÉPE.

Feledés' örök homálya mereng sok pompátlan sírhalmokon, melyek alatt nagy lelki hőseket, 's némes honfiakat takarnak a' gyászgöröngyök. Érdemdjában néma tájak jutnak olykor a' Nagynak; 's a' póritélet az érdemet, a' fényes ravatalokról szokta mérséklenni. De nagy a' Nemes behorpadott gyászhalma alatt is; 's a' virtus, mint a' gyémánt durva agyag mellett, dicsőbb fényt villant onnan; hol a' külszínű hatalom nem ohajtja azt önnön sugáriból szemfényvesztve alkotni. Égbeötös kecsét ad ez a' bíborfénynek; páros disszel 's égi gyönyörrel lobog-ki a' daróc alól, mint a' nap a' sötét felhők' öléből.

Dicső tettei, 's Királyaink' kegyei által virágzék ugyan már az előtt is a' Gúthy nemzetség, de hogy a' dicsőség' 's dicsnek legfőbb pontján feltűnhete: Mihály cselekvé. Ez tevő tulajdonává e' fő ágnak az Ország h nevezetet is, mely azelőtt Gúthy névről vala ösméretes.

Még nevendék, negyven játszótársat szedett-össze Mihály; 's azokat katonai rendbe alkotván, maga ki a' többinél valamivel nagyobb testalkatú volt, a' hadijelt előlviselve, játék közben, ifjú hőseit a' Mosoni megye' szélén fekvő atyai birtokán túl, épen az ország' határára vezérlé. A' honkormány' felvételére, 's Er'sebet és Mária Királynéjünkön Horváth János által okoztatott méltatlanságok' megbosszulására sietett e' tájban Sigmund Brandeburgi vezér hadiseregével Magyar-országba, 's a' Gúthyak' szerencséjökre, útjában e' gyermekátör szeméibe ötle. E' jámbor Mársz megállapítá valamennyire 'Sig-F. M. Or. Minerva 1. Negyed 1825.

mondot; 's a' csataarczban, és hadszínen feltűnő játék, gyönyörbe bájolta. Csudálta főkép' e' gyöngékben mind a' bátor hőstekintetet, úgy mindnyájokban, de kivált a' hajlélt viselő Mihályban a' gyors elevenséget. A' gyöngé korban feltűnő valamely különös nagyság, 's felemelkedett lélek szülték kivált a' csudálatot. És valóban 'Sigmondnak azon kérdésére: hogy kik lennének? Mihály a' felelet' terhét róá mint Vezérre tartozónak lenni híven, mindnyájok' nevében nemes tüzzel állítá: „az ország' katonáji vagyunk, 's Királyunk 'Sigmond.“ Mihálynak bátorsága, 'Sigmondot azon új kérdésre gerjeszté: hogy ha ő maga lenne 'Sigmond akárnák e' Királyoknak? Semmit nem tünődve állítá Mihály: „hogy mind maga mind övéji örömmel hódolnának neki.“ E' felelet kedves reményt nyujta 'Sigmondnak, midőn csak ebből is, — jöllehet II-ik Károly' megöltetésével a' hon' Naggyai különböző gondolatokban haboztak — előjeleit látta örömgyanújának, mellyek őtet a' magyar trónushoz juthatással, könnyebb módok által, mint maga vélte, kecsgettették. De pontos felelete, 's gyors tűzű lelke Mihálynak oly következtést szülő álmélatra ragadták a' Királyt; hogy idővel Mihályt udvari hívei közé számlálá; 's minthogy magát egykor ország' katonájának vallá, őt Ország' h nevezettel parancsolta illetetni.

E' nevezet átment a' maradékra is, örömmel fogadtatva attól, tudván: hogy Mihály egyengeté-ki előtte, a' fő méltóságokra vezető ösvényt. 'Sigmond alatt nyert kivált magas dísz az Ország'-nemzetség; 's a' mint Bonfiniusz állítja: ennek uralkodása alatt avatottak sok fő méltóságokba e' dicső ág. Mihály volt első ki 'Sigmond' hajlandóságát megnyeré; ő volt azon időben mindenek felett; mivel legmagasabb kegyeit tapasztaltatá. Mihályt a' legfőbb hivatalokra emelni, tükéllete volt a' Királynak, de még ezt az ifjú kor gátlá. Azomban csak hamar Királyi-pohárnok-mesteri díszel ékesítetvén, 'Sigmondnak Olasz ország' útjában kísérője lett. Még magasabbra ohajtá emelni a' Királyt őtet, de e' dicső Uralkodónak 1437-ik évben történt halála, nemes szándékát félbe szakasztá.

Mind e' mellett sem hagyta-el Mihályt a' remény. Tudta: hogy a' virtus' valóját minden helyen megtartja; 's nincs oly meredek 's járhatatlan ösvény, hova ennek vezérkarjain eljutni nem lehetne. Érdembecsben is állott ő: Albert; L-ös Ulászló; V-ik László; és Corvin-Mátyás Királyaink előtt, polgári és hadi érdemei miatt. Ulászló Fő-ajtonálló-mesteri fényre emelte. A' számos Nemesek és Honnagok kíséretében, Belgrádra és Temesvárra mentt, 's onnan Budára visszatért Királyt híven követte. V-ik László' uralkodása alatt Ország-bírói; nem sokára Corvin-Mátyásnak a' fogságból királyi székre lett dicső fellépése' első évében, 1458-ban a' hon' Nádori méltóságával tiszteltetett-meg. Hadi és polgári kormányra termott lelke, kivált hogy amaz elsőbben szabadabban hinthesse-el sugárait, Bessenyei Mihály Alnádori méltósággal segéd társul rendeltetett mellé.

Már 1440-ik évtől fogva, Fridrik Császár' kezei között tartatott a' korona. Ez just tartott ezáltal az ország'hoz; 's nem volt remény a' trónusnak e' szent tulajdonához. Ország' választaték kieszközleni a' honnak e' kincsét. Végre csakugyan kivitte: hogy 1463-ikban 23. évek' lefolytta után, 60. ezer aranyon, a' korona visszaszerezeték a' honnak, mellyel 1464-ikben, Mátyás a' Nemzet' örömtapsai között, a' Nádor' befolyásával megkoronáztatott.

Ország h Mihálynak harczható fegyverét, 's hős lelkét, az Erdélyi, és Moldvai zendülések fedék-fel először is. Nyolcz ezer lovas, és négy ezer gyalog seregekkel követte ő a Királyt. Erdély, Szentgyörgyi János Vajda által, (ki egyszer'smind a pártosok által Királynak választatott) jelenté hódolását. Moldvában daczosabb ellenségre talált Mátyás. István Vajda, a' tartományt bekertelő erdőségben, 's meredek havasokban bizva, önnön kárával ellentállani törekedett. De az elláított hegytorkolatokon tűz és fegyver által útat nyitva, Romanum-forumig (Róma-vásár) haladván Mátyás' seregei, ezt hamuba döntik; 's magokat Bánya-várossában összehúzzák. Az éj kezdetével a' övénnnyel körített városra tüzet vetve rohan az Ellenfél. Gondos készülétkben találá a' miéinket, kik egy marczona ütközet után, melly kegyetlen vérontásról nevezetes, az éj sötétében az Oláhok visszaverik, futásra kényszerítik; 's közülük hét ezret levagdálnak. A' Magyarok ezer kétszázan hűnytak-el a' csatahelyen; 's maga a' Király a' viadal küzempette nyil által veszedelmesen megsebesített; 's ekként Moldva meghódított 1467-dik évben. Ezen alkalommal Mihály Nádor — a' mint többen írják, hős-lelkének sok jeleit adá, a' ki tudniillik nehány Honnaggyaival az Oláhok' rohanásai ellen kemény erővel viaskodék; 's vitéz karjainak menyköcsapásai vérpatakokat árasztának.

István Moldvai Vajdán vett diadal után, a' Cseh-vihar kezdődött. Ezeknek Lippha Henrik' vezérsege alatt történt gyakori berontásai miatt, Ország h Mihálynak a' hon' határán sok bajlódásai voltak. Mátyás, a' nyugtalanokat megbabonázni akarva, 1468-ikban Podiebrád Cseh- király ellen, kemény hadierővel útnak indúlt. Jeles példajit adá vitézségének itt Mihály Nádor; kinek Bonfiniusz rövid foglatban akarván lerajzolni hőselkét, ötöt második Nesztornak nevezte. Illy, 's hasonló, Vezérek alatt, nőttön nőtt Mátyás' szerencséje! Elveszté ugyan is Podiebrád Trebycziumot, Brúnát, Spilbergát, Olmuczt, 's Morvának főbb városait 's erősségeit; 's diadaldiszben fogollyá lön Viktorínusz, Podiebrádnak fia.

Alig tért-vissza hadierőnk Cseh-országból, 's ismét új gondot adott Nádorunknak a' Török-csel. A' Cseh-had alatt jó alkalmat nyervén ez, húsz-ezer emberrel a' Száva' partjára szállott, és Szabács nevű erősséget felépítvén, varörökkel megerősíté. Kinézése álnok, 's azért gyűlöletes volt. Innen akarta Syrmiúmot, Ausztriát, sőt a' Magyar földet is önkényes berontásaival háborgatni, 's üdöklésekkel és gyujtogatásokkal pusztítani. Mihályt, a' Kalocsa Érsek Gábor inté-meg a' vész felől. A' Nádor neki feküdt minden gondjaival, hogy az erősséget felforgassa. De legszebb igyekezetét is elrontá a' barbarusoknak szemes vigyázatok, 's éjjeli és nappali serény munkálkodások. A' Török vadkénynek leginkább kitétetett Syrmiúmnak védelméül tehát, Szabácsnak általirányában, a' tulsó parton Mihály új erősséget emel, azt derék hadierővel megtölti; 's a' Barbarusok' czéizásainak sikeres gátot vet.

Ez alatt a' hon' kebelében, a' pártütés' lángja lobbot vete. A' honnak sok Naggyai, kiknek Vitéz János Esztergomi Érsek, és János Pécsi Püspök voltak fejeik, Mátyásnak tett hódolásokról lemondván, helyette II-ik Kázmér Lengyel Királynak hasonló nevű fiát, akarták a' királyi székre emelni. A' párthivek elannyira sokasultak, hogy az országban Mátyásnak csak 9 megye hódolt 's adózott. Most tűnt-ki Ország h Mihály' nagy lelke; kit semmi kérelem 's kecsogtetések meg nem tántoríthatának. Hogy

érdemeit örökösítse: a Pártosoknak lecsillapítása, 's a közsensend visszatérítése hibáz-
tak még abból. Új példáját adá mind változhatlan hívségének, mind rátermettségének
akkor: midőn némelly előkelő Nagyokkal, Esztergomban Vitéz Jánosnál megjelen-
vén, láng ígéji által az Érsek' szívet Királyának vissza adá; 's azt ennek kegyeibe vissza-
szerzé. Így állítá-helyre a' hon' békét; 's hívsége, a' Lengyelek' nyugtalan szívében mely
benyomást hagyott maga után.

Új vihar fenyegeté ismét a' Magyarokat. Az Alemannok', Csehek', Lengyelek', és Törö-
kök' hadilépéseik okozák ezt. Aczélmejjel nem különben, mint szerencsével vitt ezek el-
len Mátyás, Mihály Nádor' örleke, 's segédkarjai által; midőn ez, a' csatasíkról a'
hon' kebelébe visszahívatott a' Király' személyében felügyelni a' Haza' belső dolgaira.
De hanyatló korának, valódi érdemeinek, dicsően viselt dolgainak, a' halál' 1479-ik év-
ben véget vetett. Méltó szüntelen emlékre; méltó arra: hogy Bonfiniusszal ötet a' késő
kor is, okos, és nem a' balesetek, hanem a' megérett tapasztalás által lett bölcs; a' hon
és Királyaihoz őszinte hív; 's a' hadi dolgokban tapasztalt tudós férjfiúnak vallja és hídje.

Egy fia hagyott maga után, Lászlót, ki a' mint Timon állítja: 1476-ik évben a'
Magyar-honba diszes pompával belépő Beatrix Királyné kísérőjének Vezére volt; 's ki az-
után Fő-lovaszmesteri tiszteltetést nyert.

Nyugodjanak széthállott csontyaid Ország, talán már rég' felugarolt sírhalmod
alatt is!! Országokat megérvő egykori léted, nem hagyja késő unokáidat megpirúlni.

Debreczeni Bárány Ágoston.

17.

Egy két Dátum I-ső Mátyás nagy Fejedelmünk' Meczenásságáról.

Honnunk' dicső fejedelme Corvinusz Mátyás a' királyi széken, nem csak mint feje-
delem 's hadi vezér nagy bölcsességet és bajnoki szívet mutatott, de mint a' tudományok'
nagy pártfogója is megkülömböztette magát. Nagy barátja volt a' tudósoknak, 's jeles ju-
talmak által igyekezett azok' hajlandóságát a' maga számára megnyerni. Ennek gytimölcse
a' Magyar földön csak hamar egy tellyesen új élet, 's szokatlan munkásság leve. A'
tudományok' eléségítésére vezető entuziaszmsusz az ország minden elsőbbséivel közösült; 's
így történt, hogy két esztendőnél hamarabb Magyar és Erdély országban két tudós tár-
saság álla elé, mellynek tagjai nemes vetekedéstől tüeltetve, főképpen a' szép-mesterség-

gek' körében különös elő-meneteleket tettek. Mátyás' hogy e' fellángolt tüzet elaludni ne hagyja, a' Budai várban egy felséges könyv-tárt állított-fel, melly mindennek, de főképpén a' szintágy általa felállított Budai Univerzitásnál fénylő tanítóknak 's tanulóknak szüntelen nyitva állott. Ezen könyv-tár' fenn-tartása királyunknak esztendőnként 33000 aranyában került, 's mint Fabricziusz és Lomajerusz jelentik 55,000 darabot foglalt magában. De ezen könyv-tár' fénye, melly az akkori időben, igen ritka és rendkívül való lón, nem sokára eltűnt. Hanyatlását több okok eszközölték. Léttét először is felállítója' halála rázkódtatá-meg. Második Ulászló, Mátyás' követője a' trónuson, nem sokat gondolt a' tudományokkal 's azoknak művelőivel. A' felséges könyv-tár' bővítése 's cinosítása nem vala hát gondoskodásai' tárgya; de mint egyy őrző angyal, gyakran segített pénzbeli szükségén. — Tudva van ugyan is, hogy ezen egyébiránt jó lelkű, 's igazságos fejedelem gyakran olly igen megszorúla pénz' dolgában, hogy az országnak 's személlének jeles szolgálatakat tett tudósokat a' pénzzel meg nem hálálhatván, kénytelen vala nékik jutalom gyanánt, könyvekkel kedveskedni, mellyeknek akkor nagy becsök volt. Így bánt az udvaránál meghítelezett külső országi követekkel is. Így vesztegetődtek-el a' könyv-tár' legjelesebb kincsei. A' könyv-tár' őrző, a' király' példáját követvén, ha fizetnie, vagy barátjának kedveskedni kelle, könyvvel állá elő. E' módon vesztek-el sok jelességek, mellyeket Mátyás király nagy munkával, 's költséggel szerzett. Még bé nem hártásodott ezen seb, mikor a' Törökök' durva keze egy másodikat ejtett a' könyv-táron, Budának a' pogányok által történt elfoglaltatásakor. A' munkák' nagyobb része a' lángok' prédájává lón, 's olly nagy vala a' pusztítás; hogy a' hajdani Corvinussi könyv-tárnak már csak árnyéka is alig maradt. Mikor 1686. ('s így 196. esztendővel Mátyás halála után) Budát vissza-foglaltuk, csak 300. darab taláztatott, melly szerzetét egymásra halmozva, egy pincze' allyán fektűt. —

Mészér Jakab.

18.

Zágráb Várossának törvényes rendszabásai.

A' Magyarok' vitéz királya IV-ik Béla, (kinek olly sok a' Tatárok' kegyetlenségeitől országin ejtett sebeket kelle bégyógyítania,) mindég nagy jóssággal bánt, valamint közönségesen minden jobbágyaival, úgy különösen, a' hozzá mindég hív Zágráb várossának lakossáival is; mellyet az 1266-ik esztendői November 20-ikán kűlt Decretuma által a' királyi városok' sorába emelt.

Örvendettek a Zégrábiak ezen megkülönböztetésnek, 's nyert szabadságaik' megtartása végett, olly rendeléseket igyekeztek szabni, mellyek társaságoknak több erőt és állhatatosságot adhassanak. A' köz meggyegyzés' szellemétől lelkesítve, bemutaták törvényeiket Béla királynak, 's kérték és megnyerték azoknak megerősítését.

Emlékezetre méltók e' törvények. Tartalmok szerint, minden földes úr, Magyar, Horváth, és Tóth országokban, 's Dalmáziában, tartozott, ha jószágai' határában, egy Zégrábi polgár kirabolatott, vagy megölettetett, a' vétkest személyesen elérkitni. Ha ezt nem tehette, vagy tenni nem akarta, kötelessége volt a' kirabolatottat jószágából kielégíteni, vagy, ha a' megtámadtatott a' gyilkos' keze alatt elesett, a' gyilkosság' bírságát megfizetni.

Ha egy polgár a' másikat megbántotta, köteles vala a' megbántó, ha téte, bémizonyosodott, a' megbántatottnak kielégítésére tíz penzát *) a' felsőbbségnek pedig büntetésül száz ezüst fillért fizetni. Ha egyik a' másikat pofon vágta, vagy hajon kapta, a' megbántó, ugyan azt a' megsértést vala kémtelen büntetés gyanánt elviselni. Ha az efféle bántások a' bírós' a' tanácsbeliek' jelenlétében történt, a' megbántónak a' büntetés díját duplán kelle letenni. Ha pedig magán a' bírón, vagy a' tanácsbeliek' egyikén paczkázott így valaki az ítélő-házban, akkor húsz márk ezüstöt fizetett a' vakmerő. Ha a' kárhozatott e' summát nem vala képes letenni ícgalmasság nélkül elvesztette jobb kezét.

Ha valamely polgár *háromszori* büntetésen esett által, 's nem adta a' jobbúlás' jelét, először is az egész közönség előtt, nyilván becstelennek hirdettetett-ki, azután a' város' határán túl üzetett — ezen felül birtokát is elvesztette, mely eladódott, 's ára a' közönség' kincstárjába folyt.

Ha valamely polgár haragszában egy más polgárra, valamely ülő szerszámmal; p. o. karddal, késsel lánczával és nyíllal rá támadott, büntetésül a' város' kaszszájába két, a' megsebesítettjébe pedig tíz ezüst márkot kelle fizetni. Ezenkívül még tartozott az általa ejtett sebek' gyógyítására használt orvost és orvosságokat is fizetni.

Ha egy szántsándékos gyilkos' szabadulását a' futásban kereste, jószágát veszté-el, mellynek két harmada a' meggyilkolt atyafainak, egy harmada pedig a' városnak jutott.

A' szántsándéktalan gyilkosság' díja száz-húsz penz a volt. Ebből száz a' megölt atyafainak, húsz a' város' kaszszájának jutott.

A' polgárság maga választá bírót, kit a' király megszokta erősíteni méltóságában. A' választásra képtelének valának mind azok, kiket vétek vagy büntetés bélyegzett. Ha köztudomású volt, hogy valaki egy más polgár' becsületét megsértette, vagy mint hamis vádoskodó és tanú lépett-fel valahol, az illy' ember soha se' vétetek-fel a' bírói hivatal' candidátussai közé.

Melzer Jakob.

*) Pénz a magyar pénz volt, 's 40 ezüst fillért foglala magában, — a' mi pénzünk szerelőt, körül-belől 20 ezüst krajczárt tenne.

19.

Mire szántam a' Fiamat?

Egy bohózat.

Szép dolog uraságra születni! Bár mint hányakodjon az öntagadást parancsoló Stoa, gúnyologjon a' szűkölést jévalgató Cynismus, ritka lesz márma, mint hajdan is ritka volt az olly anticyrás beteg, ki tenyeréből igyon, midőn pohárból íhatik, sőt szívesebben ne lássa asztalán az arany vagy ezüst kelyhet, kupát, billikomot, mint a' csekély árú üveg poharat, bár az ital egyaránt óltja is mindnyájából szomjait. Szép dolog uraságra születni! A' kigondolt vagy csak álmodott kéjt, bohóságot is egybe valósodni látni, hintón vágatni-el a' gyalog czipelkedő mellett, árnyékból mosolyogni az égető napon izzadót, ha egyebünk nincs is pénzünk után tiszteltetni, morzsáink hullátásáért folyó és álló, kötött és kötetlen írásokban magasztaltatni, a' szegény folyamodó előtt büszkén merengni, ügyes dolgainkban elhitetni a' Világgal, hogy igazunk van, valamint azt is, hogy más egyagból készítette mejjünket Titán. Ah valóban szép dolog uraságra születni! ha már apáink' izzadásai kivívták nekünk irigyelhető jussunkat semmit sem dolgozhatni, 's még is többet emészthetni a' dolgozónál, 's míg más jámbor löt, fut, fárad, a' pattanós pamllagon heverészve mondhatni: *Deus nobis haec otia fecit; dulce est desipere in loco.* Ha hát Úrnak születhettem volna, bár ki legyen szegény legény!

De a' szegénység sajátom nekem, 's tán leg jobb barátom e' világban, mert holtomig nehezen hágy-el; azt sem igen reménylhetem, hogy Fűjammak ki fogom vivhatni a' feljebb dicsért irigyelhető just. Mit neveljek hát belőle? — Mester-embert Uraim! egyenesen mester-embert és nem mást! azt is meg mondom millyet, de előbb azt sűgom-meg: miért?

Akármedlyik világi helyzetre vessem szememet, nem talál szívem nyugvó pontra benne.

A' Tudósnak belső értéke rendszerént nincs egyarányban a' külsővel, a' melly sokat tud, szint olly sokat éhezik, 's minden tudományával rongyos kabátját nem tudja beföldani. A' fej rakott, a' kamara üres, a' ki akarna nem adhat, a' ki adhatna' nem akar, 's a' jámbor tudós igazán ollyan a' világban, mint egy szép mivű erszény a' szegény legényenél; használható, de ritkán használ. Ollyan mint az: *obsoletum verbum* a' beszéd' részeiben.

Fiam Tisztváielő ne legyen, ne hogy elvétvén az arányt, fényleni vágyjon használás helyett, 's hivatalja tekintetét ön' személyéhez varrja.

Az Orvos szép pályát választott, de a' játszi kényű szerencsével tesz egy ember-számot, 's a' világban sokat rovatnak egymás rovására. Azt hallom: Loos Dániel Berlinben emlékpénzeket készített a' végre, hogy a' meggyógyáltak azokkal jöltévő orvosainknak hálat mutathassanak. Szép gondolat! 's mi lehet szív-emelőbb annál, ha egy öreg orvos, sírja szélén efféle emlék pénzekből fűzött hosszú fűzérrel bizonyíthatja-be az emberiség'

javára használt életét? De jó Loos Dániel Uram! miért nem készített ollyas emlék-pénzeket is — valami fekete maszszából, halál-fejvel 's *memento mori* betűkkel rajtok — melyekkel Orvos-uraknak a' kezek alatt megdicsőültek! El-hagyóttjaik kedveskedhettek volna? Így sülné-ki mind *proicit* mind *deficit*! Nem! fiam Orvos ne légyen, ki szegény gyakran büntelen szenved, 's bűnösen ragyog, 's ha keblében nagy a' jutalom, rendszerént nem felesleges a' zsebében, ha pedig ez rakott, nem ritkán üres amaz.

Patikásnak adjam? Ez csak keze az Orvosnak. De mit ártana ez? Kéz, láb, nincs számadás alatt, mint fő és szív, és így sorsa nyugottabb. A' patikai nehéz szagot a' nyereség jó szagáért könnyű volna szenvedni. De nem! fiam ne légyen az! a' nyereség veszélyes szaga megjárhatná fiamat szinte a' szédítésig; *exoticus* szerek helyett adhatná a' hazaiakat, 's félek a' számtalan *surrogatumoktól*.

Földmérő legyen? Perlés, osztozó zaj, 's csata közt tegye munkáit? Közfalakat vonni testvér, atyafi, szomszéd közt, 's nyakát szegni az arany egygyértésnek, öles lánczal szagatni a' természet' lánczait, ez legyen gyászos mive?

A' Fiam Prokátor nem lesz, hogy az igazságnak, az egyszerűnek, mindég szempontokat keresgessen, 's felé arányozzon, de melléje csapjon. Az igazságot mint cselédet ne szegődtesse!

Szép a' Kereskedő, a' Kalmár' osztálya. Mint a' méhecske munkásan dongja-be a' világot, keletet nyugottal, északot déllel sógorit, nemzeteket korholtat, 's mint a' pók' szövedéke közepében szerzte terjeszti fonalait, ő is polyp-kezekkel hat-ki mindenfele. De ah! az ércz melly közt forog, gyakran meg érczesíti megkeményíti szívét, 's hajlik ember-társát, a' vele rokon lelkűt, az isteni szikráját, meg annyi Bánya-cuxnak tekinteni. Nem! fiam Kalmár ne legyen! félek a' sikos úttól.

A' Katona érdemet arat, de viszont arattatik, 's kepére jár közte a' kaszás halál. Egy nyomon járda! e' mankó az érdem-jelekkel. A' Hazáért halni szép pengés, benne élni szép érczés! Ah egyyetlen-egy szeretett fiam Katona ne legyen, reszket a' szív a' Szülőben!

De Mivésznek óhajtanám, főképp' Festőnek. — Sort ülni a' Rapháelekkel, Caraccikkal, Mengszekkel, Angelókkal, Dürerekkal, vagy csak Hazánk' Öserjével, Kupeczkyjével és Mányokyjával is, dícső lenne! Miveit királyi Galleriákban függve látni trucczolni az időnek és mulandóságnak, hizelegne! De hogy a' jámbor Mivész Hazánkban, éhen dolgozott mivénék, rongyosan koldúljon vevőt, 's a' lelketlen vevő ekkor is gyakran azt véltje, hogy kegyesen pártot fogott olcsón tett vásárlásával, mellyel a' vászon' 's festék' árát megtéríté, nem! fiam inkább láng képzeteiben festegessen bájos ideálokat magának, 's hagyja szappan-buborékként enyészgetni őket. A' haszon egy lesz!

Hang-mivésznek épen nem nevelem. Félek, hogy instrumentjei bájos hangjait zavarba hozhatnák gyomra' korgásai. Osztán ki nem *diletans* már ma? ki nem *musicalis*ch? Nem várhatjuk e' minden órán, hogy még az iszonyodás síkoltozásait — ha póktól, egértől, véletlen csóktól ijedeznek Szépjaink — vagy a' fájdalom' sohászszait és felkiáltásait is gazdag torokban, vetélkedők' szorencsétlenségük hallására 's a' t. innet-tova B-dűrből vagy C-mollból, kóta szerént ejtendőjük? Ki nem tudja már ma értői pergő nyelvvél, a' legfinomabb tagolgatással megítélni, hogy X** vagy Y** Énekesnének milyen a' területje, (*Umfang*) a' Scétája 's a' t. 's ha nem tudja, ki nem szégyenli hogy annyira elavult? Hej! pedig sok

kontár közt csak nyavalog a' mivész, 's azon mesterséget, mely felől azt véljük, hogy értjük, rendszerint csak azért szoktuk becsülni, hogy bennünk megvagyon.

Poëta se legyen a' Fijam, kivált ne Magyar! hogy a' Müzsája szárnyas lovon járjon, maga gyalog; hogy mind úntalan a' Moecenásokat kiáltozza, de szava kiáltó szó legyen a' pusztaiban. Azt mindazáltal nem bánom, hogy ifjontan, mintegy bajusz és szakál ötödéskor, egy két érthetetlen versecskét illegetesen valamelyik Folyó-írásba be, csak azért, hogy just vívhasson-ki magának, érettebb korára, a' midőn már okoslat irhatna, critsiálhatni.

Gazdának sem szántam a' Fijamat, hogy véres veréjtekkel egye kenyérét, az egynehányadik falatot: egész Európa panaszkodik a' szántás-vetés süllyedése ellen. Jobb és kéj-adóbb dolog, mint túrni a' földet, hetykén járn rajta, 's lenézni az izzadóra.

De azért úgy nevezett Gavallér se legyen ám, hogy henye nem-dolgozásban lelje kényét, vagy forgó szélként kerengjen az emberek között; másnál költsön, de csak magát szerezze, mindennek barátja legyen, de csak magát legyen, de csak magát legyen.

Nem! az én Fijam mindezekből egyik se legyen! Mester-embernek és nem másnak szántam én őtet.

Csak egyedül a' Kézmesze áll az arany középszer' boldogságában. A' természet nyers adományt finomítja, a' szükségeket kényekké varázsolja, fényt ültet a' sovárgás' ölébe, gazdagságot von be a' Karzatokba, jobb keze a' Kalmárnak, bal a' Szántóvetőnek, lába a' kény — 's ünyűző Nagyoknak; de még is a' maga Úra, sőt másoké, 's független az idő' móstoláságitól adoztatja a' világot. Ha jég járt, aszály per'selt, áradás dűlt, kenyér, só, hús, gyapjú rukkolt, neki nem árt; rukkolt mive is, 's búsúljon a' ki tud hozzá! Gyarapodása bizonyos, 's a' ki ifjontan kisedő bőr-izsákjával hátán, viaszvásznas lappal fején, 's vándor-botjával kezében, alamizsnát kére ajtódban, emeletes háza ablakain eregeti-ki pipája' füstjét, vénségére. Addig is ki van vigabban mint ő a' Czehék' szállásaikon és báljaikban? ki mint ő vándorlásaiban? világokat lát, tapasztal, 's mint igaz Cozmopolita, Hazájának fogad minden tájt hol mestersége virágozhat. Fejét nem töri hálótlan munkákkal, nedvet nem poshasztja henye ülésel, vért nem sűrti a' sáppadt gondai és szorongó epekedéssel; a' ma át holnapra 's holnaputánra is, 's csak időtlen betegség sz, a' mitől retteghet, de a' folytatott munka óvja tőle, 's kit ne rettentsen ez? A' kormány' dolgain nem aggódik, isméretlen a' Nagy-világ' mázsaival, fortélyaiival, 's gyakran ha fölpillant is a' Nagyk' ragyogásaira, majd mosolyva forgatja Jegyző-könyvét levélről levélre, melyben sok Nagyságosok és más Úri-rendek veszteglenek a' késedelmések között. — Hat napokon munkálkodik, megszűn a' hetedikén, 's ennek felét Istenének, felét kedvesének szenteli. A' veres betűs napok' estvéin jobb kezével vigyorgó lyánkáját karolva, baljával tele poharat markolva, úz bajt, gondot, héti fáradást, 's boldog mámor kereng fejében, boldog mámor szibong szívében!

Ah valóban az irigylésig boldog helyzet a' Mester-emberé! Mindazáltal a' Contó-be-szedések, a' fessez' antichambrirozások, az üres biztatgatások, vagy épen goromba eligazittatások, sőt gyakorta a' Nagy-harangra szólló útasittatások, a' bájos Tableauból, mint illik, kihagyandók lennének.

De im az újunk sem egyforma! azt mondja a Magyar; nem egy becsűek előttem a kézművészek is. Némellyekkel betegségek atyafiaszkodnak, másokban örök tusában áll az ember a sáttánnal, többek kelletlenek 's az idő változásától függnek. Sokakat ki avit a módi, és sok mint a paraszít-plánta embertársainak bohóságain és gyengeségein elősködik.

Nem! az én Fiam egyenesen Asztalos legyen, és nem más! 's tudom rózsát ültet egykor a síromra, szerencsés választásomért.

Az Asztalosnak, bár merre fordúl, terem a föld, hizik a göboly, gyapjaz a juh, két keze az ekéje, szorgalma a kincs varáksló veszsző. Ezek által mindenét magának köszönheti 's büszkén elmondhatja a Schiller német Műsája után:

*Rühmend darf der Tischler sagen,
Höher darf das Herz ihm schlagen:
Selbst erschuf er sich den Werth!*

Kérem kedves Olvasóimat jól megválaszszák azt a szempontot, melyből én itt Asztalosom' becsét tekinteni kívánom. Mert az emberi becs felette sok szempontot kiáll, 's majd minden embertől másból tekintetik. Ezen *Becsre* mintegy kőya-vetyélnék az emberek. Legfentebb szabja azt a Theologus, ki isteni szikrát 's halhatatlan lelket lát embertársában; alább a Philosophus, ki nemes Mönászkökből szerkezteti össze, 's a szabadságnál fogva tiszteli. A természet vizsgáló és Anatomus, testi alkotmányá' remek mívét, az inak' csuda szövődéseket, az agyvelőnek, e' materialis léleknek bámúlható alkotását csudálja, 's becsét ad a' legtokéletesb' állatnak a' természetben. Lejebb nézi őtet a Politicus, ki az embert társaságos életben tekinti, 's a' társaság' külső és belső erejére ejtendő segedelméről méregeti. Legcsekélyebb ígérő a Kalmár, 's nagy része a' pórságnak, ki csak pénzéért, vagyonáért, köznyáloményéért becsüli az embert; mert ezeknél csak portéka az ember, 's hitvány rásdás a' vagyonára. Ezen utolsó, mint mai köz becs-mérték szerint, értem én Asztalosom' becsét is, ámbár gyakran a' többi becsekben se marad hátra azoktól, kik fellengős mosolygással pillantnak-le gyalú-asztalára.

Az ő mestersége egyszerű, de a' makkot hagyott ember nélküle nem lehet. Ki nem avúl a' többé a' világból soha, 's míg Nemzetek, Karzatok porba dölnék, tudományok, művészi előlépések a' vérengző hadak', *Megdől*'-jára veszteglenek, vagy hátrálnak, az Asztalos' mestersége foly 's fénylik, 's legalább mankót, fákézet 's Ispotályi nyoszolyákat készíttet a' nyavalygó emberiségnek. A' ki nem fáradó természet nyújt neki mív alá szereket, 's ő arra fordítja ezeket, hogy embertársai alkalmasan lakhassanak. Az ő műveivel telik-meg házunk, 's nem ő kíséri e' szerszámaival éltünket végig? ő első és utolsó Kézművésünk, az ő bölcsőjében nyikkan-meg első sírunk, abban ringanak előkori álmaink. A' boldog Ifjat lángoló párpálával az ő nyoszolyája fogadja-el. A' torok' és gyomor' örömei — Földi istene soknak! — nem az ő asztalán szedetnek e? 's bolyongásod' végével, bár csillagokat szedtél is alatta, nem az ő gyászos koporsójába kerülsz e? Hát a' karszék, a' mellyen ülsz, ki műve? Ah csak akkor, ha a' Nagyok előtt, kik le nem ültettek, fuszesen kelle örökké állanod, fogod érezni melly jó tét egy karszék!

Nincs kit irigyeljen az Asztalos, elebb utóbb reá szorúl mindenki. Ha ablaka előtt bűszke equipage-ján elcsörtet a' kevély dúsz, megállítja ő suszszánó gyalóját, utánna to-

kint a' meredezőnek: megállj! így szól mosolyogva, körül deszkázlak egykor; szűk levegőt zárok melléd, nem többet egy szippantnyival is, mint cselédedhez, 's fa-szegeket verek körülöd, hogy a' férgek elébb juthassanak henyén hizlalt testedhez! 's e' szók után élesebben suszszan a' gyalú.

Ha csinos öltözetű 's viseletű uracskákat, mindúntalan mosolygani, száraz kezét mosni, hajlongni, édelegni lát mások körül, 's ugyan ezek őtet 's másokat a' fizetésben megcsalják, özvegyeket árvákat nyomnak, ártatlanságot öldösnek: fogcsikarva hasonlítja őket gyáva asztalos bútorhoz. Felül úgymond mahagóni vékony lapozat, fényes politúr 's alatta kórhdott fenyő!

Ha atyafikat a' vagyonon perleni, barátokat egymás ellen torsongni hall: rosasz enyvezet uram! úgymond, úgy barátság mint atyafiság; nincs szorító kapocs már ma, 's felvállik ideje korán.

Fűrésze' harsogásától, ha Xantippéje van, nem hallja zsörtölését. A' durva deszka' kigyalulása, magzatira nézve a' nevelés' jótételeit juttatja eszébe. Vas és fa-szegeit a' szerelem', és szeretet', foglalékhoz hasonlítja. Gyalú-asztalára, mellyről remekek kerülnek-le, azzal a' büszke érzelemmel tekint, mellyel a' Szerző a' maga író-asztalára; ámbár közte és az író közt fonák az arány. Mennél közelebb lép az asztalos a' nap' műdjához, annál becses'bb műve; mennél közelebb az Író az ó Görög 's Rómaihoz annál jeles'bb. Az asztalos nem lehet remek nélkül mester; lehet az író e' nélkül is cselheli 's törvény-szabogató. Az asztalos, friss fát, deszkát, új izlésű bútorrá alkot; az Írótól, kivált a' magyartól azt kíválgatják, hogy új dolgokat ó szavakba bújtsasson. Abban mindazáltal kezét foghatnak mind két nemből a' számos kontárok, hogy sok szü-ette kórhdott gyáva művekre reá vonják a' szemvákító fényzetet, 's ám szemeskedjen a' vevő!

Némelly hivatalkák sem vethetik szemére, hogy az Asztalosnak accidétiúscskája sincs. Mire való a' fűrész-pör, a' forgács, a' gyalú-pántlikák? Igaz hogy nem deszka darabok, nem egész deszkák!

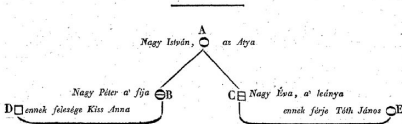
Asztalos légy kedves fiam, és nem más! 's ha egykor levívott éitem' estvéjén befogod szememet, hű fűi hálából gondoskodásomért, készíts számomra egy koporsót, egyszerűen zöldre festve, annak jelétül, hogy nyugottabb lakást reményltem túl a' sírok' homályán, mint innen rajta. Egy csonka oszlop tartsa egygyűgyű hamv-vedremet, de a' mivész óvjá-vésőjét a' virág' 's rózsza koszorúk' vésésétől reája; mert tövisse szűrt ugyan; de a' rózsát nem szaggathatám. Fel-írása csak ebből álljon: „Itt nyugszik szegény Atyám mint fáradt vándor, ellankasztva sorsától 's az emberektől; fő jöltévóm, mert asztalosnak szánt, fő jöltévója én, hogy koporsómba rekesztém.“ Nyugodjon csendesen!

Fáy Anárás.

20.

Az 1824-dik Eszt. Tudományos Gyűjtemény' VII-dik Kötetjének 120. 121. és 122. lapjain feltett törvényes Kérdésre

Rövid Felelet.

1-*ső* J e g y z é s. A' kerekded figura férjfit, a' négy-szegletű fejű személyt, az egyszeri keresztül-rántás meghalást, (mert a' kétszeri mást, de azt máskor) az egyenes linea származást, vagy generációt, a' görbe pedig házasságot vagy egybe-kelést jelentenek juridice. És így B és C *mas et famella*, származtak az A'-tól. — C és E egybe keltek, valamint D és B is — B és C meghaltak, a' mint az egyszeri keresztül-rántás mutatja. És így D özvegy asszony, E pedig özvegy ember.

2-*ik* J e g y z é s. E' már a' Kérdés: hogy D és E egybe kelhetnek, vagy is összaszo-házassodhatnak e'?

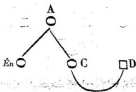
3-*ik* J e g y z é s. A' D sógorai mind azok, valakik B-nek testvérjei. B-nek pedig azok a' sógorai, a' kik D-nek testvérjei.

4-*ik* J e g y z é s. Hasonlóképpen C-nek a' sógorai mind azok, valakik E-nek testvérjei. E-nek a' sógorjai pedig mind azok, valakik C-nek testvérjei. Innen következik: hogy D és E nem sógorok' egymással tellyességgel, és innen meg ismét a' következik: hogy ámbár ezen két házasságból született gyermekek egybe nem kelhetnek (a' melly is bizonynyal igaz) de a' Szülék, tudniillik ebben a' felvett esetben a' D és E egymással bátran egybe kelhetnek. És így ebben habozni nem lehet, mint a' tisztelt Kérdő mondja.

5-ik *Jegyzés.* A' sógorságnak tulajdonképpen nincsenek grádusai; mert a' grádusok a' származás vagy generatio, vagy nemzés által léznek; a' sógorok köz'tt pedig semmi egybe köttetés a' származás vagy nemzés által nincs, hanem az elhálás által (concupitus, Beyschlaf); azonban még is a' grádusokról való tudományt a' sógorokra is resájok szabták, és ilyen regulát állítottak-fel: a' mely grádusban valaki nékem vérem (consanguineus) ugyan azon grádusban az a' személy, a' kívül ő hál (concupit, beyschlaf) énnékem sógorom: p. o.

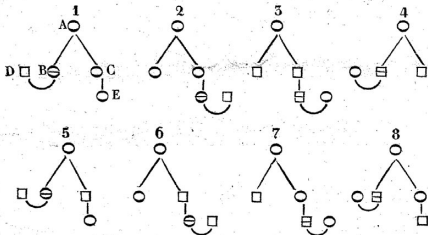
Én az A-val, az én Atyámmal, az első grádusban vér vagy atyafi vagyok; ugyan azért is én a' B-vel, az én mostoha anyámmal az első grádusban sógoros vagyok. Vagy

Én a' C-vel az én férjfi testvéremmel, a' Római Polgári Törvény szerint a' második grádusban; az Egyházi Törvény szerint pedig (Jure Canonico, az egész Kereszt Világ ezt követi, akármellyik Secta légyen is az) az első grádusban vér, vagy atyafi vagyok. Tehát én D-vel a' Római Polgári Törvény szerint a' második grádusban; az Egyházi Törvény szerint pedig, az első grádusban vagyok sógoros. Éppen ilyen módon kell lineáról való tudományt is a' sógorságra alkalmaztatni. Ha én valakivel az egyenes lineában atyafijas vagyok, tehát én úgy az ő feleségével az egyenes lineában vagyok sógoros. Ha egy mellék lineabéli atyámfija megfeleltésem, tehát én úgy az ő feleségének a' mellék lineában sógora lézsek, p. o. B nékem az egyenes, D pedig a' mellék lineában sógorom vagy sógor-asszonyom.

6-ik *Jegyzés.* A' feltett hosszás kérdésben a' felelet is megvan; hiszem ott háromféle Definitiók is vagynak; de ha egyszer Cicerónak minden Munkáit egy dió-hajba bészorítjuk, nehéz ám azt kifejtetgni, mert igen apróra kell írni, ahoz pedig jó szem kell, és csak más könyvekből lehet kimagyarázni.

7-ik és utolsó *Jegyzés*. Minthogy a' sógorságról vagyon szó, gyakorlásnak okáért, talán világoztatásnak kedviért is, vegyük-fel egy melléklíneabéli, a' Római Polgári Törvény szerint harmadik, de az Egyházi Törvény' számítása' módja szerint csak második grádusbeli valóságos sógorságnak e' következőzendő nyólcz (mert több nem is lehet ebben a' grádusban) eseteit:

Móses csak az elsőt tiltja, tudniillik az apám' meghóltt férfi testvérjének életben maradt aszszony özvegyével való egybe-kelésemet, vagy is, hogy az E a' D-vel egybe nem kelhet. A' többieket nem tiltja. Most már azon disputálnak a' Júrísták, hogy ha valyon Móses az egész grádust é, vagy csak ezt az első esetet, a' melyet említ, akarta é megtiltani? Némellyek azt állítják, hogy az egész grádust. Mások pedig csak az első esetet ismerik megtiltottnak, és azt is dispensálhatónak. Az említett Egyházi Törvény szerint, valamint a' Consangvinitásnak, úgy az Adfinitásnak is mind a' négy grádusai inclusive tilalmasok, respective.

Czövek István, Prokátor.

21.

KÖNYV - VI'SGÁLÁS.

AURORA, Hazai Almanach.

Kiadá Kisfaludy Károly 1825. (Negyedik év) Pesten, Fűskötő Landerer Lajos' betűivel.
286. 's egynehány lap.

Ez a nagyobb 12-ted rétbén, külön külön színű és cífrázatú keményebb papíros borítékokban megjelent Zsebkönyv, három rezzekkel, 's a' czímlapon egy kis jelképecskével ékeskedik. A' könyvecske' levelkéinek lapszélei bé vannak aranyozva. Két össze hajtott kiterjeszhető kótás levelek kötettek végére. Gróf Gyulay Ignácz Horváth-oroszági Bán' hitvesénc, született Báro Edelsheim Erzsébet Asszonyanak szóll az ajállat. Tartalma hol folyó hól kötött beszéd.

Gyakorlatlan lévén nagyobb kisebb könyveket vagy kiszemelgetni, vagy bírálgatni, habozom valóban külsőjével, avagy belsőjével kezdjem é? De mivel a' belsőnek kedves szintügy mint kedvetlen mind illetése, mind illetődése, csak mindenkor követi a' külsőjét, és ez mindég, mindenütt és mindenben úgy vala, 's bár mint akarhatnaám másképp', alkalmasint ez után is mindenkor úgy leszsz; nekem hasonlóképpen még a' F. M. Or. komoly pillóságú Minerva' tekintete előtt is a' hajnal Isten-asszony' külseje körül kell letelehly ügyetlenségemet próbálgatnom.

Legyen hát szabad mindenek előtt dicsérnem, azon, mind az ajánlót, mind az ajánlás' elfogadónéját becsesítő érzést, mellynél fogva a' könyvecske egy oly fő-méltóságú Magyar Asszonyanak nyujtatott-bé, ki noha külföldi születés, már úgy honnósodott-meg, valamint némely honni dómáink megkülföldiesedtek, Magyar létükről csak akkor emlékezővén, mikor a' Magyar özvegyek' jussai forganak kérdésben.

Már a' mi a' Könyvecske't magát illeti: bár mi ritka legyen az arany a' XIX-dik században, és mindazonáltal azért látnám azt szivesebben egyebütt, mint a' Magyar könyvek lapjainak szélein, mivel vagy körmöket vagy körmöcskéket kell venni segédül, az arannyal bégummizott és össze ragadott levelkek' szét nyitogatására; 's nem egy Magyar Ürficskát, nem egy Magyar kis-asszonykát láték, ki kevésbé izzadott, midőn a' Német tánczban körül forgattatnék, mint a' Magyar Zsebkönyvek' béaranyozott levelkéinek szét szedése' fáradságos munkájában.

Nem szóllók: (mivel csak most kezdek lenni kritikusz.) az Arabsz eredetű és a' Francziák által hozzánk költözött szóról *Almanach*. Egy öszibe csavarodott kritikusz barátom azt hiszi: hogy nálunk Magyaroknál, a' c betű soha se hangzik úgy, mint a' k, és h betűnk; melly az Olasznál és Francziánál gyakran szusz és csupa lehellet, nálunk soha sem az; azt javasolná tehát, maradnánk a' Zsebkönyv nevezet mellett, vagy ha a' Francziák merték az Arabsz szót francziástani, mernők mi is magyarosítani a' Francziát, és mind írni mind ejteni *Almanak*; ha pedig gyenge fültünket sérti a' k betű, mellynek úgy is bőségében vagyunk a' szavak végzetén, írának *Almanah*. Én ugyan

mondtam neki: ne akadémkoskodnék, hagyná-meg a' külső szónak külső bélyegét, hadj ríjjon - ki eredete, de ő az eredetek' megjegyzését a' származási szó-tárokba, nem pedig az írás' folyamatjába igazítja, a' hol úgymond oly kevés szükség van valamely honnosodott külföldi szónak eredete kijelelésére, mint akármely hazafuítás (indigenatus) által magyarrá vált külföldi grófnak szüksége lenne külső országi eredete' kimutatása végett, egy parádés bálban, p. o: Ó Fő-hercegségénél a' Nádonál, Magyar mente mellett koszperddel megjelenni.

De menjünk által a' rezekre. Rózáé felséges. Tellyes nyakán és mellyén elszilált hajfürtjei; a' pihegő szívet övedző Magyar vál, ábrázatjának ártatlan elszánással szomorgó vonásai, megigézve tartóztatják-le a' ránéző szemeket. Jó közel válához, túgas köntöse' ujjaiából a' leggyártottabb mesztelen kár nyúlik - ki, 's ált'-ölelt hárfájának szélelég kanyarodik. Ezt a' gyönyörű jobb karját kar-perecz szorítja gyengédeden. Feje hátuljáról végig nyúló fátol lebeg. Ül a' szép teremtés, 's hajló fejével, hárfáját tartó baljára támaszkodik. Hárfájáról így lefüggő karja' alsóbb részét a' húrok' ürein keresztül mintegy árnyékban szemlélhetni. Szárnyacska repes a' csinos és magas hárfá' tejején. — Mind ezek valóban jelentő és bájoló szépségek. Nem lenne' é, a' térdén felülíg festett Róza, ha ültéből felkelne nagyon tenyeres talpas, 's nem ártana é izmos-sága érzelmességéről magunkban formált képzetünknek? nem merném elhatározni.

A' Magyar Amazon' rézétől nem lehet hasonlóképpen elragadtatni. A' ferde kardot emelő kar nem szép, pedig lehetne, ha kevesebb erőt árúlna is el egy férjfiui karnál, 's valamivel többet egy nem Amazonnéjánál. Az egyik paizsonlévő állatra tellyességgel nem tudok rá esmerni.

A' harnadik képmetszés, melly a' térdelve szerény vitéz Tihamért mutatja, mint indul, (nagy Lajosunk és udvarnokai, 's udvari dámaít jelenlétében,) az ő nyakába függeszteni a' jutalom arany lánczot, a' szelíd képű Gróf Malatészáné, igen ható minden tekintetben; kivéven egyedül a' Királyt, ki noha a' képvisői mívészségre nézve ezen esetben, itt a' képen nem a' főszemély, mindazáltal még is csak Király és nagy Király; de ha nem lenne is oly nagy, mint a' millyen volt, még akkor se kelle vala őt' úgy adni: mint ha Dobzse László lett volna.

A' virág-lánczolatok köz't repeső két ámorkák, vagy angyalkák a' czim-jel képecskében nem deríthették-ki kritikuszi komolyságotat.

Ákár jók, akár roszzsák e' kritikák, legalább érzésemnek tartalmai, 's nagyobb részéntek oka adódik; ez pedig talán azért szükséges, mivel ennek hijjával nem élésülhet, nem formálódhatik a' kritikus' ítélete, a' néző pedig vagy olvasó, vagy festő, vagy író nem tétetik a' tárgyra figyelmetessé. A' roszzs és hibás, vagy semmi ítéletis jobb, úgymond agg kritikus' barátom, az okatlannál, és mindent, a' jót a' közepszerüvel és roszzsal együtt, göggel, enn szeretve, felületesen elütőnél. Én ujoncz tehát nem a' mostanság divatban lévő kritikák' pusztán cifra, vagy olykor nehézkés rá májára fogom ütni a' magamét, hanem ítéletem' élesítése, izlésem' formálása végett adván magam a' szemetes mesterségre, és javítani, nem pedig akárkit is, (ha igyekszik, bár mint hibázóék, vagy láttassék nékem hibázni;) elkeseríteni akarván; alázatosan előre-engedelmet kérek, midőn nem azt nézem, ki írt valamit, hanem mit és miképp? Mindég egésségesebb vagyok, 's frissebben indul vérem, valóhányszor ditsérlétek. A' gyalázashoz tellyességgel nem tudók, csak a' gögösök felett

szoktam olykor olykor elmosolyodni; de nem kell figyeltlenségemet rossz néven venni, — az csak annak a jele: hogy még ujjoncz kritikusz vagyok, és még nem oly szives, kegyes és elmés századba való, mint a mostani. Előre látom: mint szórándok unalmakat! mint fogom ástoztatni némely olvasómat! semmi; jobb ástozni, mint botránkozni, vagy botránkoztatni. A' dologhoz tehát:

Több jeles darabokat foglal magában az ez idei Auróra. A' folyó beszédbeliek közt legnevezetesebb benne Tihamér. A' történetet, mint valami egészet, minden eltéréseivel nem tudnám előbeszélteni, oly szövevényes fonalakon halad; némely egyes gondolatokhoz tehát és az előadás' színéhez kell magamat egynehány példákban tartanom.

„Az mondódik a' 108-dik lapon Tihamérről: „korán árva, Apór' udvarában nevelkedett, 's ezzel már elebb megjárván az Olasz földet, gyuladózó lelke ott a' Scipiók' és Fábíuszok' honában lengé körül először a' hősök' sírjait, kikre nem a' kevély uraság 's liu ősi czimer, hanem valódi személyes érdem tiltete borostyánt.“ De a' Scipiók' és Fábíuszok nagy Patrítziuszok valának, és őket színtűgy a' vitézség, mint az ősi czimerek dicsőítették.

A' 122-dik lap' végén ezt olvasni; „Hajnali csillagként, mely szebb létbe világít, tünt fel Róza Tihamérnak.“ Ugyan minek testetleníteni a' szép testi képet? miért lenne ez vagy erőtlenebb, vagy kellemetlenebb, ha természetesen így adódne? Hajnali csillagként, mely első derületében világít, tünt-fel Róza Tihamérnak.

A' 123-dik lapon ezek fordulnak elő: „Ha Róza' külső ékei valami ürességet hagynának is a' köz léten túl vágó ifjú' keblében, fölülleg betölté bal esete a' hijányt, 's az óhajtott dicsőség Rózába vegyült, 's úgy nézett utánna, mint a' vándor a' leszálító napra: „A' külső éke' valami üressége, oly sok féle értelmű kitétel nyelvünkön, hogy azt talán soha sem fogja megizelni a' Magyar elme, a' köz léten túl vágó ifjú' keblét, színtűgy nem. Tedd itt a' köz lét helyett a' köz indulatot, 's azonnal láthatóbb leszz a' kép, 's még is a' testi vágásokon felül emelkedett ifjú' lelkes ábrándozásait mintegy árnyék homályban hagyandja sejtened. Miért nem inkább valamennyire testesíteni a' kitételben a' lelkest, mint a' testit oly igen testetleníteni? Nagyon németesek az efféle kitételek, bizonyos fagyaló buzgást árasztanak a' beszédre. Olyan a' Rózába vegyült óhajtott dicsőség is. A' nagyon határozatlan, valamint nagyon testetlen kitételek nem születhet a' lélekben, 's onnan a' szívben azt a' derülettel vegyített homályt, mely annyí bájjal bír, az előadások' némely neimeiben, és a' mely az érzevé értett muzsikához leginkább hasonlítható. Ezt nevezi igen helyesen Staël Aszszonyaság: „le Vague. Rokou lévén ez a' homályos érzés a' muzsika' melázásaival, inkább illik a' költőt, az énekes beszédbe, és ott is jobb az egésznek attól meglehetlene lennie, mint csupán helyenként, ábrándozatokat kísérő elandalodásokkal azt kishajjgatni. Ily forma, de más nemből, az; a' mit a' 126-dik lapon olvasni: „épült Rózának belső világa, népesülve tündér alakival képzetének.“ Ezt kolozszális, roppant hasonlatosságnak nevezhetném, oly kevés idom *) (proportio) van a' hasonlított és a' hasonlítottat közt. Nagyon kell vigyáznom, mikor a' kicsint a' nagyobb mellé teszem amannak kicsinségét emelni akarván, mert ha felette nagy a' köz, a' Neveléséges' határhoz vezetem olvasómat, a'

*) Régi szó. Azt lenno olvasni, innen is a' ábrándozás, idegenlata, idegenlata.

helyett, hogy a' Hatósnak köribe vigyem. Így mosolyogtatja-el a' sírni kész olvasót a' sopánkodó Ovid' ezen hasonlítása:

Haec facies Trojae, cum caperetur, erat.

Ezen kitéltet pedig: „*épül belső világa*,” fordítsa bár akárci, vagy Görögre, vagy Latánra, vagy akárci más nyelvre, kivévén a' Németet, nem igen fog boldogulni. Azt csak nem kívánhatják, minden literatúrái érdemeik mellett is a' Németek; hogy őket akár szebben érzőknek, akár mélyebb és szoros'b elmékedőknek tartásák a' többi nemzetek, a' Görögökneki, vagy Rómaiaknál, vagy egyáltalában minden egyéb nemzeteknél. Miért nem mondja hát senki a' Németea kívül, *meine innere Welt*, *meus mundus internus*, *mon monde interieur*, *il mio mondo interno*, *my internal World*, *maj vnyiternyi svet*? holott ezen nemzetek mindnyájan szintúgy képzik magoknak a' világot, és annak, mind egésze, mind részeleitjei szintúgy rájok latnak. — A' Görög az embert kis világnak mondta: μικροκοσμος, — és még se mondja: εως κοσμος αωραιος. Oka talán az leszsz: hogy a' metafora, (ha még is metafora) felette erőltetett, az az: csak a' harmadik vagy negyedik következtetésében érthető. Mikor a' Német így szól: *meine innere Welt*, nem a' külső világot gondolja magában képezve, hanem egy egészen más, külön és olykor ellenkező világot; 's tellyességgel függetlent a' külső hatásoktól, ez az *ens metaphysicum* pedig, mellynek még inkább nagyulni kellene, mikor képzeletünkben népesülő világnak neveztetük, nem adhat még homályos képet sem a' képzelő tehetségnek. Maradjon hát nem bánom e' kitéltet a' maga helyén a' metafizikában; de ne írjuk -le efféle szözlásokkal Tibamér' életét.

Mind ezeket csak azért hoztam elő: hogy figyelmetessé tegyem Hazámfiajat, és kivált egynéhány írójinkat kitételeik' megválasztására. Az illyeknek sokasága idegemittel főképpen a' többi nemzeteket, a' Német könyveknek, a' Magyar olvasókat pedig, a' Németeket igen követő Magyar írójuk' sürűbb olvasásától. Nem kell erőltetni a' valódi hatáságot, mert megátalkodik, 's küszdés közben meggyengül.

Még csak egyeullen egy jegyzéket. A' 137-dik lap végén, 's a' 138-dik' elején ezek mondódnak: „Vernersek egyik biztosa, csak hamar kivett belőle mindent, mi „használhata urának“? *Mi a' mi* helyett nem mindég téendhető. *Mi*, ezt teszi: *quid*; *a' mi*, *quod*. Nehéz érzeni, és még nehezebb tudni, hol elhagyható nyelvünkben az izecske *a'*. Jól tennék grammatikusaink, ha e' tárgy felett egy kevésbé mélyebben eszmélkednének. Az *a'* izecske, határozottabb értelmet ad, és így olykor hatáságot szerez, azonban némelykor a' határozottabb, mások a' határozatlanabb hat ránk jobban. Azon eszthetikuszi grammatikusunk, ki ez eránt bizonyos regulát szabna vagy adhatna, (mert addig csupán érzésünkől kell vezéreltetnünk) — nagyon érdemessé tenné magát nyelvünk' dolgában. Mindazonáltal megjegyezhető itten, hogy még a' Görögök' meghaladhatatlan szépségű előadása is tele van ó, η, το -val.

Másik fő darabja Aurorának, Borbély Helena', a' Magyar Amazon' levele, Férjéhez Békési Istvánhoz; a' kötött beszédi dolgozások között kétségkívül a' legjelesebb. Mit fesszegessem, minő vers nemben kellett volna e' levélnek íródni? miért írjon alagyas versekben Borbély Helena hitvesének, mert Ariadné Ovidnál azokban írt kedves hiteltlenjének? ha pedig Ilona' századja' szokását kellett volna megtartani, rimelt hauggyeztető hat lábukat olvasnánk. Azonban nehéz törvényt szabni egy hős szívű fogoly és bús aszszonyak, mitsoda féle versekben írjon urához? Ha már kritikusz lé-

témre kéntelenítem valami nem jót mondani a' felséges dolgozásról, azt jegyezhetném meg: hogy a' levél végével folytatott verseket, új czim alatt, mint új darabot kellett volna kinyomtatni, az egésznek egysége megtartása végett.

Oly szép, oly eggyügyű szövésű az az egész levél, hogy nem győzi az ember eleget olvasni. Változón, 's mintegy önn magoktól fejlődnek ki a' fogoly nő' helyhezetei, gondolatai, és érzései. A' szerző' tolla költeményes, gyönyörűek a' képek, helyesek és igazak a' metaforák, a' versek mindenütt jól hangzanak, az az: a' szerint mindenkor, a' mint a' mindenkori gondolat és érzet megkívánja — az Amazoni karakter kezdetétől mind végig hibátlan, elváltoztatlan marad; szóval: mind az egész, mind a' részletek olyanok, 's oly gyönyörűen egymáshoz illők, *ut quivis speret, frustraque laboret ausus idem*. Én, nem csak hogy helyben hagyom a' mértékes határbuak' választását; sőt magasztalom is, mert, mind eposzi, mind drámai formák és helyhezetek fordulnak elő a' dolgozásban. — A' helyes szépségek' megkülömböztetése és kijelelése, szint oly hasznos, mint az elsikálásoké, 's kétség kívül sokkal gyönyörködtetőbb a' kijelelő' részéről. Indúlunk hát magunkat és olvasóinkat gyönyörködtetni:

A' Tömösvaratt fogásában ülő nő szemére hányván a' többi között férjének ország gyűlésre menttét, mikor a' Török jószágaik' szélénél ácsorga, ezeket írja néki:

„Kellettél e Fejérvárban? vagy nélkülöd a' sok
Jámbor Atyák semmit nem tudtak szollani bölcsen?
Élemedett öregek; ki te nem vagy, kellenek ottan:
Illetik a' fiatal tőr, pánczél, 's tábori munkák.
Ott harczolni elég szóval: harczolni emitten
Fegyverrel szüksé, és vért izzadni csatázva;
Ott, ha ki veszt pörben, nem fog csonkúlni hazája
Általa: itt minden fogyatás nyirbállya határit.“

Ugyan nem úgy van é ez írva, mint csak Virgil írhatta volna, ha Magyarul írt légyen?

Hát ezen az emlékezetben önként megragadó képes vers?

„Csarnokod elpusztult, márványai meztelen állnak.“

'S mikor leírja szerencsétlenségét a' bús nő!

„Menny-be, 's ha szív mellyedbe szorult, szemeidre tapasztszad
Két tenyered; ne hogy a' látás lábodról elejtsen,
'S elfojtódba te is mellettek lelkedet add-ki.“

Ez bezzeg nem hamis páthosz.

A' szegény elhagyatott így írja-le zokogásait:

— — — — — „elaludt panaszimra síráimok
Omlottak kipirult orcámról nedves ölembé.“

mi ható itt a' „kipirult arc és nedves öl!“!

De a' költeményes nyelvben is felette ügyes a' Költő, p. o.

„Meglett, a' miokért remegék,“

Nem a' bombik, hanem

„a' bömák' hányása.“

hogy képezzen a' hang.

Ily forma ez is: nem az onomatopoejára, hanem a' kitétel' hatósságára nézve

„halálunk'

Napja jelen“

„És ha Facsád elkél, legalább hű hőlgye maradgyon.“

és mi szép eme az előbeszélési előadásba mozgást hozó forma,? mellyre mind a' folyó, mind a' kötött beszédben oly gyakran akadunk a' régieknél:

„A' Török a' közben lajtorján mászni“

be nem csak a' versben nem férő, hanem egyszer'smind elhidegült volna a' kitétel így:

„A' Törökök a' közben lajtorjára mászni kezdenék.“

Nem megrázó é ez a' szép Görög forma?

„Kendefi, a' bajnok: „jól hogy közelebbre kerültök,
Felhevesedve kiált, Mahometnek kölykei, küld ma
A' poklok' mélyére karom vacsorálni, 's halálom
Nem leszsz boszszútlan“?

ha úgy tennők: „a' bajnok Kendefi felhevesedve kiált: jól van; hogy közelebbre kerültek Mahometnek kölykei, küld őket ma karom a' poklok' mélyére vacsorálni,“ bizonyosan ügyis és még világosabban kilenne nyomva a' gondolat, és elég erős is lenne; de mennyivel erőtelenebb a' szavak' rendesebb elhelyeztetése mellett? azonban itt éppen ez a' szók' elhanyagása és elszórása adja-meg a' savát a' kitételnek és bélyegezi a' költőt, *disjecti membra Poetae*. Nem archi-poeticum és valóban Homericum e' itt az önnön karja' megszólítása Kendefinek? nem felette természetes é, hogy a' neki boszszantott vitéz Mahomet kölykeinek hívja elleneit? és a' pokol' mélyében akarja a' pogány kölyköket vacsoráltatni, 's őket kihivogatván, mintegy örül a' veszedelemnek vitézsége hevében.

Nem látszatunk e' Virgilt olvasni, mikor e' sorokat olvassuk?

„Ötszáz késérte Facsádnak

Rontására gyalog; félannyi nyeregben; az ágyu

Kétszer tíz, iszonyú öblük, mind menykövet osztók.“

Mi felséges és egyszer'smind takaros rövidség!

Hát lehet-e az Amazon' hős lelkét tetteben és szóban igazabban festeni?

„Harczra! vitéz hősök kik vagytok, jertek utánam.“

Férüak Aszszony után,“

nem felejtezik-el azomban, a' bátor szívü hölgy neme' gyengeségéről, így folytatván:

„Vágtam, mint lehetett; de karomnak gyöngye csapásit
Viszszacsapás nélkül, 's nememet gúnyolva fogák-fel.“

's miként festi a' dicső Aszszony a' maga elszánt hadainak vitézségét:

„Már nem is életökért látszottak vini: keresték,
Mint legyen élteknek szaporábban vége, 's dücsően
Hallyanak érettünk, 's ne pirullyanak élve Facsádért.“

„ne pirullyanak élve Facsádért“ minő a' természetből merített mélyen ható festése a' valódi vitézségnek! egy vonással, egy két szóval!

Akarsz nagy szabású egynehány vonatokban sebeket-ütő csatát látni, ime olvassd e' yerseket:

„Özönként

A' kinyitott sebeken dült a' vér, 's gőzze sűríté
A' felhőt. A' csontropogás, a' jaj szavak özszze
Veszve fület sértő zajjal kéveregtek az égen.“

A' Török Basa' (ki szeretettni vágyott a' szép fogolynétól 's szerettetése' díjjául a' kiszabadulás' reményét pislogtatá) gyűlöletét, 's vitéz hívei' szeretetét, (melly meg-
rögzött a' nagy szívü aszszony' lelkében;) így festi a' hős-nő' tulajdon szavaival a' költő:

„Hogyha nekem kegyelem tőled, inait mondog: ereszs-el
Más nem kell; felelém. Az ajánlott gondviseléstül
Fementlek, 's így elviselő még éltem: ereszs-el!
Vagy ha nem: öly meg ezen helyben; megcsókolom a' tőrt
Csak fogságra ne viggy, kinomat melly végzi halállal;
Tőled ez is kegyelem léssen; bús lelkemet üzd ki
Kardoddal, mellyen hieimnek vére piroslik.
Ő nevetett, 's hol balra szemét, hol jobbra lövellvén,
Ünneplő kocsimat vonatá a' gyilkos, előmbe,
Ünneplő kocsimat, Helenádat mellyen az attya
Házából, hah boldog üdő! — késérted örömmel
A' szent oltárhoz, 's pompásan, lakni Facsádra!
Jöttének a' lovak is, lovaidnak szépe, sajátod;
Válogatott nemü szerszámban, mellyet te leginkább
Kedveltél.“

az egész hely résszerint Virgili, résszerint Homéri módban van költve. A' *nevetett* eleibe azonban valami epithetont tettem volna, p. o. ő keserűt nevetett. Ez az ismétlése az ünneplő kocsinak, ez a' rekeszték *hah boldog idő!* ez, a' szép formájú kitétel; „kocsimat késérted örömmel a' szent oltárhoz, 's pompásan lakni Facsádra,“ mind annyi meg annyi és valódi gyöngyök.

A' Török azonban nem ijeszteti-el magát a' fogoly hölgy' első maga vonogatóasaitól. „Ülj - fel,“ ugymond:

„A' kocsi, a' lovak-is a' tied, magadén fogsz menni Tömörsre.“

's büszkén,

„Ezzel méne tovább“

Ekkor eszibe jutván Békesinének gyámoltalansága, 's hogy nincs szánakozója, merő gúnyoló poroszlóktól lévén környékezve, hogy rabságra kell vitetnie öröm' kocsiján, mely máskor öröme hordozta, így kiált - fel forró elkeseredésben:

„Mért inkább lovaid nem vittek holtan elejbe

A' kinyitott sírnak, mely minden bánatot el-nyel.“

A' nagy felindulás' tetejéről lelkünk szintűgy mint testünk mélyre rogyik. Ezt a' hanyatló állapotját így írja-le az Amazon:

„Nem tudom én, mondják: hogy eszemtől válva feküdtem

A' földön mozdultalanul, 's szekerembe emeltek.“

Szabad akaratból nem ment volna, csak a' mozdultalant vihették-el. Minő szerencsés itt ez a' *mondják*. Egy szócska a' maga helyén remeket szülhet, 's úgy árulhatja-el a' mesteri tehetséget, a' miként azt a' nagy képirót, ki egy vonattal a' csupán szép Vénuszból bájolót teve. Ugyan *haszontalanság volna* itt a' vers végén, „*szekerembe emeltek*“ az egyenlő magában hangzók egyyüvé kerülésén, az ajak-tátáson (hiatus) felakadni. Niñcs idő ily jegyzetekre, mikor lelkünk' ömledézése alkalmasint még azt is elfelejteti velünk, hogy vannak füleink.

Eddig többnyire az érezve gondolkozó költők' számára szedezetém-ki a' sok jelességek közül a' jelesebbeket. Igyekezzünk már most tenni valamit a' többi gondolkozók' és érzők' kedvéért is.

Olvassák a' hazafiak, kik erkölcsi példákban gyönyörködnek, a' következő verseket:

„Elvesztette szegény Erdélyt a' czimbora. Székely,

És Borbély, az atyád, legutolsó harczosi voltak.

A' bódult Zsigmond zavarodt esze tette harácscsá

Szép országunkat, 's népét irtotta kevérsre.“

Nem Török és Német rontóink: gyilkosít önnön
Méhében nevelé Erdély, 's a' jókat elűzte.
Kárt idegen bennünk nem tett még' eddig is annyit,
'S olly tetemest, mint kik magyar emló téjjel üdültek."

Kik sok károkat vallottak jószágaikban, e' sorokat tanulják-meg:

„Élted' emészti
Jószágod' romlása: feledd, más orvosod úgy sincs."

Ki sokat szenvedett honnosaitól, 's egyszersmind hazája' múltt sebein vérzik szí-
ve, felkiálthatna költőnkkel:

„Nincs ostor, mellyben már nem vala része hazáknak.
Jobb idegen földön békével költni salattyát,
Mint honn mindennap gyilkos-tórt várni nyakára
És ugyan a' ki velünk egy vérből származik, attul."

de azért ne ítélje magát osztrakizmoszra, 's már maga e' szó is emlékeztesse a'
hazák' háládatlanságára!

Kik szabadon járó elpuhult lelkeket látnak, mellyek gyengeségüket erősebbekbe
akarnák önteni, olvassák eme, a' Magyar hős-aszszony' fogságában oly lelkesen zen-
gő szavakat:

„Néne, ki engem akarsz, mondám, békíteni kínzó
Sorsommal, mért sirsz? mért lettél néma? Tagadni
Nem lehet a' nyavalyát, melly minden nyomra megújúl.
Kintódol te is úgy, mint én. Szenvedned azonban
Kinyaidat könnyebb, kit férjed néha vigasztal.
Én egyedül vagyok itt férjemtől messzre szakaszta
Melly-kő ez szivemen, ki tud érzeni, mérheti sullyát.
Még is előbb legyek én Tömösön prédája halálnak,
Mint ötet lássam térden koldulni kegyelmet."

Ha a' Török uralkodás' bús emlékezetét, össze húzott képben akarjuk megjé-
jítani, imé itt van:

„Igy tett ő mindenha: Magyarat gerjeszte Magyarra
És ez elég vak volt maga ellen járnai kezére.
Átnokok ők, 's hazugok; már hányszor jégre vivének
Bennünket, noha eskvéssel pártunkra' azegődtek."

Ha egy jó de gyenge szívű örné' képét látni akarjuk, halljuk Székelyné't:

„A' Bass választott magyar Aszszonyt, védni azemélyed:
Angyalom! ezt örömet; de te ennél többre ne unszolly.

A' Basa, hogy vélem szabadon jársz, merre kívánod,
Tetszésemre hagyá; de felelnem kellett érte.
Mint van egészség? vagy mikkel foglalod elméd?
Millyek erányásid? számat kér róla naponkint.
Engedgy a' sorsnak; hitemet megszegni ne késérsz:
Hogy magamat véled még gyászoab ügybe sodorjam.
Öröd ugyan nincsen, de bezeg több annyival a' kém."

Hát mondhat é a' vitézi büszke lélekben lobogó szabadság' érzése valamely hig lélekről, melly fogságát békével túrván, sem magán, sem másan nem mer segíteni, ennél helyesebbet?

"Nem vádolhatom őt: szive jó, de segíteni félnék
Attyafán. Van kötve, 's magát álmódgya szabadnak:
Mert a' térre kijár, és nincs rá ajtaja zárva.
Én így lenni szabad nem-akarnék, 's nem leszek: inkább
A' Török e' nyomorult testből kergesse-ki lelkem."

De nem csak festő, nem csak költő, hanem a' minék szintűgy kell lenni a' jó poétának, szószólló is a' szerző. Czelja lévén az egész levélnek, Békesit, Amázon nője' kiszabadítására bírní, minekutánna a' lelkes aszszony fogságra jutásának, bús érzeményeinek 's szabadúlni vágyásának részvételt gerjesztő környezetényeit leírta volna; minekutánna a' maga nemű, de nem szívű Székelyével nem boldogult a' hős aszszony, már most közelebből néki csak férje szavének: hogy azt meghajtsa, 's egészen aszszonnyá válván egynehány szempillantatokra, a' kiszabadulás' vagyt a' tetszeni akarással, és azon féléssel, hogy férje talán sétálgat és semmi gond nem gyöttri, mig ő maga fogságban szenved, vegyivén; így szól:

"Tiszta szobám; vannak szobalányaim; asztalom ellen
Nincs kifogás; búmban de alig hogy kóstolok étket.
A' jó másod anyám kértet szellőre kimennem,
És örül, elmémnek ha derültét lelheti közzel.
Véli ugyan hogy lelte: de én, mikor ő vigad, és más
Itt körüllem, magamat fogyató képekkel emészttem.
Mit használ? kedvet, nem termelt, a' ki szerezzen
Ott, hol az elfoglalt szívben már nincs helye kedvnek.
Így vagyok én. Meg nem kérlelhet semmi Tömösben
Sorsommal. Legelek keserítő tárgyakon önkint.
Nem csinos öltözetem; nincs flörtöm szedve fodorba;
Nincs perecz a' karomon; nincs gyöngy kapcsolva nyakamra:
A' mikoron te talán unalomtul mentve alá fel
Nyalka lovad' hátán sétálgatsz, 's nem gyötör a' gond.

Hogy ezen felbuzgató szemre-hányás után lecsilapítsa, már nem csak mint férjéhez, hanem mint viselős anya, gyermeke attyához is így szól:

„Ah nem! az én férjem velem együtt érezi, a' mit Szenvedek ártatlan, 's valamint én, nyugtalan ő is. Ő szeretett forrón, úgy, mint más senki: kegyetlen Állapotom hozzám most még hiszem, édes szorosban. Ah! legyen úgy, kérék! lelkünk kapcsolva maradgyon, Míg az enyészto' kéz fityolt szemekre nem aggat! Esztelentül, meg is ismerem, rabságom okának Mondálak, 's hűségedet is vagdalta beszédem: Ah de te háborodott aszszonynak férjfi, bocsáss meg! Átkoztam mindent eszemen kül, még mikor a' seb Nyers vért serkedezett, lévén hozzája szokatlan. Tisztábbak szemeim már most; gyógyulni sebembül Ámbár nem tudtam, 's bánom hevenyébe szidalmát Tollamnak, melly kába fejem' forralmait írta. Büntess meg! csak előbb szabadíts, szabadíts ki Tömösbül, Büntess-meg valamint tetszik, ha halállal is, osztán, Elviselem; lessz így meghalnom kedves ajándék. Meghalnom; — csak előbb a' gyermek lássa az attyát, Kit e' meleg csókkal fognál olvasztani szádhoz! Avvagy akarhatnád: itt düllyön hölgyed az ágynak Gyöngö nehezkével, 's te ne légy mellette szülésén? Jöjj atya magzatodért! vidd el feleségedet innen! Hűtvöse; két ösztön benned gerjeszse fel a' vért. Vagy de ne jöjj értem; magadat koczkára ne tedd ki.“

De még ezzel sem elégszik-meg, és ekkép' adja férje meghajtandó képző tehetőségének és szívének az utolsó lökést:

„Embered a' fejemen lobogó kendőre vigyázzon;
Rózsapiros lésszen. Vezetékét a' felülésre
Készen hozza felém, valamint lova győzi, serényen.
Több nem kell. Evező szárnyam lessz társi szerelmem.
És te hazám, és ti, kik bűnnek eredtetek értem,
'S már már holtomnak vártatok hallani hírét.
Addig is édes Férj! ezeket míg válni valókká
Én 's te tapasztallyuk; honnlétem képzeletével
Támogatom magamat. Meszszűnven látom, előmbé
Mint szárnyalás habozó lovadon, 's gyöngédeden át-nyúlás
A' porral belepott lovagaszszonyt hajtni szivedre.
Ah! nehezen várt nap; te szabadság napja, ne késél!
Felvirradni reám, 's add Békesit újra karolnom!

Kedves társ! te pedig légy gonddal társad ügyére:

Itt ne feledgy kérlek; ne feledgy itt, kérclek az égre,

És mindenre, mivel kegyedet lelhetni reméllem!

Majd ha szabadságban hozzád kapcsolva leendek:

Elmondóm; mikén átstem, csak hallani győzzed.

Majd félsz és borzadsz; szavaim majd félbe szakasztván

Támasztássz több több kérdéseket újra, mirül már

Szóllani hallottál, 's inségem felhozom újra.

Könyeimet kicsalod, tudom ezzel; sirnom öröm leszsz,

Könyeim arczámrul ha hazám földére csöpögnek.

Éz mind későbben; 's most csak távulban enyelgő

Gondolatok! Tőled függ őket tenni valókká,

'S a' ragadott Helenát férjének visszaszerezni. "

Nem győzném, ha a' másik Szakasznak, melyben elő - beszéltetik mint fájlalta hölgyétől váltát a' nőtől fosztott Békesi, mint készült, vevén nője' levelét, őt' kiszabadítani; és végre mint szabadította-ki — szebb helyeit (mert mind szépek) kijelelni akarnám. Ha a' két szakasz valamely nagyobb egészneak, valamely éposznak töredéke, úgy vissza veszem az egészre nézve felül tett jegyzékemet. Talán azért hozatám tévedésbe, mert az előbbi szakasznak nem bocsátatik elibe előbeszélésékképpen, hogy Ilona ily levelet írt légyen férjének.

Szán'szándékkal hosszabb valék, mert nem gondolhattam unakoztatni valakit, midőn a' Költőtől annyira mulattatám. Láttatni akarám a' szeretetre méltó és dicső költőtől, hogy találkoznak még a' hazában testvér lelkek, kik a' valódi Szépnek bájait mind érzik, mind becsülik. En nem adhatok egyéb jutalmat, de majd ad a' jövő kor.

Ilyen költemény' olvasása után a' kisebb daraboknak, bár mi helyesek légyenek a' magok nemökben, természetesen kevésbé tetszőknek kell láttatni.

Az *Alagya* Mohács felett, jeles darab. Nem lehetek mindenütt olly hosszszas, mint valék, 's ebbül, csak egynehány szerencsés verseket fogok kijelelni a' sok szerencsések között. p. o.

"Mennyi nemes bajnok, méltó sok századot élni,
Fénytelen itt szunnyad, 's kő se mutatja helyét."

"A' sorvasztó láncz, így készüle írva hazánkra,

Nem — nem az ellenség, önfa vágta sebé.

Gyász emlékü vidék! mi sok inség' kútfje lettél,

Párolgó mezejid' bánatos oszlopa ez:"

"El! ti komoly képek! ti sötétség' rajzati félre!"

"Él Magyar, áll Buda még!"

"És te virulj gyásztér a' béke' malasztos ölében,

Nemzeti nagylétünk' hajdani sírja Mohács!"

híhető, minden Magyar lélek fogja e' szívható versek' erejét érzeni.

A' *vig Chloc* szerzője is, nagyon szépen fejezi-be öröm-kedvűségét:

„Szabad pedig kiki lehet,
Mig fejét — de hol vagyok?
Lilim még istenné tehet,
Legyen, legyen, hallgatok.“

A' *Fellegek* szintűgy dörgés nélkül végződnek, felette lebegő és könnyen hangzó versekkel:

„Óh az égnék fellegeivel
A' vad éjszak' vad szelével
Délre sóhajt e' kebel,
'S ott talán már a' lyány' száve,
Hú szívemnek rég nem híve
Mást vidámit, mást ölel.“

A' *hamis Pathosz* nem elméletlen darab prózában, bár orvosolhatna, hol a' nyavalya orvost kíván. Meg kell vallani: szerencsésebb nagyobb része Magyar írójainknak, a' kötött, mint a' folyó beszédben. Ez erőre és tehetségre mutat, de mérsékelni kell talán az erőt — nem kell a' prózát a' költeménységig emelni, nem a' költeményt prozaizálni. Minden kimivelt nemzeteknél később formálódott-ki a' folyó, mint a' kötött beszéd; a' folyó beszéd' nemei közt pedig az úgy nevezett stílus historicus. Ha Berzsenyi szerént,

„Meggogy az Égi hideg-kezekben,“

szintűgy:

„Meggóól a' földi tüzes tenyereken.“

Íme egynehány szerencsésebb helyek a' hamis Páthoszból: „Hallgasd el kobzom, a' csipőre szegzett könyökök' kéklő hagyományit.“ 's vége felé: „Ki ül ott búsan a' vadkörtélyfa alatt duzzadt szemmel nézve Simon' kertjébe? Andor az a' szőke fürtös ifjú, a' szerencsétlen szerető. Így andalog ő estvéként, 's forró sóhajtásával lele fújja a' savanyú körtéket.“ Valóban nem minden Simonnak, nem minden Andornak való az oszsiánkodás.

A' *Tündödnék* végső strofáját megtartottam:

„Hasztalan! még csendes a' hab',
De szívemben zaj vagyok.
Merre térjek, hol pihenjek?
Messze még a' part nagyon.“

A' *Czáfolhatatlanban*, egy szerencsés gondolat nincs szerentsétlenül adva:

„Az élet néha sok ezer
Idő-perczen által megy,
De az élet' kezdetéhez
És végéhez elég — egy;“

Siller' harangja' fordításában több szerencsés hangzatú versek találhatók:

„Oh ez élet' leg szebb napja
Végezi a' gyöngy Tavaszt,
Az övet, fátyolt el kapja,
'S minden bájkényt elszakaszt!“

Ezek is tetszettek:

„Jóltévő a' tűz' hatalma,
Mihelyt ember fékezi,
'S a' mit alkot ész-fuvalma
Art ez, égszeszszel teszi;“

Nincs harmónia nélkül e' két sorocská is:

„Lételt a' felhőkből vessz
A' cikázó villámszess!“

Egyik leghatőbb képei között Sillernak így adódik:

„'S a' felhő vegyes színformában
Néz a' magasról belé.“

Egy elégett teőtlen pusztá házról van a' szó, melybe a' felhő mintegy belé tekint. Itt nem a' felhő vegyes színformájában van az erő. Az eredetiben így van:

„Und des Himmels Wolken schauen
Hoch hinein.“

nagy erő van ebben a' rövid kitételben: *Hoch hinein*, „a' magasról néz belé,“ kinem adja semmi módon; jobb lenne: a' magasról belé néz; de még így sem lennék egészen megelégedve.

Csővár. (Rege a' Magyar elődöbül) Jól készült rege, eléggé futó festeléseket foglal magában 's úgy kell e' nemben. Ha helyel-helyel szorgosabb lenne a' verselés, talán még több könnyűséget letne benne az olvasó' füle. Több kellő gondolatok közül ezt jegyzem-ki:

„Ki nézheti a' villámot
Sötét felhők' méhében?
Ki értheti a' titkokat
A' sors' szövevényében?
Ama lecsap — ez öl, gyilkol —
Ama tiéd — ez is az —
Azt nem láttad — ezt nem érted
Belőle csak az igaz.“

Talán jobban kedvelené mind a' fül mind a' képző tehetség azon prózai kitélt

„Ki értheti a' titkokat
A' sors' szövevényében?“

így?

Ki mér fonalt, ki lát számot,
A' sors' szövevényében?

A' frisseséget jól ábrázolják a' következő versek:

„Sok száz paripák ugrálnak
Körülte e' tündér várnak,
Egyik fel, a' másik le,
Ez ki — az el — ez bele.“

Bár legutóljára legyen téve Aurórába a' *Boldogság vágya*, (holott ez minden embernél oly természetes) még is tudok egy igen jó izlésű Aszszonytságot, ki ezen felette természetes, 's minden egyszerűsége *) mellett igen szép és jól hangzó verszetből több strófákat könnyű nélkül megtanult; jeleschben ezeket:

„Az életnek örömeit
(Mikor sorsunk engedi),
Mint egy fának gyümölcseit
Ki hogy éri, úgy szedi.“

mi útféle, de igaz és szép kép; századik sem talált volna reá. —

Továbbad ezt:

„Sokszor szívünk olyant is kér,
'S az ohajtott bálvánnya;
A' mit végre hogy ha el ér
Keservesen meg bánnya.“

*) Egyszerűség, simplicité; — egyszerűség, uniformitá.

végre:

„ Az ész — 's a' szív — ez a' kettő
 Élünkben az evező;
 Haj! de ezen két vezető
 Igen ritkán egyező.
 A' hideg ész sokszor gátol
 Műdön szívünk olvadoz
 'S a' merő ész tanácsától
 A' meleg szív borzadoz.“

Még több darabok is vannak Aurórában, akár folyó, akár kötött beszédben, melyek itt említést érdemlenének; de már így is elég hosszú az újoncz kritikusz' ügyetlen munkácskája, és gyanitom, nem egy fogja kérdeni: ugyan minek annyit írni egy Zsebkönyvről, és annyit kiírni belőle? — írni azért, hogy kitessék, mint lehetnek több szép dolgok egy könyvecsékben is, és ha oly hosszan adódhatik elő egy Zsebkönyvben, a' vitéz Tihámér' históriája, miért ne lehessen szintűgy hosszú kritikat írni egy Zsebkönyvről? Annyi szépeket pedig azért irtam-ki: hogy idővel még mindig jobb és szebb dolgok jelenjenek meg Zsebkönyveinkben. Látván olvasóim, mennyi jelességeket szemelhettem-ki Aurórából, talán szívesebben és számosabban fogják ezután megvenni Zsebkönyveinket. Mi történhet? vagy az hogy olvastassék az újoncz kritikusz, vagy hogy ne olvastassék. Ha az első esetben, még kevesebb Magyar Zsebkönyv fogna ezután elkelni, szebb helyeiknek kritikámban össze-gyűjtögetést feltalálhatások miatt; úgy nem ígérem ugyan, hogy nem fogok ezután kritikát írni, (mert a' ki inni kezdett, folytatni fogja az ivást) de ígérem; nem fogok ezentúl legkisebbet is kiszedegetni akármely könyvből, hanem helyén hagyok mindent, akár helyes leszsz, akár helytelen. Ha pedig nékem szegény fejemnek sem akadnak olvasóim, akkor azal fogom vigasztalni fáradságomat, a' mivel oly sok, annyi századok óta írni meg nem szűnő írók és kritikuszok:

„ Non scribit cujus carmina nemo legit.“

Addig is fakadó, de még meg nem érett kritikusz léttemre bocsánatot kérek; hogy még nem tudok harapni, marni, karczolni, szaggatni, vágni, döfni, és szúrni, hanem ritka és ártatlan csipkedésekkel megelégszik együgyűségem.

P.

22.

A' kor, 's nagy hivatal nem ad just az élesebb megtámadásokra. *)

William Pitt, az utóbbi híres Miniszter Lord Chatham, 3a esztendőskorában, t. i. 1740-ben ellenkező vélekedésben lévén a' Parlamentomban, Walpoollt az akkori első Miniszterrel a' matterre fogás iránt, ezen Miniszter ötlet ifúsága, 's elő-addásának theatromi módja miatt megtámadta. Pitt az itt álló rövid beszéddel felelt.

Uraim!

Az ifúságnak szürnyű vétkét, melyet az igen tiszteleltre méltó Úr (Walpole) olly sok észszel és illendőséggel tolt reám, sem elpálástolni, sem eltagadni nem akarom, 's megelégszem azon óhajttással, lehetnék egyike azoknak, kiknek bolondságaik ifúságokkal megszűnnek, 's ne tartoznak azokhoz, kik tapasztalások' truczára is megmaradnak a' tudatlanságban. Nem tartom jussomnak meghatározni, ha lehet é az ifúságot valakinek hiba gyanánt vetni szemére — de az bizonyos, hogy az öregség megvetést érdemel annál, kiből az ezzel járó jövétek semmi hasznos fogantat nem eszközöltek, 's a' vétek uralkodik, minekutánna az indulatok' ereje megszünt. Azon gonosz ember, ki minekutánna ezer hibáknak látta rossz következeséit, folytatja a' tévelygést, 's a' kinél az idő egyedül csak makacsúságot tolda az ostobasághoz, kétség kívül iszszonyodás' és útálat' tárgya, 's nem érdemli, hogy ősz hajfúrtjei a' bántástól megóvják. De még inkább útálatra méltó, uraim, az, ki azon mértékben távozik a' virtustól, melly szerént halad a' karban, 's bűnösebb, kevesebb kiscsértet mellett — ki szűgyennek teszi ki magát pénzért, mellyel nem élhet, 's élete hátra lévő részét hazája' vesztére pazarolja. — De az ifúság, uraim, nem egyedül vále vétkem — azzal is vádoltattam, hogy *theatromi móddal* élek beszédimben. A' *theatromi mód*, vagy mozdulatim' 's kifejezésim' valamelly különösségét, vagy igazi érzeményim' elszínelését, 's más férfiak' vélekedései' és beszéde' kölcsönvételét teheti.

*) Ha igaz, hogy tudások' lefeljével mind jobban jobban kikültesedék az emberi nem, és Coudercinek perfections illi é indifférence du genre humain sem más képzlet, a' később időben élő fiatal ember, ha hasonló éme tehetőséggel és ügyesséttel bír, mint a' megelőző korok ifjai, bizonyosan nem érdemel megvetést a' nálánál korosabbakól, kiknek ifúságok korábbi időkre esett. Ezt kellene meggondolni némelly gőgüestől véneknak; a' magukat nagyra-tartó fiataloknak ellenben, azt kellene meggondolni, hogy a' találmán és tanulás a' tapasztalásu egészen ki nem pótolhatja; hogy hűvetkezendőképpen, egy éven esztendő érdemes ember tiszteletet és tekintetet érdemel a' legérősebbek háta — ha azokól esztendő embertől. Ha ezeket meggondolják az öregek és az ifjak, amezek engedelmessélek lennének az ifúság iránt; amezek pedig, kik boldogsággal és tisztelettel vártatofeok a' tapasztalásból állóság iránt, és ezeket egyszer vele mind a' társasági, mind a' társalkodási rend.

Az első értelemben, uraim, a' vád csekélyebb mintsem czúfolást érdemlene, 's csak említésre, megvetésre méltó. Szabadságomban áll nekem mint minden más embernek, tulajdon szállás-formáimmal élni; 's bár igen óhajtsak is tetszeni ezen úrnak, nem fogom mindazáltal sem magam' ő miatta megszorítani, sem az ő, a' kor által érlelt, 's a' tapasztalástól formált beszéd-módját, 's mozdulatit igen is szorgosan mímelvegetni. Ha pedig valaki, midőn *theatromi móddal* vádol, azt érti, hogy más érzeményeket fejezek-ki, mint a' magaméit, úgy fogok vele bánni, mint egy rágalmazó alávalóval; és semmiféle pártfogás nem fogja őtet az általa érdemelt büntetéstől megoltalmazni. Ily alkalommal bátran elfelelhetem, mind azon formákat, mellyek megé sánccolja magát a' gazdagság és méltóság — és egyedül az öregség fog határt szabni haragomnak; az öregség, melly a' büntetlenül gorombáskodás' és döllyfösködés' szabadságát mindég magával hozza. De azokra nézve, uraim, a' kiket megbántottam, azt vélem, hogy ha kölcsön-vett móddal éitem beszédemben, nem vala miért neheztelnők — az őket megsértő melegség a' meggyőződés' heve, 's azon buzgóság vala hazám' javáért, mellyet bennem semmi remény, vagy félelem elnem hidegíthet. Nem ülhetek csendesesen, midőn szabadságom megtámadatik, sem halgatva nem nézhetem a' közönség' meglopását — igyekezni fogok, akármi történjen, visszazaverni megtámadómat, 's eleibe huzandom a' rablókat az igasság székének, akárki pártfogolja alávalóságokat — és — akárki osztozzék prédájokban.

L.

23.

Az élet-vermekről.

Gabonát bővebben termő tartományokban, kivált a' tengerektől és kikötőhelyektől távolabb eső tájékokon, főképp' a' hol a' termékenység a' népséget meghaladta, kellett természetiképpen az életnek több esztendőkön keresztül ép állapotban történhető eltartásáról, az embereknek legelőször gondolkozniok. Ezen élet-megőrzés' leggyógyúbb módja kétségkívül a' legrégebb is. Már az idősbb Pliniusz *) emlékezik a' Thracziái és Kappadócziái, Spanyol országai és Afrikai élet-vermekről, mellyeknek Kappadócziában és Thracziában *Sír* vala nevek. Varró az így eltakarított gabonát ötven esztendeig, a' kölest pedig szágig eltartathatónak állítja; sőt ő szerinte Ambrázcia' bizonyos barlangjában,

*) *Hist. nat. lib. XVIII. Cap. 75.*

az efféle vermekben borsót találtak, mely Pürhosz' idejétől a' nagy Pompéjus' tenger-rablói háborújáig, az az száz húsz esztendeig, folyvást épségben maradt. A' Párizsi tudományos akadémia' 1708-ik esztendei aktájában, oly gabonáról olvashatni, mely 1578-tól 1707-ig, az az 128 esztendő múlva is, még ép vala, és felette jó ízű kenyérral szolgált. Porticia alatt, vagy mellett, a' hajdani Herkulánumban a' legépebb élet találatott a' 13-ik század' elején, holott Herkulánus 79. esztendővel Krisztusz Urunk' születése után borítatott-el a' látától. Franciaországban, Szédán mellett, sziklába vágott föld-alatti barlangokban, (holott nem egészen száraz volt a' szikla) száz tíz esztendős gabonát leltek nagy rakásokban, a' rakásoknak felületén kicsirázott magvak' 's ezek' mintegy szövet gyanánt egymásba tekergődött szálainak vastag kérge alatt. Hazánkban is több helyütt felette régi ép gabonákra akadnak föld-alatti vermekben, p. o. Tóth-Prónán Nyitra Vármegyében. Nincs példa, a' gabonának, akár lédák' akár ketreczek', akár hombárok', akár szuszékokban, illy sokáig épségben maradására, 's megjegyzésre méltó, hogy az illetén épen maradt ó életből kerekedett kenyér, nem csak jobb ízű, hanem táplálóbb is. *)

Nem lévén tehát az életnek sokáig ép állapotban tartásra nézve jobb mód a' föld-alatti vermeknél, nem csuda, miért kezdetek egy időtül fogva jó hirbe jönni a' Magyar élet-vermek, 's miért kívánják többen, Francia és Német országban megtudni azok' készítése' módját, mellyről eddig-élgé igen keveset találtak a' könyvekben.

A' Magyar országai élet-vermek az említettéken felül, a' minden módon költségesebb mag-tárok (Pethe is így nevezi a' granáriomokat,) felett, még annyiban is érdemlenek tekintetet, a' mennyiben az élet' gyakori forgatását és szellőztetését megkíméltetik, és így a' sok munka' vesztegetés' fáradságát elhárítják, az életet pedig, ha jó helyen és alkalmatos földben vándoroltak; vagy ha nagyobbak, a' föld alatt téglából (de mész nélkül **) építődtek, kevés költséggel, nem csak a' víz, hanem a' tűz ellen is bátorságba helyeztetek. Csak az érszi, a' kisok életnek mag-tárt épített, mennyiben kerül az, és mind a' mellett, mennyi kézi munkát emészt-fel a' gyakori forgatás és szellőztetés, végtére, mennyivel inkább, vagy több, akár két, akár több lábú osztályos atyától lehet megőrizni az életet a' vermekben, mint a' mag-tárookban.

Ez az oka miért nem vala a' híres Dühamel a' mag-tárok' barátja. Azzal áll-ki ellenük, hogy sokba kerülnek, 's területekre 's nagyságokra nézve, bár minő mesterségesen és hely-kímélve építtessenek, nem vehetnek-be magokba annyi gabonákat, mint a' teljesült föld-alatti vermek, és igaz is ez, mert különben, nem lehetne annak, a' munkát, időt és fáradságot emésztő gyakori mag-fogatást véghez vinni. Hát mennyi kő, mennyi költség, mennyi munka megy, valamely mag-tár' fundamentomára? A' Leydai, p. o. 500,000 lívrába került. Ehez járúl, hogy az egerektől és patkányoktól szintoly nehéz, és talán még nehezebb a' gabonákat a' mag-tárookban megőzni, mint a' vermekben, kivált téglából készült vermekben. Már a' mi az élet' gyakori forgatását illeti, magok a' forgatók, mennyi port és sarat hoznak magokkal a' mag-tárba? A' forgatásnak igen gyakran

*) Il y a encore une différence de ces blés conservés en terre d' avec les autres, en ce que le pain qui provient de ceux-là, a plus de goût, et est en même temps plus nourrissant. La nouvelle maison rustique par J. E. Bastien, à Paris, au XII (1804), tome premier, page 552.

**) Horrea aliqui sine calce constructa jubent, quoniam sit frumento inimicissimum. Plinius, histor. natur. Lib. XVIII. Cap. 15. Est et elicit mész miatt módja Plinius.

kell történni, ez ugyan a' mag-csira' kelését, dagadását, pezsgését eltávoztatja, kivált ha száraz, nem esős, nem meleg időben történik, de a' zsuzsokokat el nem öli, el nem fojtja, sőt azokat még jobban elterjeszti a' gabona-rakásokban *) úgy hogy még ezen tekintetben is, a' földbe temetett élet, épségére és tartósságára nézve, kevesebb veszedelmeknek vagyon kitéve, mint a' mag-tárban felhalmozott.

Tudom én, miként akartak némelyek a' földfeletti mag-tárokkal járó alkalmatlanságokon segíteni. A' Szaóna mellett Salónban p. o. hol köz intézetű mag-tárookban 30 — 40 esztendeig eltartódnak a' gabonák, igen finom porrá törtt oltatlan mésszszel szokták a' jól kiszáritott élet-rakásokat behinteni. Ez által kemény hártýába burkoltatik az élet — az ezen hártýát legközelebről érő magok, onnan belőrlől, kiütik azon keresztűl, csirá-jokat. A' csirák' szálaí sűrű fonadékot formálnak a' hártýa' felületén, melly hártýához nem kell nyúlni, mivel magától elvész télen által. Így az élet' nagyobb része a' változó levegőtől egészen és mindég elzárva épségben marad. **) De ezt a' módot néhol a' föld-alatti vermekben is gyakorolják, és így annak gyakorolhatására nem szükségesek a' költséges mag-tárok. Mások más gondoltak, p. o. Faggot, és Faggot javalatjának megjobbítója, Sreber. Esmerem szintűgy Hallesz' szellőztetőjét, Dühamel' ketreczeit, és Intieri Bertalannak, szintűgy természetes, mint szerencsés gondolatját, az eltartásra, nem pedig elvetésre szán't gabonának, eltakarítása előtt véghez vitetendő aszalásáról és pergeléséről. De mind ezek, még eddig-él, nem igen Magyar országi nagy gazdaságokba valók, és felette szerény, tanult, ügyes, pontos, vagy legalább nagyon engedelmes végrehajtókat, kívánnak — a' föld-alatti vermek ellenben az élet' épségére, tartósságára nézve, oly megszokott és nálunk sok helyen bevett módot nyújtanak, mellynél fogva, kevesebb munkával, költséggel és fáradsággal, az élet' legnagyobb része' vagy kicsirázása, vagy megszuzsokodása hátráltatik. Ez a' mód, (mihelyt azt, ha csak tűrhető felvigyázással is, gyakoroljuk) a' nedvesség' és melegség' elzárása által, a' pezsgést és így a' kicsirázást leginkább elfojtja, 's a' zsuzsokoknak, csótánoknak, lágy-bogaraknak, molyoknak, 's a' t. a' meleg és nedvesség' segedelmével nemzését, 's az őket szintűgy tápláló poros tisztátalan gabonákban, tojáskaikból kijövését, legjobban akadályoztatja, 's így az nálunk a' nagy gazdaságokban leg czély-erányosabb az életnek sokáig épségben tartására.

Minden jó vermet úgy kell készíteni, hogy azt földalatti Faggot csövének lehessen nézni, 's abban, a' nem vetésre, hanem tartásra szántt életet, bátran eltartani. Ez úgy történik-meg, ha dombos, száraz helyek választódnak vermekűl, és ha száraz időkor jól kiszórtt, és több ízben kirostáltt tiszta gabonák, hasonlóképpen száraz időben, üntetnek beléjük. Tisztább és szárazabb életet kívánnak-meg eleintén, 's a' botöltéskor a' vermek, mint a' mag-tárok, ha a' betemetett gabonáknak sokáig tartó épségén igyekszünk.

Okvetetlenűl szükséges a' téglálatlan vermeket, nem allyas, nem lapályos, hanem emelkedettebb helyeken, nem porhanyós, nem homokos, hanem száraz és kemény föld-

*) „Recte jam à Columellâ observatum reperio, „Gymond Mitterpacher, „cum aut „genus exsili, (curculionem intelligit,) cum locidit, multi opinantur arceri posse, si exzase fruges in horreo ventilentur, et quasi refrigerentur. Id autem falsissimum est, neque enim hoc pacto expellatur animalia, sed immisceatur totis acervis, qui si maneat immoti, summis tantum partibus infestatur, quoniam infra menzaram palmi non assultat curculio: longeque pratet id solum quod jam vitiatum est, quam totum, periculo subijcere.“

**) La nouvelle maison rustique, pag. 552. tome premier.

ben, czirkalomra, legfellyebb másfél ölnyi kerekded mélységre kivájni, nehogy a' nagyobb mélység miatt a' víz' árja magát bennök könnyebben felüsse. Legalkalmatosabb less' focmájok, ha fületlen butykoshoz fognak hasonlítani, keskeny szájjal, belől gömbölyűen domborodott potrohossággal, alól pedig valamennyire keskenyebb fenékkel — így az élet jobban, és tartósabb csilapatra (aequilibrium) fog benne megtömődhetni, különben a' hibásan kiczirkalmazott domborúság azt fogja következtetni, hogy a' killyebb vagy bellyebb eső egyenetlen görbületnél, a' föld omlani kezdend. A' szűk száj tágassága és kerekége céljának megfelelő, ha azon egyenesen álló jó vállas ember a' verembe férhet.

A' kiégetés előtt tökéletesen ki kell separtetni és tisztíttatni a' vermet. Maga a' kiégetés szalmával történik. Annyi jól száraz szalma hányattatik a' verembe, a' mennyi fenékétől közepéig térhet belé — osztán felülről egy csóvával meggyújtatik, és több ízben póznával megpiszkáltatik, míg a' fenéken egészen hamuvá válik. Ezt a' kiégetést, kétszer, háromszor, sőt többször is kell egymás után gyakorlani. Megkell várni minden kiégetés után a' veremnek nem túl hűlését ugyan, de kihűlését; mert különben nem lehetne belé ereszkedni, a' perjét kihányatni, és a' veremnek fenekét újra jól kisépartetni, kitisztíttatni; a' mi azonban felette szükséges, különben soha sem fog tökéletesen kiégni és kiszáradni a' verem' feneké. Minden verem' számára-egyeegy deszka kalap álljon készen, és elegendő száraz szalma is, hogy a' kiégetések közti folyó essős vagy nedves időekben, a' verem' szája egy jó csomó szalmával, könnyedén, (ne hogy megint a' levegő elromoljon benne,) bedugathassék, a' deszka kalappal pedig, jól beboríttassék. A' gondosabb gazdák agyaggal össze fogott téglával rakatják-ki a' verem' fenekét, száját pedig száraz termés-kövel béleltetik-ki. A' jól kiégetett verem, glét, vagy máz gyanánt szokott simán fényleni.

A' száraz, jól kiszórt, kirosztált tiszta életnek betöltése előtt, a' verembe, annyi polyva szóratik a' fenékre, hogy az legalább egy jó tenyérnyi vastagságra a' fenéktől fel felé emelkedjék. Széllyel szedett, de felállított, 's jól a' verem oldalaihoz szorított zsúp markokkal szokás a' verem' üregének oldalait bőven körül rakni; hasonló széllyel szedett, de lefektetett zsúp-markokkal vagy kévékkel a' polyvát egészen betakarni, és csak így azután az életet a' verembe tölteni. Már a' töltés' kezdetével szükséges, egy vendég oldal rudat a' polyvát takaró zsúpig a' verembe bocsátani, 's ezt a' betöltés közben, szüntelen mozgatni, forgatni, hogy a' mag mind jobban jobban nehézsége által lefelé szállhasson, a' levegő pedig kiszoríttassék a' veremből, mellyben, még minekelőtte az élet színig fel-telődött, nem kell elmulasztani, a' gabonát, száraz, tiszta, meztelen lábbal mind addig letapostatni, és mintegy a' verembe beszuszakoltatni, míg a' verem-szaj' felületéhez egy tenyérnyire fel nem ért — azután pedig ismét jó száraz szalmával kell betakarni, és arra újra polyvát nyomdosni, hogy az a' szaj-felületének színéig érjen, melly száját végre erős földdel, ha lehet agyaggal, a' víz' lefolyása végett minden oldalról csapponólag leereszkedővel és terjeszkedővel, ormósan vagy csúcsosan tanácsos befedni, 's tetejét símára bémázolni. Az így bétemettetett élet felett, viritó fű és gyp terem, valamint a' holt emberek' tetemeik felett, csak hogy amast igen sokáig semmi bogarak, semmi férgek nem bántják.

Némelyek nagyobb bátorság' okáért, és hogy ne kellessék egyszerre az egész vermet kizárítani, minden negyedik, ötödik lábnyomnyi magasság után, elszállít zsúpot fektetnek; és azután polylvát szórnak az életre, 's ezt mintegy emeletenként rakják-bé a' vermekbe, mások sirvermeket, az az: sir forma kisebb mélységűeket ásatnak, de ezeknek bajosabb kiégetésük, és sokkal kevesebb életet foglalhatnak magokban. Kik a' zsúpot fa-csövekkel, a' vermek' oldalaihoz üttetik, mivel a' fában mindég valami nedvesség marad, veszedelmeztetik gabonájokat.

Hasznos, ha lehet, sorban építeni a' vermeket, egy egy ölnyi, vagy valamivel több távolságra egymástól; így könnyebb a' felvívázat is. Nem árt hasonlóképpen a' fergek' és bogarak' még bizonyosabb előlése végett, a' vermekbe némely nehéz, csipős szagú plánták' jól kiszáritott gyökereit vagy leveleit, mint p. o. a' komlójéit, a' földi-bodzásjéit, a' száraz élet, szűp és polyva közé vegyíteni. Némelyek ugyan ezt ellenzik, a' plánta illatot és gőzölögést, melegség és nedvesség nélkül nem tudván képzelni, 's a' nehéz és csipős szagot inkább a' fergek' és bogarak' elűzésére, hogy sem megfojtására tartván alkalmasnak; de ezen állítások, még igen kétségesek, és szorosabb vizsgálásokat, tapasztalásokat kívánnak.

Az élet-vermek hol nagyobbak, hol kisebbek — vannak húsz, harmincz, vannak háromszáz köblösök; némely földalatti téglá-vermeim négyszáz köblösök; ha megkezdem, egészen kiszoktam ürítettetni, és életemet vagy a' föld-felettiékbe, vagy mag-táromba, vagy földalatti téglás-vermeim' fedelese teteje alá, a' hol száradhat, és forgathathatik, tétetni; azután pedig minden esztendőben a' nedvességtől megőjandó üres vermeimet több ízben, a' feltű emittett mód szerint, kisépértetni, kitisztíttatni, megigasztíttatni, és kiégettetni. Minden esztendőben, minden kitisztítás és kiégetés előtt, égő szalma csutakot hányatok beléjük, hogy megtudjam, meket a' valaki szökni veszedelem nélkül, és hogy az égő szalma-csutak' füstjével a' rossz gőzt kikiszöbölhessem belőlök.

Mind ezeket azok' számára írtam-le, kik a' Magyar élet-vermekről tudósításokat kívántak tőlem; nem mondtam hazám' termékenyebb részeiben esmeretlen dolgokat, hanem olyakat, melyek gyakoroltatnak, bár nem mindég és mindenütt azzal a' pontossággal, mellyel kellene gyakoroltatniok; és a' mellyel itt' világosan elő-adódnak.

Azzal akarnám béfejezni értékesemet, a' mivel hajlani, valóban tudós és szíves tanítóim kinek három esztendőig folytában valék Pesten. tanítványa, Mitterpacher Lajos, a' Faggot' csöveiről tartatott tanításait szokta vala mindég kezdeni. „Nem akarok, úgy mond, az étellel uszoróskodóknak leczkéket adni. Az élet a' legelső szükségű természet-mény a' társaságban élő emberekre nézve, — éhségig tartani az életet nyerekedés végett, istentelenség; de megszorólnak olykor a' legáldottabb tartományok, — a' nagy áldás vesztegetésre szoktatja az embereket és a' nagy áldásokat olykor nagy csapások követik — nem kél-el mindég mindenütt a' termés, ha legolcsóbb áron is: a' ki tehát az élet' éltartását tanítja, hasznos és idvességes dolgot tanít.“

Ha bátorokdám valamin ezen helyes okoskodásokhoz tenni, tapasztalásom szerint azt tenném, hogy hazánkban úgy vagyunk olykor az étellel mint a' Karaiok Amerikában az ő ügybeliékkel; reggel eladják azokat, estvére pedig újakat kell venniük. A' Prusziai hombárkodás' szertartásait csak a' könyvekből ösmerjük — hol igen sok terem és

fulladunk bővségünkben, hol pedig szárírók tépjük az éretlen gabonát; és a' fák' kérgעי porából észünk kenyeret.

Azt beszéli Pethe: hogy 1803-ban csupán csak egy vármegyének 96,000 mérő gabonára vala pótolékül szüksége az éhrel halás eltávoztathatására; következendőképpen, dicséri azon Anglus' feleletét, ki' egy magát hánykolódó Magyaroknak, hogy t. i. *extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita*, ezt mondta: „*miserrima vestra vita, neque canis vivit ita* *) — Azolta még olyan esztendőnk is volt, a' mikor egyedül Bihar Vármegyében, több holt-meg éhen 30,000 embernél. Ez a' szám, még egy híres nagy ütközetet is dicsőítene!

De nem csak a' keserves esztendőkből, mellyek olykor legtermékenyebb tájainkat meglátogatják, hanem a' jókban és áldottakban is, nem bővülkednek élet' dolgában honunk' minden részei, minden tájai; olykor éhség van a' szomszéd vármegyében, a' határosban pedig bőség, és megfordítva. Majd hogy semmi életünk nem megy többé Olaszországba. A' jég-essőt jobban kiálló kolompér elborította az ország' nagy részét — hová tenni a' második esztendei termést, ha a' megelőzőjét el nem lehet adni? A' köz-jó nem drága életet, de könnyen és mindég eladhatót kíván; a' hol tehát némellykor a' sertések' eleibe kell önteni sok penészes és dohos életet, olykor pedig nincs mit eladni, vagy méreg drágán kell megszerezni, vagy nincs min venni, ott' az élet eltartás' tudománya nem haszontalanság. Nem rontják-el annak szívét a' gazdálkodás' rendszabásai, a' ki érzi az Evangyelistával, hogy nem kell olyan gazdagságokba elmerülni, mellyeket, bár mit tegyen az ember, hol elébb, hol utóbb a' zsuzsokok megemésztenek, és a' csótának össze rágnak.

Megjegyzésre méltó dolog, hogy Magyar-ország' alsó részeiben, mellyekben többnyire zsíros szájú Magyarok laknak, és a' hol legbővebben terem az élet, majd mindenütt, még ott is a' hol mag-tár' építésekre elégséges kő találtatik, és elegendő ember a' cséplésre; az élet-nyomtatás és föld-alatti eltartás vagon szokásban. Ha szó-szármasztató lennék, az idősbb Pliniusznak fellyebb említett *Sír* szavából eredeztetném sír-vermeinket, és a' Kappadocziakkal és Thráczziakkal atyafiasitanám, vagy tesvéreltetném nemzetemet; de nem bírván elegendő tudománnyal, a' nemzeti eredeteket nyomozóknak csak azt a' kérdést teszem: vallyon hol és mikor tanulták eleink az al-földön szokásban lévő gabona elnyomtatás' és eltakarítása' módját, ha csupán Nomadeszek, azaz, marha-tartó, sátoros-nép valának ők Ásiában? Az elmélkedni szerető bölcseneknek pedig, egy más kérdést szeretnék tenni, ezt tudni-illik: miképp' van az, hogy az élet' eltartása' tekintetében annyi fészegetések, és új találmányok után is, a' legegységűbb, és legrégiőbb mód, még mindég a' legbiztosabb, és legbátorságosabb?

Gr. D. J.

*) Lásd: Pethe Felfedezett Mező-Gazdaság — 1-46 Dar. Lp. 677.

24.

Allegoria.

Tiszta boldogság a földön.

Úgy mint most, sokat esenkedtek az emberek hajdanában is az Istenek előtt, és könnyöregések az egekig hatottak. Kiki bajait fedezte-fel, számitgatta az élet' terheit. Az Istenek hajlottak segíteni az emberiségen, azért nagy zsinatot hirdettek Olümpra, hogy tanácsot üljenek; mint változtathatnák az ember' életét tiszta örömmé.

Megjelentek az égiek, 's Jupiter szólott a' szent gyülekezethez: orvosoljuk közös szándékkal az emberi nem' baját, irtsuk-ki a' földi élet' terheit, hogy ne panaszolja többé nyomorúságait, végezzetek felőle; eszközöket mutat néktek a' bölcs ítélet, hatalmatok alkalmaztassa, az Istenség' bélyege pedig, az irgalom; tegye jó-akaratosokat bennetek tökéletes munkává.

Zaibongás lón erre Olümpon: az Istenek közzül kiki maga vélekedését terjesztette elő. Voltak, kik a' földi bajokat elháríthatatlanoknak találták, 's arra, hogy az égi a' földi élet-től megkülömböztessék, szükségeseznek. Voltak, kik a' földi életben tellyes boldogságot állítottak lenni, 's az emberek panaszait meg sem halgatni javaslák, minthogy azoknak oka, csak emberi nyughatatlanság és telhetetlenség lenne. Így sokan, sokféleképpen vélekedtek. Mómus is jelen volt, nyughatatlankodék, ülésében feszengett, hol egyik hol másik szomszédjához hajlott, majd ismét fejéhez kapott, 's hajszáleit illegeté; néha felkiáltott, 's szavát ismét elharapta. Látván az Istenek, hogy Mómus igen kívánna szállani, hangosan kiáltozának: halljuk, halljuk! Így kezdé Mómus szavait: Hatalmas Istenek! én már régen bírálom az emberi természetet, 's úgy találom, hogy az, a' tökéletes boldogsággal megfér. De mi is volna lehetetlen égi erőnek? Hát nem mi kormányozzuk é az embereket? ha elhínhettük a' meg nem elégedés' magvait, nemde ki is gyomlálhatjuk azokat? Igen csekély ok hátráltatja közöttök a' tökéletes boldogságot, 's csak azt kell eltávolztatni; — fojtsuk-meg az emberekből a' kívánságokat, mert ezek minden indulatok' és nyughatatlanságok' élesztői és táplálói, 's ekkor a' mit óhajtottak, megtalálták.

Hajlottak a' kegyes Istenek, 's elvégezték: maradnának-meg az emberek testi állapotjokban, de kívánságaik csudállatosképpen irtódnának-ki, 's ne lenne egyiknek szerencsétlensége, a' másiknak szerencséje. A' végzésnek nagyobb erejére a' boldogság' Isten-asszonya leküldetett a' földiek' közzé, ki lek-helyül egy fényes templomot választván, ott' magát a' boldog embereknek színéről-színre mutatandja. A' szép Isten-asszony' látására, örült, tapsolt az emberiség, áldotta az ég' gondviselését, irgalmát. Már nem halottal volna a' templomokban könnyöregéseket, dicséret, 's hála-adás volt minden isteni

tisztelet. A' panaszok megszűntek, a' terhek megkönnyedtek, a' bántságok, bosszúságok eltűntek; nem volt rágalmazás, nem bosszúállás, nem irigység, bú avagy bánat. Mindenki magára szorította lelkét, nem ostromolta a' jövőndőt, élt a' jelenléttel.

De éppen ez lobbantotta-fel újra a' nyughatatlanság' tűzét, az édes remények nem edzették többé a' szíveket, a' kecsegtető indulatok meg voltak fojtva, a' sokáig tartó egyszerűség unalomná vált, a' kellemetes érzések, mind a' kívánságokkal egyetemben elfogytak. Ismét nem tűrhetvén az emberek ezen egygyformaságos állapotjokat is, futkosák újra a' templomokat, hordák temérdek áldozatjaikat, 's az Isteneket, hogy fordítanának unalmas sorsokon, buzgón kérék. A' földön lakó boldogság' Isten-asszonya mosolygott egy ideig a' földiek' nyughatatlanság'ira, míg az égiek a' már régen nem hallott könyörgésektől megháborítatván, parancsolnák neki: hagygya-el a' földet, 's térjen előbbi lak-helyébe. Erre az Isten-asszony szörnyű villámok, csattogás, és ropogások között, felemelkedvén; még a' szent templomot is füst-gomolyagba szét párologtatva, földünket ide hagyta.

No jó Mómus! elmaradhatsz te javallataiddal. — Nem enged már többé az ég a' földnek tiszta boldogságot, hanem ládd most már az emberek csak magok tehetik magokat boldogokká, 's nem kereshetik azt sehol is magokon kívül; ha pedig magán kívül keresi valaki boldogságát, eltéved útjában, 's elől nyughatatlanság vezet, hátul pedig kétségbeesés kíséri őtet. Boldogok leszünk, ha igen keveset kívánni, 's még a' piczi kívánságok' heveit is mérsékleni tudjuk; olyakat óhajtván, mellyek nem tesznek minket magunkkal ellenkezésbe, és nem céloznak akár továbbra, akár fellyebbre, mint a' mihez érhetünk.

S.

25.

A f o r i z m á k.

Az ember legtündöklőbb reménységeiben leggyakrabban csatlakozik-meg, mert ezekben önn' szeretete hízelkedvén néki, a' lehetetlenségeket is lehetőeknek képzeli.

Dolgaidban, ne nézd mennyi időt töltöttél, hanem mit végeztél.

Nem kívánom, hogy mind azt, a' mit teszünk, másokért tegyük; csak-hogy a' mit másokért látszatunk tenni, ne magunkért tegyük.

Az emberek' körébe az a' veszedelmes szokás harapózott, hogy a' szép tettek' dicsérsében pazarlók, követésében fűsvények.

Tested állattá, lelked' minémúsége tesz' emberré. Ugyan ingerelhet é mulandó és számtalan gyarlóságokban merengő tested kevelységre? Jól szólott Athéne törvény-tévője: „az ember eredetében szenny, életében ragadozó, halálában férgék' és bogarak' edelele.“

Leggonoszabb a' gonosz, mikor jönnek látszik.

Előbb veszne-ki minden élet a' világból, mint az élet' szeretete az emberekből.

A' htr 's név.

Önn' hírnevünk, 's ítéletünk másokról, olyan mint árnyékunk, mely majd követ, majd megelőz: majd rövidebb, majd hosszabb nálunknál; de azért igen gyakran, nem nagy okunk volna fentem gondolkozni magunkról, ha nem lenne más jó tulajdonunk: mint a' miéret a' világ becsül; következőképpen a' helyes ész' egyik legnagyobb bizonyossága ítéleteinkben mások felől, nem gondolni ezeknek felőlünk tett ítéleteikkel.

Az indulat' tulajdonsága. Si non parat, imperat.

Semmi sem esik könnyebben az indulatoknak, mint magokat az okosság' eleibe tenyük: diadalok akkor nagy, mikor az önn' haszon-szereteten győzedelmeskednek.

Mindég csal minket önn' szeretetünk.

Szintoly ritkaság egy hiu embert találni, ki magát elég szerencsésnek, mint egy szerényt, ki magát elég szerencsétlennel tartaná.

Ésít olykor a' szerencse.

Némely nyomorúságok' látásakor szégyen szerencsésnek lenni.

26.

Epikúrosznak három Gnómái.

Nem lehet kellemesen élni, hanemha okosan, becsületesen, és igazságosan: sem okosan, becsületesen, és igazságosan, hanemha kellemetesen.

Az igaz ember tellyesen szabad a' zavarodásoktól — az igaztalant a' legnagyobb zavarodások ostromolják.

Kiknek erejükben áll, polgár-társaik' szoros bizodalját megszerezni, azok igen kellemetesen élnek; erős barátsággal össze kötve; 's a' szoros barátság' gyümölcsét kóstolván, elhott barátjoknak kora vesztét siralmasan nem panaszolhatják.

27.

MIMNERMUSZ *) és SZÓLON.

Mimnermusz.

Engedj friss vérrel, gond nélkül hatvanat érnem,
Párka! de akkor szeg'dd egyszerűben fonalam.

Szólon.

Da ldd ezt másképpen, tud'illik: nyolczvanat engedj,
(Így is jókor van —) 's vágdd azután fonalam.

É R O S Z.

Siller után.

Csúf csont-vázak vagyunk, a' mikor gyülelünk,
De Istenek, mihént lelkesen ölelünk.

Kart karba függesztve végtelen lejtőken
Fel, fel, ti lelkesek a' végig látóig,
A' végső Szeráfhhoz szép sorsal hógjátok,

És tenger örök fényt ragyogó lépcsőken,
Hol az idő 's mérték a' mindenhatóig.
Jut, 's benne merül-el, boldog helyt* fogjatok.

Örömtelen bús volt a' világ' mestere,
Teltelen lelke hát alkota lelkeket,
'S hogy idvességének tükrei légyenek,

Magából magához hasonlókát vere;
'S lehelvén beléjük özön szerelmeket,
Rendelé: hogy mindég mindég tenyészsenek.

*) Mimnermusz a' hatvanat meghaladása, a' nélkül, hogy töltesse gondalkodást valna, — öregségében egy szép fiatal Sponzóba, kivel bő hajait felejtetni akart, bele holtadása; és kevés okot adott neki visszamenni szerelmé' meghódítására. A' szegény ősz-écskes iránt mutatott kegyetlenség, úgy mint Hümphreál, igen sok szép szegelymet verszerzett ki sülly, melyek Athénus' idejében még szilencziell szerzetesi segedéséccok. Türedékjeiket látható Brankhis' Analektikában.

Mártziusz 1825.

Te nap-pillantású bölcsesség álj férre,
Mikor Érosz méz't önt az érző' lelkére.

Ki, mutatja nekünk a' szentek' szentségét,
Ki, az Eliziom' fény-gyönyörűségét,
Túl a' sír' résein?!

Te! Te vezetsz minket lelkek' seregébe,
Te, a' nagy természet' anyának ölébe,
Szívünk' ömlésein.

Gn. D. J.

É P E D É S.

A ma' hosszan elterjedett

Kékellő hegy' aljában,

Egy szelíden emelkedett

Domb' kies oldalában

Ott lakik az a' tündér Szűz,

A' kőmád kebetem,

Ki tüzeből csak tréfát űz,

'S imígy játszadoz velem.

Bár néki kibeszélhetném

Kinom', 's vele közölhetném!

Igy érezvén tüzeimet.

Megszánna tán engemet.

Fenyéry Gyula.

J E G Y Z É S.

Ha az ezen Negyedben a' 14-ik lapon kezdődő értekezés az izléstről, vissza nem tesszend, a' következő Negyedekben is készek leszünk eszthetikai tárgyakról szóló értekezéseket, olykor olykor bévenni, mivel az ezekről folytatott elmékedések tették mindenütt, minden időben a' kimivelt embereket leginkább képesökké nemes érzéseiket eszökkel, eszüket pedig nemes érzéseikkel búsze egyeztethetni; következőképpen a' Görögök' *epithymon*-ját, az az a' Szépen-jónak érzetét, egyszer'smind a' morál' támaszává tenni, 's így ezt a' felnemesített emberi természetben, annál biztosabban meggyökerestetni.

A Redact.

Foglalata az 1-ös Negyednek.

Első szö., az aválni kezdő és a nagyon újítgató írás-módról a Magyar nyelvben.	III
Eszter Károly Ambrus' Ausztria', Magyar és Cseh-oroszágok' örökös Királyi Hercege', Esztergomi Érsek' és Magyar-oroszági Primásnak élete' Rajza	XIII

Első Füzet. Januáriusz.

1. Minő indító okoknál fogva kell üztöndöztetnünk a Tudományok' művelésére?	1
2. A' Nyelv', az Írás' feltalálása; a' Magyar Nyelv' Bölcsője, 's legrégibb Maradványaink.	5
3. Az ízlésről.	14
4. Takarékosági javallat.	26
5. Magyar-oroszág és Erdély. — A' Magyar ihlet. — Báró Wesselényi Miklós-hoz, Miklós' Fijához. 1809.	29

Második Füzet. Februáriusz.

6. Kriton, vagy Erkölcsei beszélgetés arról, mit kelljen cselekedni. Plátóból.	33
7. A' Sípocsk. Igaz Történet. (Angol nyelvűből. Franklin után.)	42
8. Könyvbírálat. HÉBE, Zsebkönyv. MDCCCXXV.	43
9. Meister' észre-vételei a' macskákról.	48
10. Az első kísértés. (Bouilly után)	49
11. Konstantinápolyi Levelek. Tüvedék.	55
12. Rosnyai Dávidnak rövid emlékezete.	60
13. A' Király-hegyi Felül-írás.	61
14. Pannónia' fekvése, határai, nevezetesebb Folyói, Tavai, Hegyei, Helyei, és lakossai a' Hunnok' beütését legközelebből megelőző időben.	62
15. Alpin, Sulcze Rózsája III-ik Énekének kezdete. — Hesperhez. — A' Caspodár. — Az Erő' Ereje. (Lessing után.) — Gyöngesség. — Egy Magyar Énekesné' képszobra alá. (Egy berehben.) — Koszorú.	69 — 72

Harmadik Füzet. Mártziusz.

16. Gúthi Ország Mihály' Magyar-oroszági Nádor' képe.	73
17. Egy két Dátum I-ös Mátyás nagy Fejedelmünk' Mecczenásságáról	76
18. Zágráb Városának törvényes rend-szabásai	77
19. Mire szántam a' Fijamat? (Egy bohózat.)	79
20. Az 1824-ik Eszt. Tudományos Gyűjtemény' VII-ik Kötetjének 120. 121. és 122. lapjain, feltett törvényes Kérdésre, Rövid Felelet.	84
21. Könyv-vizsgálás. AURORA, Hazai Almanach. 1825.	87
22. A' kor, 's nagy hivatal nem 'ad just az élesebb megtámadásokra.	103
23. Az élet-vermekről.	104
24. Allegoria. — Tiszta boldogság a' földön.	110
25. Aforizmák	111
26. Epikárosznak három Gnómái.	112
27. Mimmermuzs és Szólon. — Érossz. (Siller után.) — Epedés. — Jegyzés.	113 — 114

A' betű-szedők' kezdeti gyakorlatlansága némely főbb igazításokat tézsen itt szükségessé:

<i>Lap.</i>	<i>sor.</i>	<i>gáncs.</i>	<i>olvasd.</i>
III.	4	Mind egyiket	Mindegyikét
XI.	25	először	elő-odái
XVI.	21	először	először
8	12	Személy	Fennica,
12	23	először	először
22	24	előszörben,	előszörben,
25	15	bizonyosít	bizonyosít
24	15	azon	azon
49	1 a' (-ban)	nem	ügy
28	28	személyt	személyt
21	15	durcsósága,	durcsósága,
22	25	langot	langot
25	15	kell lineáról	kell a' lineáról

A' főbbi kezdési & utolsó sor nem sejtett gáncsok' igazítása teljes olvasónk' kezdetére 'a' javításra hivatik.

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁRA
Laj. 657/1980.

Déreczenében: Fő Tiszt. Buday Ésaiaás Úr, Tiszántól lévő Ref. Superintendens, Tiszt. T. S. Árváry Pál Úr, Tek. Marton József Prof. Urak, és Naetes Tóth Mihály Úr, Könyvtáros.

Egerben: Tek. Ivánszky Antal Úr, a Magyar Nyelv és Literatúra Tanítója.

Egerjelen: Tek. Assalay Samuel Úr, Prokator, és több T. Nemes Várm. Tábla Birája.

Esztergomban: Szigler János Úr Könyvtáros.

Győrön: Lang Adam Úr Könyvtáros.

Győrött: Tek. Szánthó Mihály Úr, Fő Fiskális.

Hallaton: T. Petarka Sebestyén Úr, a két Kún Kerületek' Fő Orvosa.

Hajdú Városonban: Tek. Karap Péter Úr, a Hajdú Városonk' Tábla-Birája.

Jászberényben: Tek. Mihalkovits József Úr, a Jász és Kún Kerületek' Districtuális Fő Notáriussa.

Kalotán: N. Tiszt. Wagner Tóbiás Úr, Kalocsai Érseki Megye Sz. Szeék' Jegyzője.

Kálldában: T. Erlston János Úr, Cs. Kir. Kamarás Vay Abraham Ó Nga. Jóságai' Directora.

Kécskémén: T. Mihálik Dániel Úr, Theol. és Phil. Doct. és Prof.

Kecskeméten: Tek. Ladányi Sándor Úr, Kecskemét Vároza Fő Notáriussa.

Komáromban: T. Aló Szopori Nagy Pál Úr, Év. Prédikátor.

Köszegen: Engel Pál Úr, Könyvtáros.

K. Lomnitson: T. Melezes Jakab Úr, Evang. Prédikátor.

Lótsán: T. Fridmánszky Ferencza Tanácsos Úr.

Miskolcon: T. Dunay Imre Úr, Rector és Professor.

Munkácsán: T. Balajthy József Úr, Ref. és Evang. Prédikátor.

N. Váradon: Nagytisztelt Baricz Mihály Úr, az ott lévő Szeminárión' V. Praefectusa.

Nagy-Szombatán: T. Ocskai Ocskay Gáspár Tanácsos Úr.

Nyíregyházán: Kollár Károly Úr, Könyvtáros.

Nográd-Vármegyében: T. Pillis és Szilasi Szilassy József Úr, Fő Biztos.

Pápán: T. Pápay Samuel Úr, Tábla Biró és Uradalmi Fiskális.

Pannón-Kalotán: Nagytisztelt Guxmics Izidor Úr, Theol. Doct. és Professor.

Péttett: Nagytisztelt Farkas Ferencz Úr, Theol. Doct. és Szemináriumbeli Professor.

Pestén: T. Fái Fáy András Úr, több T. N. Várm. Tábla-Birája. T. Spech Lajos Úr, a T. Kir. Tábla felelősköt Jurásus Notáriussa, és Szubuly György Úr, Könyvtáros.

Postonyban: T. Magda Pál Úr Professor, Landes József és Schwaiger András Könyvtáros Urak.

Rossnyón: Nagytiszt. Tóth István Úr, az Rósnai Sz. Szeék' Titokn. és T. Mispál Gergely Úr, Prof.

S. N. Putakón: Tek. Kéry Mózes Úr, Fizikát és Mathesist tanító Professor.

Sopronyban: Fő Tiszt. Kiss János Úr, Dunántól lévő Evang. Superintendens.

Somogy Vármegyében: T. Buday Pál Úr, N. Bajomi Ref. Prédik. és Tóbi János Úr, Könyvtáros.

Szathmár Vármegyében: Tek. Váci János Úr, az Erdődi Uradalom Orvosa.

Szathmár-Némethőn: T. György József Úr, Ref. Prédikátor.

Szabodán: T. Budafal Vermes Lajos Úr, Fő Biztos.

Szegeden: T. Bene Károly Úr, T. Csongrád Vármegye Fiskálissa.

Torna Vármegyében: Tek. Komjáthy Samuel Úr, Aljegyző.

Tömörőn: T. Desselwffy Antal Úr, Fő Sz. Biró és T. Klapha Úr, Polgár-Mester, és az ott helyben lévő Typographia' tulajdonosa.

Ungváron: T. Nagy József Úr, Ref. Prédikátor.

Újhelyben: Tek. Csabai Dókus László Úr, T. Ns. Zemplén Várm. Fő Fiskálissa, és Tek. Papp István Úr, T. Ns. Zemplén Várm. Hosor. Fiskálissa.

Új-Vidéken: T. Sebestyén Pál Úr, Ref. Prédikátor.

Veszprőmben: T. Ficzár György Úr, Theol. Doctor és Professor.

Füredyben, Nagy-Kenyedén: Tek. Baricz János Úr, Orr. Doct. és Professor.

Erd. Kolozsváron: Naies, Guttmann János Úr Könyvtáros.

Erd. M. Váradékelyben: T. Méhes Samuel Úr, Fizikát és Mathesist tanító Professor.

Erd. Szabonban: T. Hochmeister Márton Úr, Városi Polgár-Mester, és Typograph.'s Könyvtáros.

Minden kinyomatott arkuszért egy-egy pengő arannyal bátorkodik kedveskedni a Kiadó a Béküldőnek; úgy azonban; hogy a' béküldendő kidolgozásért a' posta-pénzt nem vállalhatja magára; de kímélhetni fogja az ily költséget a' Béküldő; ha adandó biztos alkalmatossággal, a' Kiadónak jókor kezéhez szolgáltatja kidolgozását. A' T. T. Előfizetők nevei ki fognak nyomtatattani, minden H-ik Kötet végén. Annak, a' ki g. Előfizetöt szerez, a' 10-ik példányt ingyen ajánlja a' Kiadó.

Megkérettetik minden T. T. előfizető Úr, méltóztassék Vezeték és Kereszt nevét, Titulusát, lakhelyét, és kívált azt a' legközelebbi Posta helyet (ha Postán akarja yenni ezen Folyó-Irást) a' honnan leveleit vagy Újságait szedni szokta, azon T. T. Beszedő Úrral, minél előbb közleni, a' kinél előfizetett. A' T. T. Beszedő Úr pedig szintűgy ne terheltelessék azt a' Kiadónak Kassára, minél előbb megküldeni, mert másképp' nem tudván a' Kiadó, hogy milyhen Póstára útastisa az előfizetve lévő példányt, nem fog egyéb hátra maradni; hanem hogy minden Előfizető Úr, a' T. T. Beszedő Úrral, kinél előfizetett, egyget értvén; ettől, vagy ennél, adandó biztos alkalmatossággal a' maga példányát minél előbb kezéhez vegye. A' Kiadó, és az Előfizetést Beszedő T. T. Urak közt, az ezen Folyó-Irást illető vizsgosonos levelezés, egészszen a' Kiadó' költségén fog folyni. *Kassán, Mártiusz 31-kén 1825.*

DULHÁZY MIHÁLY,
a' Felelős.

ELLINGER ISTVÁN, a' Kiadó.
Kassai Kir. priv. Typographus és Könyvtáros.

